

**Direktiivien muotoilu ja genrehybridin päämäärät sitä selittävänä tekijänä
Johtajankansion Johdannon ydinjaksossa**

**Maisterintutkielma
Sanna Suomela
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
2021**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Sanna Suomela	
Työn nimi – Title Direktiivien muotoilu ja genrehybridin päämäärät sitä selittävänä tekijänä Johtajankansion Johdannon ydinjaksossa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year huhtikuu 2021	Sivumäärä – Number of pages 92
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Kielentutkimuksessa ohjailevaa vuorovaikutusta on aiemmin tutkittu niin suullisista kuin kirjoitetuistakin teksteistä erilaisissa ammatillisissa, arjen ja vapaa-ajan konteksteissa (esim. Salo 2017; Honkanen 2012; Lauranto 2014; Torpo 1998) mutta ei partion kontekstissa. Lisäksi tekstilajin yhteyttä siihen, millaiseksi ohjailevan vuorovaikutuksen ilmaukset eli direktiivit muotoillaan, on tähän mennessä tutkittu melko vähän (ks. kuitenkin Honkanen 2012). Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata, millaisia erään partio-oppaan Johdannon ydinjakson direktiivit ovat muotoilultaan ja mikä voi selittää muotoilun valintoja. Tutkimuksen tavoitteisiin pyritään vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) miten direktiivejä voidaan luokitella kolmeen eri muotoilustrategialuokkaan sanastollis-kieliopillisin perustein ja millaisia sanastollis-kieliopillisia alatyyppejä näissä strategialuokissa voidaan havaita, 2) mitä tekstilajiin liittyviä päämääriä esiintyy ydinjakson alussa sijaitsevassa johdantoluvussa ja 3) miten kunkin muotoilustrategialuokan esiintymämäärät jakaantuvat johdantoluvun ja muun ydinjakson välillä?</p> <p>Tutkimuksen keskeisimpänä teoreettisena ja menetelmällisenä viitekehysenä on systeemis-funktionaalinen kieliteoria ja kielioppi, joiden näkökulmasta katsotaan, että direktiivi on ilmaisu, jossa puhuja kutsuu puhuteltua antamaan tavaroita tai palveluita (Halliday & Matthiessen 2004: 107–108). Fennistisen perinteen esimerkin suuntaisesti (ISK 2004: § 1645) direktiivi on kuitenkin tässä tutkimuksessa ennen kaikkea ohjaileva lausuma. Lausuman käsite mahdollistaa direktiivien tarkastelun ennemmin toiminnallisina kokonaisuuksina ja osana kontekstia. Tutkimuksessa direktiivit luokitellaan suoriin, konventionaalisiin epäsuoriin ja epäkonventionaalisiin epäsuoriin eli vihjeisiin ja tässä luokittelussa hyödynnetään kulttuurienvälistä pragmatiikkaa edustavan Shoshana Blum-Kulkan (1987) ja fennististä direktiivitutkimusta edustavan Suvi Honkasen (2012) luokitteluita. Näiden kolmen luokan sisällä annetaan esimerkkejä erilaisista sanastollis-kieliopillisesti määräytyneistä tyypeistä aineistossa. Tekstilajin käsitteen määrittelyssä puolestaan nojataan ensi sijassa ESP-tutkimusta edustavan John Swalesin (1990) näkökohtiin ja johdantoluvun päämäärien analyysissä hyödynnetään tämän johdantomallia sekä kirjallisuudentutkimuksessa esipuhetta tutkineen Gérard Genetten (1997) havaintoja.</p> <p>Tutkimuksen aineistona on Elina Eskolan (nyk. Kamppari) ja Helena Huosianmaan (2009) toimittaman <i>Johtajankansion Johdannon</i> luvut 1–1.3, joita kutsutaan ydinjaksoksi. Tutkimuksen analyysissä osoitetaan, että ydinjakson johdantoluvussa on havaittavissa johdannon ja esipuheen tekstilajeille tyypillisiä päämääriä. Analyysissä osoitetaan myös, että koko ydinjakson direktiiveistä suurin osa on vihjeitä ja suppeamman joukon muodostavat suorat ja konventionaaliset epäsuorat yhdessä. Direktiivien muotoilun pääosin vihjeiksi tulkitaan olevan yhteydessä johdannon ja esipuheen tekstilajien päämääriin, joihin ei yleensä liitetä läpinäkyvämpää toiminnan ohjaamista, josta suorissa ja konventionaalisisissa epäsuorissa direktiiveissä on kyse. Vihjeiden suurempi suhteellinen osuus johdantoluvussa verrattuna muuhun ydinjakssoon näyttäisi tukevan tätä havaintoa. Koska melko suuri osa direktiiveistä on kuitenkin konventionaalisia epäsuoria, näyttäisi siltä, että ydinjakson direktiivien muotoiluun vaikuttaa myös oppaan tekstilajin päämäärät, joihin sopii läpinäkyvämpi toiminnan ohjaaminen. Havainto genrehybridin selittävästä yhteydestä vaatisi lisää vertailevaa tutkimusta eikä tutkimuksen tuloksia voida aineiston rajallisuuden vuoksi yleistää partioteksteihin tai johdantoihin yleensä, mutta niitä voidaan hyödyntää viestinnän kehittämisessä.</p>	
Asiasanat – Keywords direktiivit, systeemis-funktionaalinen kielioppi, tekstilajit, kirjallinen viestintä, partio	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tavoite	1
1.2 Tutkimuksen teoriatausta.....	2
1.3 Tutkimusmenetelmä.....	3
1.4 Tutkimuksen aineisto.....	5
1.5 Aikaisempi tutkimus	7
2 KIELI IHMISTEN VALINTOINA JA VAIHTOEHTOJEN LUOMISEN VÄLINEENÄ.....	9
2.1 Teksti ja kolmitasoinen konteksti	11
2.2 Puhefunktiot	14
2.3 Kieliopillinen metafora	18
2.4 Modaalisuus	20
3 TEKSTILAJI KOMMUNIKATIIVISENA PÄÄMÄÄRÄNÄ JA GENREHYBRIDI TEKSTILAJIEN SEKOITTAMISENA	22
3.1 Tekstilaji ja genrehybridi	22
3.2 Opas tekstilajina.....	25
3.3 Johdanto ja esipuhe tekstilajeina.....	26
4 DIREKTIIVIN KÄSITE JA MUOTOILUN STRATEGIOIDEN SOVELLUS.....	31
4.1 Direktiivi	31
4.2 Direktiivin muotoilun strategioiden sovellus	38
5 DIREKTIIVIEN MUOTOILU JA GENREHYBRIDIN PÄÄMÄÄRÄT SITÄ SELITTÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ YDINJAKSOSSA	44
5.1 Johdantoluvun päämäärät	44
5.2 Suoran strategian direktiivit	54
5.3 Konventionaalisen epäsuoran strategian direktiivit	58
5.4 Epäkonventionaalisen epäsuoran strategian direktiivit	69

5.5 Direktiivien muotoilustrategioiden vertailu johdantoluvun ja muun ydinjakson välillä	78
6 PÄÄTÄNTÖ	79
6.1 Koonti ja päätelmät.....	79
6.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheita	82
LÄHTEET.....	86
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Suomen Partiolaisten ohjelmauudistuksessa vuosina 2001–2008 aikuisen roolia haluttiin vahvistaa (Heinonen, Schildt & Ertimo 2011) ja uudistuksen jälkeen järjestössä toivottiin tutkimusta aikuisen roolista partiossa. Tämä tutkimus lähti alun perin liikkeelle tästä tarpeesta mutta muotoutui myöhemmin ennemminkin tätä aihetta sivuavaksi tutkimukseksi. Aikuisen roolista voitaisiin saada tietoa tutkimalla aikuisen toimintaa ohjailevia tekstejä, mutta tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia ennemminkin aikuisen toimintaa ohjailevan vuorovaikutuksen muodollisia valintoja ja niitä mahdollisesti selittäviä tekijöitä kuin itse aikuisen roolia. Kielentutkimuksen avulla voidaankin selvittää, miten kieli merkitsee eli esimerkiksi ohjailee aikuisen toimintaa ja miksi se merkitsee tietyllä tavalla. Tässä tutkimuksessa tarkastelen partio-opas *Johtajankansion* Johdannon ydinjakson direktiivejä ja siihen sisältyvän johdantoluvun päämääriä. Ydinjakso on tutkimuksessa rajattu tekstijakso *Johtajankansion* Johdannon luvuista 1–1.3, joka käsittelee nimensä mukaisesti partion ydintä partio-ohjelman johtamisen näkökulmasta. *Direktiivi* nähdään ennen kaikkea ohjailevana lausumana, jolla puhuja kääkee, kehottaa, pyytää tai neuvoo puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta jollakin tavalla (ISK 2004: § 1645). Myös luvanannot ja toivomukset katsotaan direktiiveiksi. Keskeistä on, että direktiivien muotoilun ja tekstilajin päämäärien välillä nähdään mahdollinen selittävä yhteys.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ohjailevaa vuorovaikutusta ja laajasti katsottuna tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja selittää tällaista vuorovaikutusta. Yksityiskohtaisemmin tutkimuksen tavoitteena on kuvata ydinjaksossa esiintyvien direktiivien muotoilua ja sitä, mikä voi selittää muotoilun valintoja. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on, miten direktiivejä voidaan luokitella kolmeen eri muotoilustrategialuokkaan sanastollis-kieliopillisin perustein ja millaisia sanastollis-kieliopillisiä alatyyppejä näissä strategialuokissa voidaan havaita. Toisena tutkimuskysymyksenä on, mitä tekstilajiin liittyviä päämääriä esiintyy ydinjakson alussa sijaitsevassa johdantoluvussa. Näissä kahdessa ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä pyrin aineiston kuvailemiseen direktiivien ja päämäärien näkökulmasta. Kolmantena tutkimuskysymyksenä on, miten kunkin muotoilustrategialuokan esiintymämäärät jakaantuvat sijainnin kannalta ydinjaksossa: vertailen lähinnä johdantoluvun ja muun ydinjakson muotoilustrategiaesiintymien suhteellisia osuuksia.

Näiden kolmen tutkimuskysymyksen vastauksia yhdessä tulkitsemalla sekä pohtimalla sitä, mitä voidaan olettaa ydinjakson ja johdantoluvun päämääristä direktiivien olemassaolon ja muotoilun perusteella, pyrin löytämään muotoilun ja tekstilajin päämäärien välillä mahdollisen selittävän yhteyden. On kuitenkin todettava, että genrehybridin päämäärien ja direktiivien muotoilun välinen selittävä yhteys on tässä tutkimuksessa ennemminkin alustava havainto, joka saa aineistosta tukea mutta joka vahvistuisi laajemmasta vertailevasta tutkimuksesta.

1.2 Tutkimuksen teoriatausta

Tässä tutkimuksessa keskeisimpänä teoriataustana toimii systeemis-funktionaalinen kieliteoria ja kielioppi. Direktiivin määrittelyn kannalta keskeisintä teoriassa on käskyn puhefunktio, jota hyödynnetään erityisesti semanttisuutta painottaen. Lisäksi tässä tutkimuksessa hyödynnetään direktiivien muotoilustrategioiden tarkastelussa kulttuurienvälistä pragmatiikkaa edustavan Shoshana Blum-Kulkan (1987) ja fennististä direktiivitutkimusta edustavan Suvi Honkasen (2012) luokitteluita, tekstilajin käsitteen määrittelyssä ESP-tutkimuksen näkökohtia sekä tiettyjen tekstilajin piirteiden määrittelyssä suppeasti yhtä paremmin kirjallisuudentutkimuksessa tunnettua käsitettä eli paratekstiä. Näistä taustoista ja käsitteistä sekä niiden soveltamisesta tässä tutkimuksessa kerron tarkemmin luvuissa 2–4, mutta seuraavaksi pyrin sijoittamaan tutkimukseni yleisemmällä tasolla kielentutkimuksen jatkumoon.

Lingvistinen tekstintutkimus voidaan nähdä näkökulmana, jossa etsitään erilaisilla kysymyksenasetteluilla vastausta siihen, mitä kieli on ja miten kieltä käytetään; muissa tekstintutkimuksissa ollaan puolestaan kiinnostuneita teksteistä välineinä, joiden avulla voi selvittää ajattelutapoja, toimintoja, arvoja tai muita ihmiselämän piirteitä (Hiidenmaa 2000: 164; Halliday 1978: 3). Lingvistiksessä tekstintutkimuksessa voidaan siis yhtäältä keskittyä tarkastelemaan tekstiä itsenäisenä objektina, artefaktina, tai toisaalta välineenä, näytekappaleena saada selville jotain muuta, kuten mitä kieli on. Kun kieliopintutkija keskittyy tekstiin objektina, hän kysyy, miksi teksti merkitsee, mitä se merkitsee. Keskittyessään tekstiin välineenä hän kysyy, mitä teksti paljastaa sen kielen systeemistä, jolla teksti on puhuttu tai kirjoitettu. Nämä näkökulmat voidaan nähdä kielentutkimuksessa toisiaan täydentävinä ja yhtä välttämättöminä, kun ajatellaan, että ei ole mahdollista selittää, miksi teksti merkitsee, mitä se merkitsee ilman, että se liitetään kielen systeemin kokonaisuuteen ja vastaavasti ei ole mahdollista käyttää tekstiä ikkunana systeemiin ilman, että ymmärretään, mitä se merkitsee ja miksi. (Halliday &

Matthiessen 2004: 3.) Tässä tutkimuksessa painottuu näkökulma tekstistä objektina, joka luo merkityksiä tavalla, jolle on olemassa selityksiä.

Tekstintutkimusta voidaan luonnehtia myös menetelmäksi tai näkökulmaksi, jossa tarkastellaan sitä, mikä on teksti (Hiidenmaa 2000: 165). Tekstin tarkkarajainen määrittely ja tekstin kriteerit täyttävän tekstin löytäminen voi kuitenkin osoittautua hankalaksi, minkä vuoksi on mahdollista tutkia ennemminkin tekstin tekstiyyttä eli sitä, miten paljon tekstin piirteitä jossakin tekstissä on. Tekstimäisten piirteiden luonnehtimisessa saatetaan pitää keskeisenä etenkin koheesiota ja koherenssia, mutta tässä tutkimuksessa tämän tutkiminen jää kuitenkin huomiotta. Silti sitä, mihin tekstiä käytetään ja siten tekstin funktionaalista luonnetta käsitellään. Teksti nähdäänkin ennen kaikkea kielellisenä kokonaisuutena, jolla on jokin funktio sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Halliday 1989: 10–11).

Vaikka tässä tutkimuksessa ei tutkita aineiston tekstiyyttä, tutkimus edustaa sikäli tekstintutkimusta, että siinä tarkastellaan ydinjaksoa, joka on osa tekstiä. Nähdäkseni rajatummastakin jaksosta on mahdollista löytää erilaisia tapoja luoda merkityksiä tekstissä ja juuri eri merkityksellistämistapojen kuvaaminen on tekstintutkimuksen tehtävä (Hiidenmaa 2000: 162). Ydinjaksoa ei siis nähdä tekstinä, mutta se kuuluu tekstiin, jolla on tietty funktio sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja tämä näkyy myös ydinjaksossa. Esimerkiksi se, että Johdanto, johon ydinjakso kuuluu, on tulkintaa ja toimintaa ohjaava teksti, näkyy jo sen alussa sijaitsevasta ydinjaksosta. On kuitenkin huomattava, että kokonaisvaltaisempi kuva Johdannon keinoista luoda merkityksiä onnistuisi tarkastelemalla koko Johdantoa ja muitakin kielellisiä keinoja kuin direktiivejä, mutta tähän ei ole tässä tutkimuksessa ollut mahdollisuutta. Pidän silti ydinjakson direktiivien tutkimista sikäli tarkoituksenmukaisena ratkaisuna, että katson toiminnan ohjaamisen olevan ydinjaksoa ja koko teosta keskeisesti määrittävä piirre.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan pääosin laadullisen lingvistisen analyysin keinoin mutta myös määrällisiä havaintoja esitetään. Tutkimuksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan analyysillä, joka perustuu Blum-Kulkan (1987) luokitteluun suoriin, konventionaalisiin epäsuoriin ja epäkonventionaalisiin epäsuoriin direktiiveihin eli vihjeisiin ja luokittelun sovellukseen. Blum-Kulkan jaottelua tarkennetaan aineiston analyysin perusteella ja luokittelun tueksi otetaan vaikutteita Honkasen (2012) esittämästä jaottelusta kiteytyneisiin ja kiteytymättömiin direktiiveihin. Direktiivien luokittelu kolmeen eri

muotoilustrategiaan nojaa ensisijaisesti sanastollis-kieliopillisiin piirteisiin. Luokittelun tueksi esitetään määrällisiä havaintoja. Tutkimuksen toiseen kysymykseen pyritään vastaamaan laadullisella analyysillä, joka perustuu ydinjakson johdantoluvun yksityiskohtaisempaan tekstilajianalyysiin sekä aiemman johdannon ja esipuheen tekstilajeja koskevan tutkimuksen havaintoihin. Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastataan määrällisen analyysin keinoin niin, että kunkin strategialuokan esiintymien määrä perustuu ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastauksiin eli siinä syntyneeseen luokitteluun.

Koska tutkimuksen keskeisimpänä teoriataustana toimii systeemis-funktionaalinen kielioppi, jossa kieliopin tarkastelussa analyyttisena perusyksikkönä on ensisijaisesti lause, tässä kohtaa on tarpeen tarkentaa, että tässä tutkimuksessa analyyttisena perusyksikkönä on direktiivien ja päämäärien analyysissä sen sijaan *lausuma*, joka on kieliopillisen sijaan ennemmin toiminnallinen kokonaisuus (ISK 2004: § 1003). Lausuman käsite mahdollistaa sen, että direktiivinä voidaan nähdä sellainen ohjaileva lause, lauseyhdistelmä, lausemainen rakenne tai jopa pelkkä lauseke, joka ilmaisee suoraan tai epäsuorasti jonkin toivottavan toiminnan alusta loppuun, eikä esimerkiksi päälauseen objektina toimivaa alisteista sivulausetta tai objektin määrittäenä toimivaa upotusta tarvitse katsoa erilliseksi yksiköksi, kuten esimerkiksi lauseyhdistelmissä *Aikuinen huolehtii, että symboliikkaa toteutetaan oikein* – (JO: 6) ja *Olen koonnut tähän kirjaan kaiken sen, mitä tarvitaan tekemään sinut tällaiseksi hyväksi partiolaiseksi* (JO: 1). Direktiivien analyysin yksinkertaistamiseksi lausuma mahdollistaa myös sen, että samaan subjektiin viittaavat eri finiittiverbit yhden virkkeen sisällä voidaan katsoa yhdeksi direktiiviksi mutta eri subjekteihin viittaavat eri direktiiveiksi. Tekstilajin päämäärien kohdalla lausuman käsite mahdollistaa päämäärän paikantamisen myös lausetta ja virkettä laajempiin kokonaisuuksiin, sillä päämäärä ei aina ilmene ainakaan pelkästään yksittäisessä lauseessa vaan voi tulla esiin useamman lauseen tai virkkeen kokonaisuudessa.

Systeemis-funktionaalisen kieliopin näkökulmasta poiketen en myöskään keskity yksityiskohtaiseen lausetason analyysiin vaan pyrin yleisemmällä, lausuman sanastollis-kieliopillisella tasolla tuomaan esiin erilaisia keinoja ilmaista käskyn puhefunktiota. En siis analysoi sitä, miten puhefunktio vaikuttaa lauserakenteeseen vaan otan annettuna sen aiemman tutkimuksen tiedon, että puhefunktio näkyy lauserakenteessa. Lauserakenteen kuvaamisen sijaan tutkimukseni pyrkii ennemminkin näyttämään uudenlaisia tai aiemmasta tutkimuksesta tuttuja tapoja eritellä käskyn puhefunktion kongruentin ilmaisutavan lisäksi metaforisia ilmauksia hienojakoisempiin tyyppeihin. Tämän vuoksi tutkimuksessa sovelletaan Blum-Kulkan (1987) ja Honkasen (2012) tutkimuksia, jotka tarjoavat pohjan erityisesti metaforisten ilmausten jaotteluun.

Aiemmassa tutkimuksessa on katsottu, että puhefunktioita, kuten direktiivistä käskyä, ilmaistaan päälauseella (ISK 2004: § 884), mutta tässä tutkimuksessa katsotaan, että direktiivistä merkitystä voidaan ilmaista myös sivulauseella, jos sivulauseiksi katsotaan päälauseeseen upotetut lauseet, jotka toimivat ikään kuin päälauseen rakenteessa ja ovat näin kiinteämmin osa päälauseita (ks. Shore 1992: 149–151). Näin on esimerkiksi viimeksi mainitussa aineiston lauseyhdistelmässä *Olen koonnut tähän kirjaan kaiken sen, mitä tarvitaan tekemään sinut tällaiseksi hyväksi partiolaiseksi*. Vaikuttaisi siltä, että direktiivistä merkitystä ilmaistaan lauseessa ja lauseyhdistelmässä tyypillisesti vain yhden kerran, minkä vuoksi lauseyhdistelmissä toisen lauseen on tyypillisesti oltava ilman direktiivisyyden ilmaisinta, jos toinen lauseista sitä ilmaisee. Käytännössä sellainen lauseyhdistelmä kuin *Harjoittele kaikkea, mitä täytyy osata* on kuitenkin mahdollinen, vaikka kyseisen lauseyhdistelmän molemmissa lauseissa on direktiivisyyden ilmaisin: toisessa imperatiivi ja toisessa moduloitu deklaraatiivi.

Direktiivien luokittelun kannalta keskeistä on, että lauseyhdistelmissä päälause saattaa tarkalleen ottaen kuulua toiseen luokkaan kuin sitä täydentävä sivulause, jos lausuma hajotetaan lauseiksi. Näissä tapauksissa katson päälauseen merkittävimmäksi luokittelua määrääväksi tekijäksi. Kuitenkin niissä lauseyhdistelmissä, joissa on upotettu moduloitu lause, katson upotetun lauseen olevan pohjimmiltaan osa päälauseita, minkä vuoksi katson, että moduloitu upotettu lause on keskeisempi luokittelua määräävä tekijä, jos itse päälause ei sisällä modulaatiota.

1.4 Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen aineistona on Elina Eskolan (nyk. Kamppari) ja Helena Huosianmaan (2009) toimittaman *Johtajankansion* Johdannon luvut 1–1.3 (ks. liite 2.), joita kutsutaan tässä tutkimuksessa ydinjaksoksi. Sen laajuus on noin 9 sivua ja aineistoon viitataan esimerkeissä lyhenteellä JO. Nimitys *ydinjakso* perustuu tulkintaan, jonka mukaan kyseinen jakso käsittelee sisällöllisesti erityisesti juuri partion ydintä, peruseriaatteita, joihin nojataan koko Johdannossa ja teoksessa yleisellä ja kaikkia ikäkausia koskevalla tasolla, ellei muuta erikseen mainita. Ydinjakso on siinä mielessä kriittinen kohta teosta, että siinä kuvataan juuri kaiken partiotoiminnan peruseriaatteet, joiden tulisi näkyä partio-ohjelman toteutuksessa ja näin siinä ilmaistut ohjeet toimivat ikään kuin myöhemmän tekstin ohjeiden taustaohjeina niin Johdannossa kuin koko *Johtajankansiossa*.

Johtajankansio käsittelee partiota ja aikuisen roolia partiossa partio-ohjelman johtamisen kannalta. Se on suunnattu erityisesti ikäkausijohtajille (akeloille, sammoille ja luotseille) sekä

ikäkausivastaaville partiotoiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja arvioimisen tueksi. *Johtajankansio* on Suomen Partiolaisten keskusjärjestön yksi keino ohjata aikuisen roolia partiossa tukemalla aikuisen kasvatustehtävää neuvon aikuista toimimaan partiossa oikealla tavalla. *Johtajankansio* on ollut miltei kokonaisuudessaan myös verkossa, mutta tässä tutkimuksessa tarkasteltavana oleva aineisto kuuluu kuitenkin painettuun versioon *Johtajankansiosta*.

Johtajankansiota kokonaisuudessaan voisi luonnehtia partio-oppaaksi. Se on kokonaisuudessaan 517 sivua ja koostuu Johdannosta sekä viidestä ikäkausikohtaisesta oppaasta. Tarkemmin sanottuna se on siis useamman partio-oppaan sisältävä opas, mutta yksityiskohtaisempaa tekstilajianalyysia tarvittaisiin. *Johtajankansion* Johdanto käsittelee kaikille ikäkausille keskeisiä asioita partiosta, kuten partiokasvatusta, kasvatustavoitteita, partiomenetelmää, partio-ohjelmaa, käytännön ohjeita ja uudistuksen myötä uusia termejä¹. Johdannon laajuus on 53 sivua. Kunkin ikäkauden opas käsittelee puolestaan ikäkaudelle keskeisiä asioita partiossa. Ikäkausioppaisiin sisältyvät Sudenpentujen jäljet, Seikkailijoiden aktiviteetit, Tarpojien aktiviteetit, Samoajien aktiviteetit ja Vaeltajien aktiviteetit sisältävät lisäksi partio-ohjelman aktiviteettien kuvaukset, joihin sisältyy tarkentavia ohjeita johtajille.

Vaikka tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole tutkia koko Johdantoa tai *Johtajankansiota* kattavasti tekstilajin näkökulmasta, joitakin tekstilajiin liittyviä havaintoja voidaan kuitenkin mielestäni yleisellä tasolla tehdä. *Johtajankansion* Johdanto on mielenkiintoisella tavalla yhdistelmä johdantoa, esipuhetta ja opasta. Se ei ole perinteinen teoksen sisällöstä kertomiseen keskittyvä lyhyehkö johdanto eikä teoksen markkinoimiseen keskittyvä tavallisesti johdantoa vielä lyhyempi esipuhe, vaan se on teokseen johdatteleva laajahko teksti partiosta ja aikuisen roolista partiossa. Se on siis yhtä aikaa kiinteä osa varsinaista tekstiä eli Johdannon jälkeistä ”päätekstiä” viidessä ikäkausioppaassa ja melkein sen ulkopuolella, eräänlainen kynnyks. Johdantoa voi pitää jopa yhtenä päätekinä, sillä se toimii sellaisenaan suhteellisen itsenäisesti eikä siinä ole pelkästään johdannon tekstilajin piirteitä. Johdantoa yksistään voisi siis melkein pitää pienenä partio-oppaana, joka lukijaa ohjaten kertoo partiosta ja aikuisen roolista lähinnä yleisellä tasolla, mutta *Johtajankansion* osana siinä ei voi olla huomioimatta myös johdannon ja esipuheen piirteitä.

Johdannossa hyödynnettävien kielellisten piirteiden perusteella se voidaan nähdä samaan aikaan sekä tulkintaa että toimintaa ohjaavana tekstinä. Tulkinnan ohjaaminen motivoituu

¹ Joitakin uudistuksen myötä uusista termeistä esitellään tämän tutkimuksen liitteessä 1., josta voi olla apua koko tutkimuksen tulkinnassa.

tarpeesta kuvata sitä, mikä katsotaan partiossa yleisellä tasolla hyväksi ja välttämättömäksi toiminnaksi sekä miten partiossa asioista ajatellaan. Se motivoituu siis tarpeesta saada lukija lukemaan teos oikealla tavalla eli tietyllä tapaa ymmärtämään sen oikea merkitys ja näin ajattelemaan partiosta oikealla tavalla. Tulkinnan ohjaamisen tarve toteutuu niin, että tekstissä hyödynnetään johdannon ja esipuheen tekstilajin päämääriä. Johdannon ja esipuheen tekstilajeja luonnehtivan tulkinnan ohjaamisen sijaan painopiste tässä tutkimuksessa on kuitenkin toiminnan ohjaamisen tarkastelussa, sillä nähdäkseni juuri toiminnan ohjaaminen määrittää valtaosaa tekstistä, jonka osana tarkasteltava ydinjakso on. Tulkinnan ohjaamisella voidaan kuitenkin ajatella loppujen lopuksi pyrittävän toiminnan ohjaamiseen.

Tekstissä toiminnan ohjaaminen motivoituu tarpeesta saada lukija myös toimimaan partiossa oikealla tavalla eli siirtämään tulkinnan ohjaamisessa muodostunut käsitys myös käyttöön, ja se toteutuu oppaan tekstilajin resurssien hyödyntämisenä. Ajatus perustuu siihen, että oppaiden tyypillisenä piirteenä nähdään direktiivien käyttö. Toiminnan ohjaamisen tarkastelemisen myötä tutkimuksessa keskeinen käsite onkin *direktiivi*, joka katsotaan laajassa mielessä ohjailevaksi lausumaksi.

1.5 Aikaisempi tutkimus

Systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja kielioppia soveltavaa tutkimusta on tehty suhteellisen runsaasti niin Suomessa kuin muuallakin. Varsin usein systeemis-funktionaalista taustaa yhdistetään kriittiseen diskurssianalyysiin tai kriittiseen lähestymistapaan, kuten esimerkiksi Vesa Heikkinen (1999), Pirjo Karvonen (1995) ja Eija Paso (2007) väitöskirjoissaan. Myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa toteutettu virkakielitutkimus Akvaariohanke hyödyntää systeemis-funktionaalisen suuntauksen näkökulmia ja työvälineitä (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2000: 10), mutta siinä kriittisyyttä ei analyysimenetelmämielessä korosteta. Kyseinen tutkimus tulee melko lähelle omaa tutkimustani, sillä tavoitteeni on olla kriittinen itsestäänselvyyksiä purkavalla, oletuksia auki kirjoittavalla, valintojen mahdollisuuksia ja rajoituksia tiedostavalla tavalla sekä tieteellisen käytännön mukaisella arvioivalla ja analyttisellä tavalla, mutta ei kriittisen diskurssianalyysin tavoin yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksia tarkastelevalla tavalla.

Kielentutkimuksessa partioaiheinen aineisto on ollut harvinainen mutta tekstilajeja ja direktiivejä käsitteleviä tai sivuavia tutkimuksia on tehty muunlaisista aineistoista suhteellisen runsaasti (esim. Lauranto 2015; Honkanen 2012; Sääsilahti 2006). Johdannon ja esipuheen

tekstilajien päämäärät saavatkin aineiston myötä tässä tutkimuksessa uudenlaisen tulkinnan ja laajentavat käsitystä kyseisten tekstilajien kielellisistä keinoista. Kuitenkaan johdannon tekstilajiin kuuluvan tekstin direktiivejä ei ole tietääkseni aiemmin tutkittu ainakaan suomenkielisessä kontekstissa eikä direktiivien muotoilua ole vertailtu eri tekstin osissa, lukuun ottamatta Honkasen (2012) tutkimusta. Lisäksi Honkasen (2012) tutkimusta voi katsoa täydentävän omassa tutkimuksessani se, että otan direktiivien tarkasteluun mukaan niin kutsutut vihjeet, joissa direktiivistä merkitystä ilmaistaan epäsuorimmalla tavalla ja tavalla, joka voi herättää kysymyksen siitä, ovatko ne oikeastaan direktiivejä laisinkaan.

Partiotutkimuksen saralla puolestaan partioaiheisia aineistoja hyödyntäviä tutkimuksia on tehty meillä ja muualla jonkin verran ja niissä on ollut monia eri näkökulmia mutta kielitieteellinen näkökulma on jäänyt selkeästi vähemmälle. Jonkin verran on kuitenkin tehty ainakin meillä Suomessa yleisemmin partiota tai partioviestintää koskevaa terminologista, käännoistieteellistä, viestintätieteellistä ja kielitieteellistäkin tutkimusta mutta ainoastaan pro gradu -tutkielmissa (esim. Kuusisto 1998; Sääsäski 1990; Lamminen 2000; Virta 2008; Österholm 2006; Kärnä 2008; Åkerblom 2015; Nordlund 2016). Väitöskirjatutkimusta partiotekstiaineistosta ei Suomessa ole tietääkseni tehty eikä sellaista ole tehty myöskään kansainvälisellä tasolla kielentutkimuksen saralla, mutta muilta aloilta löytyy joitakin tutkimuksia ja niissä voi olla kielellinen näkökulma mukana, vaikka ne eivät varsinaisesti olekaan kielitieteellistä tutkimusta (esim. Tedesco 1999; Dawson 2010; Formark 2010; Lundberg 2018). Partioviestintää koskevissa tutkimuksissa yhtenä keskeisenä näkökulmana on usein ollut kielen sijaan viestinnän vaikuttavuus ja onnistuminen esimerkiksi tavoitteisiin nähden sekä kehittäminen (esim. Virta 2008; Mäkinen 2014; Huomo 2017). Tässäkin tutkimuksessa saadaan viestinnän kehittämisen kannalta merkittävää tietoa, sillä tutkimuksen perimmäisenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä kielestä ja vuorovaikutuksesta. Vaikka partiossakin on enenevässä määrin siirrytty elektronisiin materiaaleihin ja näistä on alkanut kertyä tutkimustietoa, on nähdäkseni saavutettavuuden näkökulmasta tärkeä kartuttaa tutkimustietoa myös painetusta kirjallisesta viestinnästä.

2 KIELI IHMISTEN VALINTOINA JA VAIHTOEHTOJEN LUOMISEN VÄLINEENÄ

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni keskeisimmän teoreettisen ja menetelmällisen taustan, systeemis-funktionaalisen kieliteorian ja kieliopin, keskeisiä periaatteita ja käsitteitä. Myöhemmissä luvuissa 3 ja 4 laajennan teoria- ja menetelmätaustaa valottamalla erityisesti muita kuin tässä luvussa esiteltyjä systeemis-funktionaalisesti suuntautuneita näkökulmia, mutta pyrin soveltamaan ne tässä luvussa esiteltyjen näkökulmien kanssa.

Systeemis-funktionaalisen näkökulman mukaan kieli on sosiaalinen merkityksenantossysteemi. Kieli on *sosiaalinen*, koska se ilmenee yksilön elämässä jatkuvan toisten kanssa tehdyn merkitysten vaihdon kautta ja koska lapsi oppii sen vuorovaikutuksessa oman perheensä ja ympäristönsä kanssa. Kielen kehityksen kannalta kieli on sosiaalisen prosessin tuote. Kieli on kuitenkin myös merkitysten luomisen ja todellisuuden konstruoimisen väline. Lapsen oppiessa kieltä hän oppii samalla muodostamaan kuvan ympäröivästä ja hänen mieltänsä sisäisestä todellisuudesta. Myös todellisuuden konstruoiminen on sosiaalinen prosessi eikä sitä voida erottaa sen semanttisen systeemin rakentamisesta, jossa todellisuus koodataan, siis kielestä. Tästä näkökulmasta kieli on jaettu *merkityspotentiaali*, yhtä aikaa osa ihmisen omaa kokemusta sekä intersubjektiiivista tulkintaa kokemuksesta. (Halliday 1978: 1–2.) Kieli on myös *merkityksenantossysteemi*, koska kieli ei vain heijasta todellisuutta vaan aktiivisesti rakentaa sitä sekä rakentuu dynaamisesti ja semioottisesti yhdessä muiden semioottisten systeemien kanssa. Systeemis-funktionaalisisessa teoriassa kielioppi kuvataan systeemien verkostojen muodossa ja kielen systeemit koostuvat enemmän vaihtoehtoisista kontrasteista kuin oppositioista, jotka sauserelaisittain ovat aina binaarisia (Halliday & Matthiessen 2004: 23, 47).

Kieli sosiaalisena merkityksenantossysteeminä tarkoittaa myös kielen tulkitsemista sosiokulttuurisessa kontekstissa, jossa kulttuuri itsessään tulkitaan semioottisena. Konkreettisimmillaan tämä tarkoittaa, että otamme huomioon sen tosiasian, että ihmiset puhuvat toisilleen eivätkä esimerkiksi vain tuota keksittyjä, kontekstittomia lauseita. Kieli ei koostu virkkeistä vaan se koostuu tekstistä tai diskurssista – aidosta merkitysten vaihdosta erityyppisissä interpersonaalisissa konteksteissa. Tekstit ovat näin kielellisiä sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja. (Halliday 1978: 2, 122.) Tarkemmin ottaen kielisysteemi ei koostu teksteistä vaan *instantioituu*, ilmenee teksteinä erilaisissa aikapaikkaisissa kielellisissä toiminnoissa (Shore 2012: 143; Halliday & Matthiessen 2004: 26). Tekstit puolestaan toteutuvat lauseina, eivät koostu niistä (Halliday & Hasan 1976: 2). Kontekstit, joissa merkityksiä vaihdetaan, eivät ole vailla

sosiaalista merkitystä, vaan puheen tai kirjoituksen konteksti on itsessään semioottinen konstruktio, jolla on muoto (ja joka juontuu kulttuurista), joka mahdollistaa sen, että osallistujat voivat ennakoida tuon muodon eli vallitsevan rekisterin piirteitä – ja näin ymmärtää toinen toistaan puheen edetessä.

Systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa käsitys kielen luonteesta on holistinen ja näin ollen yhden aspektin tarkastelussa on ymmärrettävä sen yhteys kokonaiskuvaan. Systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa ajatellaan, että myös kieliopin mallin tulee olla koherentti, kattava ja moniulotteinen, koska kielioppi itsessäänkin on moniulotteinen ja kompleksinen. Kompleksisuuden katsotaan johtuvan siitä, että kielen on pystyttävä tekemään kaikki ne asiat, joita ihmiset tarvitsevat sen tekevän. (Luukka 2002: 99; Halliday & Matthiessen 2004: 5, 19.) Kielen rakenne juontuu funktioista, joita kielellä on ihmisten palvelemiseksi (Halliday 1978: 4). Päämääriensä saavuttamiseksi ihmiset hyödyntävät kieltä, joka on merkityksiä luova resurssi (Halliday & Matthiessen 2004: 23). He valitsevat resurssin rajoissa jotkin vaihtoehdot. Jokainen valinta luo merkityksiä, sillä kielen systeemissä vaihtoehtoja on useita ja valitsematta jättäminen on myös valinta (Halliday & Matthiessen 2004: 24).

Systeemis-funktionaalisen kieliteorian mukaan kieli rakentaa todellisuutta teksteissä ja tekstien tuottaminen on ihmisten tarve. Sen lisäksi ihmisillä on tarve tehdä ymmärrettäväksi kokemaansa ja rakentaa sosiaalista vuorovaikutusta. Teoriassa kielen katsotaan palvelevan teksteissä yhtäaikaaisesti kolmea *metafunktioita*, jotka perustuvat näihin kolmeen tarpeeseen: *ideationaalista*, *interpersonaalista* ja *tekstuaalista*. Ideationaalinen metafunktio kuvaa kielen tehtävää rakentaa sanaston ja kieliopin keinoin ihmisten kokemuksia. Siinä kieli nähdään kuivastamisena ja se jaetaan eksperientiaaliseen ja loogiseen komponenttiin. Interpersonaalinen metafunktio kuvaa kielen tehtävää sosiaalisen vuorovaikutuksen rakentamisen, suhtautumisen ja ihmisten välisten suhteiden neuvottelemisen keinona. Siinä kieli nähdään toimintana. Tekstuaalinen metafunktio kuvaa kielen tehtävää rakentaa tekstejä ja kaksi aiemmin mainittua metafunktioita nojaavat siihen. Metafunktiot vaikuttavat kielen kaikilla tasoilla ja ohjaavat kielen valintojen organisoitumista kokonaisvaltaisesti niin, että koko kielen nähdään järjestyvän funktionaalisesti. (Halliday & Matthiessen 2004: 29–31.)

Tässä tutkimuksessa kieli nähdään myös keskeisenä vaihtoehtojen luomisen välineenä. Näkökulma on hieman erilainen kuin systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa ymmärrettyjen merkityspotentiaalain vaihtoehtojen näkökulma, mutta se on oma tulkintani, jonka katson sopivan systeemis-funktionaaliseen lähestymistapaan. Havainnollistan tätä näkökulmaa alaluvussa 2.2.

2.1 Teksti ja kolmitasoinen konteksti

Edellä on jo ollut puhetta tekstistä ja kontekstista, mutta seuraavaksi pyrin vielä tarkentamaan näitä käsitteitä sekä niiden suhdetta kielisysteemiin ja tähän tutkimukseen. Käsitteiden tekstistä ja kontekstista ei ole aivan samanlainen kuin Hallidaylla, sillä painotan tekstin määrittelyssä vähemmän lingvistisiä kriteereitä ja käsittän kontekstin kolmena tasona, joihin kuuluu rekisterin ja tekstilajin lisäksi ideologia, kuten joissakin Sydneyn koulukuntaan nojaavissa systeemifunktionaalisesti suuntautuneissa tutkimuksissa (esim. Eggins 2004); tosin myöskään Hallidayn kuvauksessa konteksti ei ole täysin vailla ideologista ulottuvuutta (ks. Halliday 1978: 68). Lisäksi määrittelen tekstilajin ennen kaikkea kommunikatiivisen päämäärän näkökulmasta, mikä poikkeaa systeemifunktionaalisista suuntauksista.

Systeemifunktionaalisessa teoriassa teksti voi olla mikä tahansa kielellinen kokonaisuus, joka luo merkityksiä aidossa kontekstissa; teksti on siis semanttinen ja funktionaalinen yksikkö. Teorian mukaan tekstissä on olennaista myös se, että se on sekä produkti että prosessi. Teksti produktina on kieltä, jota voidaan nauhoittaa ja tutkia eli ikään kuin pysäyttää. Teksti prosessina on jatkuvaa semanttisten valintojen tekemistä ja tulkitsemista sekä sosiaalista vuorovaikutusta, jossa vaihdetaan merkityksiä. (Halliday 1989: 10–11.)

Systeemifunktionaalisessa teoriassa voidaan myös korostaa tekstin määrittelyssä geneeristä rakennetta (genren toteuttama muoto), tekstuaalista rakennetta (temaattista ja informaatorakennetta) ja koheesiota (Halliday 1978: 134). Tekstin sisäisten, tekstuaalisten rajojen, kuten funktionaalisten jaksojen, määrittelyssä systeemifunktionaalista lähestymistapaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että siinä ei oteta huomioon riittävästi muita kuin lingvistisiä syitä tekstin jaksottamiselle. Esimerkiksi kognitiivista tekstinäkemyistä edustavan Brian Paltridgen (1994: 288) mukaan asianmukaisempaa olisi luoda kognitiivisia rajoja konvention, sopivuuden ja sisällön suhteen eikä niinkään lingvistisesti määriteltyjä rajoja. Myös kokonaisen tekstin rajojen määrittelemisen lingvistisin perustein saa Paltridgen (1994: 289) mukaan harvoin tukea tutkimuksissa, vaikka Ruqaiya Hasan (1978: 242) on varhaisessa genreanalyysissään tuonut esiin, että tekstin rajat voidaan määritellä suhteessa koheesion kuvioihin eli tutkimalla kieliopillisia ja/tai leksikaalisia suhteita tekstin eri elementtien välillä. Tässä tutkimuksessa en tutki kokonaista tekstiä enkä aineiston geneeristä rakennetta, temaattista rakennetta, informaatorakennetta tai koheesiota, joten tekstin määrittelyni muistuttaa vähemmän sitä perinteistä systeemifunktionaalista määrittelyä, joka tukeutuu vahvasti lingvistisiin kriteereihin. Systeemis-

funktionaalisen teorian suuntaisesti teksti on kuitenkin tässä tutkimuksessa ennen kaikkea semanttinen ja funktionaalinen yksikkö (Halliday 1978: 135; Halliday 1989: 10).

Kun kieli nähdään merkityspotentiaalina, teksti nähdään *rekisterin* kautta toteutuvana kielisysteemin instanssina. Rekisteri on aikapaikkaiseen tilanteeseen sidottu kielellinen osapotentiaali, joka instantioituu eli toteutuu puheessa tai kirjoituksessa tietynlaisina leksikkokieliopillisina eli sanastollisina ja morfosyntaktisina valintoina. Instantiaatio nähdään kielisysteemin ja tekstin välisenä jatkumona. Niiden väliin sijoittuu rekisteri, joka on kielisysteemin osapotentiaali, ja *tekstilaji* (*text type*), joka on yleistys tekstistä. (Shore 2012: 134; Halliday & Matthiessen 2004: 27.) Jokainen teksti saa merkityksensä tekemällä valintoja samoista merkityksen tekemisen resursseista, mutta tekstit erottaa toisistaan tapa, jolla merkityksen tekemisen resursseja käytetään hyödyksi. Siksi analysoitaessa tekstiä on näytettävä, mitä merkityksellisiä valintoja on tehty, ja niistä kukin nähdään siinä kontekstissa, mitä olisi voitu merkityksellistää, mutta ei tehty niin – toisin sanoen on pidettävä silmällä yhtä aikaa aktuaalista ja potentiaalista kieltä ja molempia on tulkittava kulttuuristen merkityspotentiaalien kautta. (Halliday & Matthiessen 2004: 4, 24; Halliday 1978: 4–5.)

Tilannekontekstilla viitataan systeemis-funktionaalisisessa teoriassa niihin olennaisiin, abstrakteihin piirteisiin, joita puhe- tai kirjoitustapahtumassa on läsnä, ja kulttuurikontekstilla sosiaalisen rakenteen tuottamaan ideologiseen ja materiaaliseen kulttuuriin, joka tekstiä ympäröi (Halliday 1978: 29, 68, 109). Tilannekontekstia on perinteisesti mallinnettu rekisterillä ja kulttuurikontekstia genrellä. Halliday kuvaa tilannekontekstia kolmen abstraktin muuttujan, alan, sävyn ja tavan, avulla. Tilanteen olennaisia, vaihtuvia piirteitä ovat se, mitä tilanteessa tapahtuu, kuka osallistuu ja mikä on kielen rooli tilanteessa, jotka heijastuvat tilannekontekstin alaan, sävyyn ja tapaan, ja ne määräävät rekisterin (Halliday 1978: 31, 33). Halliday on esittänyt hypoteesin, että ala toteutuu tyypillisesti ideationaalisissa valinnoissa, kuten eksperimentaalisten lausetyyppien sekä sisältöä konstruoivissa leksikaalisissa valinnoissa, sävy ennen muuta interpersonaalisisissa valinnoissa, kuten interpersonaalisisissa lausetyypeissä sekä modaalisuus- ja persoonavalinnoissa ja tapa taas ennen muuta tekstuaalisissa valinnoissa, kuten teema- ja informaatorakenteessa sekä sidosten valinnoissa (Shore 2012: 148–149). Alasta on myös huomattava, että vaikka se Sydneyn koulukunnassa ymmärretään erityisesti puheenaiheena ja sisältönä, alun perin siinä on ollut kyse siitä toiminnasta, johon tilanteen osallistujat ovat sitoutuneet; toisin sanoen esimerkiksi ostosten yhteydessä säästä puhuminen voi olla tapamme tehdä ostoksia, mutta sää puheenaiheena ei ole tilannekontekstin ala, vaan ostostapahtuma on tilannekontekstin ala (Halliday 1978: 222; Shore & Mäntynen 2006: 21).

Rekisteri liitetään Hallidayn kuvauksessa tekstiin kokonaisuutena eli tietyt rekisteripiirteet nähdään ominaisina koko tekstille, mutta genre- ja rekisteriteoriassa ajatellaan, että rekisteri voi vaihdella tiettyä genreä edustavan tekstin eri vaiheissa (Shore & Mäntynen 2006: 23; Ventola 2006: 108). Genre- ja rekisteriteoriassa genre määritellään kielellisesti toteutuneena sosiaalisena toimintatyyppinä ja ylemmän tason ilmiönä kuin rekisteri, kun taas Halliday viittaa genrellä lähemmin tietynlaiseen kielimuotoon ja pitää sitä osana tilannekontekstin tapaa (Shore & Mäntynen 2006: 21). Käsitusten eroa voidaan tulkita niin, että Hallidaylla tekstilaji on enemmän sidottu kielellisiin piirteisiin ja genre- ja rekisteriteoriassa puolestaan yhteisön toimintatapoihin. On myös mahdollista, että Halliday ei viittaa genreen tietynlaisena kielimuotona, vaan tekstityyppi tekstin yleistyksenä viittaa hänellä tähän kielimuotoon ja tilannekontekstin tapaan ja itse genre ja tekstilaji jäävät käsittelyn ulkopuolelle, joskin ne voidaan kuvata kulttuurikontekstin mallinnuksiksi.

Genre- ja rekisteriteoriassa genren tunnistamisessa on keskeistä genren eri vaiheiden tai jaksojen erottaminen (Shore & Mäntynen 2006: 22). Hallidayn ja genre- ja rekisteriteorian lähestymistapoja yhdistävänä tutkimuksena voidaan pitää Hasanin (1996, 1989) tutkimuksia genren rakennepotentiaalista, sillä niissä tekstilajia määrittävät eräänlaiset vaiheet, jotka tunnustetaan kielellisesti. Tässä tutkimuksessa tekstilajin tarkastelu tulee ehkä lähemmäksi Hasanin lähestymistapaa siltä osin, että johdantoluvusta tarkastellaan sen kommunikatiivista päämäärää toteuttavia ”pieniä” päämääriä, jotka voidaan nähdä vaiheina, ja niiden tulkinnessa pyritään antamaan kielellistä evidenssiä, joskin tutkimuksessa ei luoda kuvaa koko tekstin tai ydinjakson rakennepotentiaalista. Tässä tutkimuksessa sovellettavasta tekstilajin kommunikatiivista päämäärää korostavasta ja siten systeemis-funktionaalista lähestymistavasta poikkeavasta määrittelystä kerron tarkemmin luvussa 3.

Ideologialla tarkoitetaan kielen abstrakteinta kontekstia ja perustavinta merkitystä (Heikkinen 2000: 303). Kaikkiin tekstin valintoihin, myös tilanne- ja kulttuurikontekstin valintoihin, vaikuttaa ideologia eli arvot ja käsitykset, joita ihmiset ovat muodostaneet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Eggins 2004: 10). Ideologia on näin tekstiin vaikuttavista kontekstin tasoista uloin. Ideologian tunnistamisen myötä mahdollistuu sen vastustaminen tai haastaminen, mihin ihmisten tulisi pyrkiä, sillä kieli ei vain heijasta todellisuutta vaan aktiivisesti rakentaa sitä (Eggins 2004: 11). Toisin sanoen ihmiset eivät pysty rakentamaan haluamansa todellisuutta, jos eivät ymmärrä, miten kielen avulla todellisuutta rakennetaan. Ideologian tunnistaminen mahdollistaa myös osaltaan tekstin valintojen selittämisen.

2.2 Puhefunktiot

Systeemis-funktionaalissa teoriassa on tässä tutkimuksessa ymmärretyn direktiivin käsitteen kannalta keskeistä neljän *puhefunktion* kuvaaminen. Puhujan roolin ja vaihtokaupan kauppatavaran mukaan lauseen taustalla voi vaikuttaa yksi neljästä puhefunktiosta: KÄSKY, KYSYMYKS, VÄITE tai TARJOUS². Käskyssä puhuja vaatii tavaroita ja palveluita, kysymyksessä hän vaatii informaatiota, väitteessä hän antaa informaatiota ja tarjouksessa hän antaa tavaroita ja palveluita. Antamisessa ja vaatimisessa on kuitenkin kyse kompleksisistä käsitteistä ja näin antaminen merkitsee, että puhuja kutsuu puhuteltua vastaanottamaan, ja vaatiminen merkitsee, että puhuja kutsuu puhuteltua antamaan. Käsky ja tarjous voidaan ryhmitellä *ehdotuksiksi* ja väite ja kysymys *propositioiksi*. (Halliday & Matthiessen 2004: 107–108.)

Hallidayn ja Matthiessenin (2004) kuvauksessa puhefunktioiden semanttinen systeemi on osa lauseen merkitystä vaihtokauppana. Puhefunktio on abstrakti merkitys, joka on abstrahoitu retorisisista funktioista (Shore 1992: 173; Halliday 1985: 342). Puhefunktiot kieliopillistuvat kielessä ja realisoituvat teksteissä lausetyypeinä, joita Yrjö Lauranto (2015) kutsuu vaihtokauppalausetyypeiksi. Väitteen puhefunktio realisoituu kongruentisti deklaratiiivina, kysymys interrogatiivina ja käsky imperatiivina (Halliday & Matthiessen 2004: 114; Shore 1992: 177; Honkanen 2012: 10, 34). Deklaratiivissa, interrogatiivissa ja imperatiivissa on Laurannon mukaan kyse nimenomaan vaihtokauppalausetyypeistä, sillä systeemis-funktionaalisesta näkökulmasta vaihtokauppalausetyyppien järjestelmää ei kuvata suoraan modaalisuuden osaksi, kuten joissakin aiemmissa tutkimuksissa, jolloin niiden yhteydessä modukseen tai modaalisuuteen viittaaminen esimerkiksi nimityksissä *lausemodus* ja *modaalinen lausetyyppi* ei ole kuvaavaa (Lauranto 2015: 2; 2014: 30). Vaihtokauppalausetyyppien voi sen sijaan nähdä muodostavan eräänlaisen modaalisuuden taustalla toimivan vaihtoehtojoukon.

Hallidayn ehdotus puhefunktioiden erittelystä neljään erilaiseen puhefunktioon on torjuttu joissakin aiemmissa tutkimuksissa, koska on katsottu, että Hallidayn analyysissa ei ole mitään, mikä antaisi tukea itsenäiselle tarjouksen puhefunktiolle (Shore 1992: 188–189; 1991: 250; 1992: 189–190). Näin vaikuttaisi, että Hallidayn erottelu puhujan roolin kannalta on

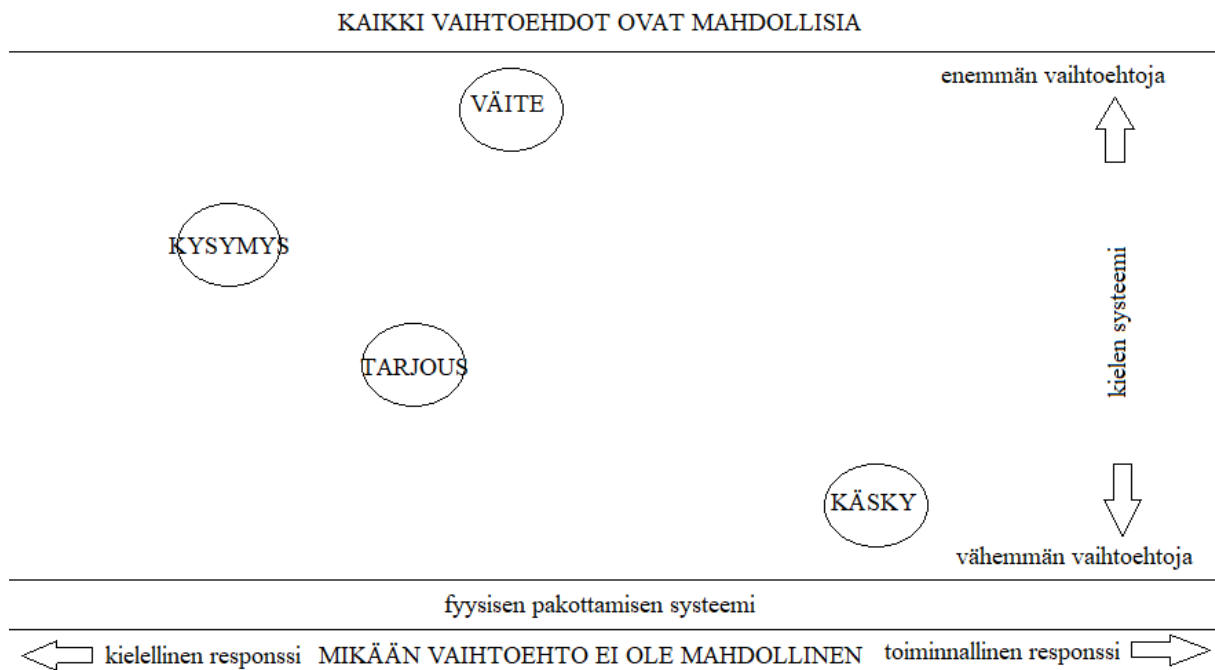
² Puhefunktiot ovat kapiteeleilla, jotta ne erottuvat tilannespesifeistä retorisisista funktioista, kuten aiemmassa tutkimuksessa on ollut tapana. Käytän tavallisia kirjaimia vain silloin, kun mainitsen kyseessä olevan puhefunktio tai pidän puhefunktio-merkitystä muutoin kotekstissa selvänä.

tarpeeton ja liian symmetriahakuinen, sillä merkitykselle ei löydy tukea muodosta. Myös Lauranto (2015: 51) on tuonut esiin kritiikkinsä tarjouksen puhefunktion tarpeellisuudesta vedoten juuri siihen, että tarjous on ainoa puhefunktio, jolla ei ole sellaista yhtä kiteytynyttä, määrämuotoista lausetyyppiä, joka eroaa muodoltaan muista lausetyypeistä. Halliday ei otakaan kuvauksessaan kantaa siihen, mikä on tarjouksen yksinkertaisin, kongruentti toteuma, vaan hän esittää, että tarjous toteutuu (englannissa) eri tilanteissa eri lausetyyppejä edustavin rakentein (Lauranto 2015: 51).

Laurannon (2015: 51) käsitystä tarjouksen puhefunktion merkityksestä voidaan tulkita niin, että hänestä tarjouksessa puhuja voi tarjota puhutellun omaa toimintaa puhutellulle, jos esimerkiksi hänen aineistonsa tarjouspuhefunktion esimerkkilauseessa ”Ota vähän lisää!” painotetaan puhujan toiminnan sijaan puhutellun omaa toimintaa, mutta vaikuttaisi siltä, että Hallidayn kuvauksessa puhuja voi tosiasiaassa tarjota ja antaa ainoastaan omaa toimintaansa puhutellulle (ks. tarjouksen esimerkki Halliday & Matthiessen 2004: 108). Silloin ero käskyn puhefunktioonkin olisi ainakin merkitykseltään selkeämpi, vaikka tarjouksen puhefunktio ei olekaan muodollisesti kiteytynyt, sillä käskyssä vaaditaan puhutellun toimintaa ja tarjouksessa puhuja antaa omaa toimintaansa. Hallidayn kuvauksessa painottuukin merkitys muodon sijaan. Se, että Hallidayn kuvauksessa käsky ja tarjous on ryhmitelty ehdotuksiksi, kuvaa mielestäni hyvin sitä, miten ne liittyvät toisiinsa: niissä ehdotetaan joko puhujan omaa toimintaa tai puhutellun toimintaa puhutellulle. Tarjouksen ja käskyn puhefunktioita yhdistää myös toimintaan suuntautuneisuus, eikä niissä näin ollen kauppatavarana vaihdeta niinkään informaatiota vaan tavaroita ja palveluita.

Lähtökohtanani on tässä tutkimuksessa myös käsitys kielestä vaihtoehtojen luomisen välineenä, minkä tarkoituksena on tuoda esiin sitä, että puhujalla on mahdollisuus pyrkiä yhtäältä kohti puhutellun vaihtoehtojen lisäämistä, tai toisaalta kohti vaihtoehtojen rajoittamista. Kieli on kuitenkin ennen kaikkea vaihtoehtojen luomisen väline, kun sitä verrataan vahvimpaan rajoittamisen systeemiin eli fyysisen pakottamisen systeemiin. Koska kieli on vaihtoehtojen luomisen väline, se ei vahvimmassakaan muodossa, kuten käskyn puhefunktiossa, pysty samaan rajoittavuuteen kuin fyysinen pakottaminen. Näin ollen kielellinen vaatiminen on toiminnan rajoittamisen kannalta vahvimmillaankin pohjimmiltaan ehdotus, jossa on tilaa erilaisille toteutustavoille. Toiminnan ohjaaminen tulee kuitenkin lähemmäs tällaista fyysisen pakottamisen systeemiä kuin esimerkiksi pelkkä asioiden kuvaileminen, joka edustaa enemmän vaihtoehtojen paljoutta kuin vähyyttä.

Vaihtoehdot tarkoittavat tässä lähtökohdassa sitä kielellisen sisällön ja ilmaisumahdollisuuksien sekä kielellisen ja ei-kielellisen toiminnan variaatiota, joka puhutellulle mahdollistetaan. Tämä ajatus on syntynyt direktiivien ja puhefunktioiden pohtimisen tuloksena, eikä se varsinaisesti kuulu mihinkään teoriaan, mutta nähdäkseni se sopii systeemis-funktionaaliseen kuvaukseen. Ajatuksen perusidea ja sitä, miten puhefunktioiden asema nähdään siinä, olen pyrkinyt havainnollistamaan seuraavalla kuviolla (Kuvio 1.).

Kuvio 1. Tulkinta puhefunktioiden asemasta odotuksenmukaisen responsin ja sen kielellisen sisällön variaation määrän suhteen.

Kuvioon on sijoitettu neljä puhefunktiota yhtäältä vaakasuuntaiselle jatkumolle, jossa odotuksenmukaisen responsin luonne on äärimmillään joko pelkästään kielellinen tai toiminnallinen. Vaihtoehdot kuvaavat siis tällä jatkumolla responsin luonteen vaihtoehtoja. Toisaalta puhefunktiot on sijoitettu vaihtoehtojen paljouden ja vähyyden pystysuuntaiselle jatkumolle, jossa kielen rajat määrittelevät, että kumpikin ääripää, ääretön määrä vaihtoehtoja ja täysi vaihtoehtottomuus, ovat kielen rajojen ulottumattomissa. Tällä jatkumolla vaihtoehdot kuvaavat kielellisen ja ei-kielellisen responsin sisällöllistä variaatiota. Fyysisen pakottamisen systeemi sijoituu kuviossa aivan vaihtoehtojen vähyyden ääripään lähelle, mutta kielen rajojen ulkopuolelle, sillä siinä on vähemmän vaihtoehtoja kuin kielen systeemissä, mutta silti enemmän kuin totaalisessa vaihtoehtottomuudessa. Fyysisen pakottamisen systeemiin sisältyy ajatus voimakkaamman vallasta, jossa voimakkuudeltaan heikommalla ei ole vaihtoehtoja, mikäli voimakkaampi

päittää käyttää valtaansa. Kielen systeemissä sen sijaan voimaltaan heikommallakin on enemmän vaihtoehtoja kuin fyysisen pakottamisen systeemissä.

Puhefunktioiden sijainti kuviossa on tulkinta erityisesti puhefunktioiden suhteesta toisiinsa. Sijainti jatkumolla ei siis ole määrällisen mittaamisen myötä syntynyt kuva eikä puhefunktioita tämän tutkimuksen keinoin voidakaan sijoittaa mitattavissa olevaan kohtaan, vaan sijainti on arvio, joka on syntynyt puhefunktioiden keskinäisten suhteiden pohtimisen seurauksena.

Väite sijoittuu kuviossa lähelle kielellisen sisällön variaation paljouden ääripäätä ja responsin luonteen ääripäiden lähes keskivaiheille mutta hieman kielellisen responsin puolelle. Ajatuksena on, että väitteeseen reagoidessaan puhutellulla on mahdollisuus sisällöllisesti hyvin monenlaisiin vastauksiin: hän voi jatkaa samasta keskustelunaiheesta tai vaihtaa siihen liittyvään tai täysin toiseen aiheeseen. Väitteeseen ei kuitenkaan ole välttämätöntä vastata kielellisesti, vaan se voidaan ikään kuin pelkästään ottaa vastaan, sillä siinä ei kysymyksen tapaan etsitä informaatiota. Kun väitteessä puhuja antaa informaatiota, puhutellun on kuitenkin hieman odotuksenmukaisempaa antaa niin sanotusti vastalahjaksi informaatiota eikä pelkästään esimerkiksi jatkaa omaa toimintaa. Tarjoukseen nähden kielellinen responsi on väitteessä kuitenkin mielestäni vähemmän välttämätön, sillä puhuteltu voi reagoida kielellisen informaation saamiseen vähimmillään esimerkiksi hiljaisuudella tai nyökkäyksellä, kun taas tarjouksessa minimaalinen vastaus on nähdäkseni useammin esimerkiksi kielellinen kiittäminen, joka on melko harvinaista informaation saamisen kohdalla, ellei kyseessä ole vastaus kysymykseen.

Koska kysymyksessä etsitään kielellistä informaatiota, se sijoittuu kuviossa responsin luonteen jatkumolla selkeästi lähelle kielellisen responsin ääripäätä. Kielellisen sisällön vaihtoehtojen jatkumolla se sijoittuu kauemmas vaihtoehtojen paljouden ääripäästä kuin väite mutta lähemmäs kuin tarjous. Kyseinen sijoittuminen perustuu ajatukseen, että kysymyksessä haetaan tyypillisesti tietynlaista informaatiota. Näin puhuja rajoittaa vastauksen sisällön vaihtoehtoja. Toisaalta etenkin sisältökysymysten kohdalla vastausvaihtoehtoja on enemmän kuin tarjoukseen vastatessa.

Tarjous sijoittuu responsin luonteen jatkumolla suunnilleen samaan kohtaan kuin väite, sillä siinäkin kielellinen ja toiminnallinen responsi ovat nähdäkseni melkein yhtä todennäköisiä ja itse asiassa molemmat voivat toteutua yhtä aikaa. Tarjouksen tyypillisenä kielellisenä responsina voidaan nähdä *kiitos*, jonka kanssa yhtä aikaa voi esiintyä toiminnallinen vastaanottaminen. Kuten todettua, nähdäkseni tarjouksessa kielellinen responsi on kuitenkin yleensä minimaalinen vastaus, ja näin ollen se on hieman odotuksenmukaisempi kuin pelkkä

toiminnallinen responsi, minkä vuoksi tarjous sijoittuu responsin luonteen jatkumolla hieman lähemmäs kielellistä kuin väite ja selkeästi lähemmäs kuin käsky. Kielellisen sisällön vaihtoehtojen jatkumolla puolestaan tarjous sijoittuu kauemmas vaihtoehtojen paljouden ääripäästä kuin kysymys mutta lähemmäs kuin käsky. Tässä ajatuksena on, että tarjouksessa ei haeta informaatiota eikä odoteta ikään kuin kielellistä vastalahjaa, paitsi ehkä korkeintaan kielellistä merkkiä tarjouksen vastaanottamisesta tai hylkäämisestä, joten siinä on vähemmän vaihtoehtoja kuin kysymyksessä. Vaikka vaihtoehtojen paljouden ja vähyyden jatkumo kuvaa kuviossa enemmän kielellisen sisällön variaatiota, puhefunktioiden sijoittumiseen kuviossa vaikuttavat myös responsin luonteen vaihtoehdot. Näin tarjouksen paikkaa selittää se, että siinä voidaan nähdä responsin luonteen kannalta enemmän vaihtoehtoja kuin käskyssä, jossa odotuksenmukaisinta on pelkkä pyydetty toiminallinen reaktio, joskin pyyntöön myöntymistä ilmaiseva kielellinen responsi voi sisältyä mukaan. Tarjouksessa puolestaan toiminnallisen vastaanottamisen lisäksi melko odotuksenmukaista on kielellinen responsi.

Käsky sijoittuukin kuviossa vaihtoehtojen vähyyden ääripään pintaan, sillä odotuksenmukaisin responsi on toiminta puhujan ehdottamalla tavalla ja minimaalisimmillaan kielellinen responsi ei ole välttämätön. Responsin luonteen jatkumolla käsky sijoittuu selkeästi toiminnallisen responsin puolelle, sillä käskyssä haetaan juuri puhutellun toimintaa.

Kielen systeemi vaihtoehtojen luomisen välineenä on täydellisen vaihtoehdottomuuden ulottumattomissa ja kauempana siitä kuin fyysisen pakottamisen systeemi, joka sijoittuu aivan vaihtoehdottomuuden lähelle. Fyysisen pakottamisen systeemissä ainoastaan voimaltaan vahvemmalla on enemmän vaihtoehtoja.

Kuvioon sisältyy myös ajatus metaforisuudesta. Käskyn puhefunktion näkökulmasta aina, kun puhuja pyrkii lisäämään puhutellun vaihtoehtoja, hän käyttää käskyn puhefunktiota metaforisemmin ja hänen ilmaisunsa merkitys liikkuu kohti vaihtoehtojen paljouden ääripäätä ja sitä kautta väitteen puhefunktiota. Seuraavaksi pyrin tarkentamaan kuvaa systeemis-funktionaalisisessa kieliteoriassa keskeisestä käsitteestä, *kieliopillisesta metaforasta*.

2.3 Kieliopillinen metafora

Kieliopillisella metaforalla tarkoitetaan ilmausta, jossa käytetään kielen resursseja kongruentista poikkeavalla tavalla; kieliopillinen metafora perustuu ajatukseen, että kieliopillisilla kategorioilla, kuten moduksilla ja sanaluokilla, voidaan nähdä olevan luontaisimmat, ensisijaiset tehtävänsä, mutta kieliopillisessa metaforassa kieltä käytetään tästä tehtävästä poikkeavalla,

inkongruentilla tavalla (Halliday 1985: 321; Karvonen 1995: 149–150). Kieliopillinen metafora rakentaa merkitykseen ja sanamuotoon rakenteellisia lisäkerroksia. Systeemin kannalta se johdattaa merkityspotentiaalin laajenemiseen. (Halliday & Matthiessen 2004: 626.)

Kieliopilliset metaforat voidaan jakaa ideationaalisiin ja interpersonaalisiin metaforiin. Ideationaalisisissa kieliopillisissa metaforissa on kyse siitä, että maailman kuvaamiseen käytettävien kategorioiden käyttö on inkongruenttia. Näin ideationaalisia kieliopillisiä metaforia ovat ilmaukset, joissa ilmaistaan esimerkiksi toimintoja, tapahtumia ja prosesseja muilla kuin verbeillä, asioiden välisiä yhteyksiä, kuten syitä, seurauksia ja vastakohtia, muilla kuin konjunktiivilla, tarkoituksia muilla kuin substantiiveilla, ominaisuuksia muilla kuin adjektiiveilla jne. (Karvonen 1991: 149). Ideationaalisia kieliopillisiä metaforia voivat olla esimerkiksi ilmaukset, joissa toiminta, laatu tai olosuhde ilmaistaan substantiivilla kongruenttin muodon eli verbin, adjektiivin tai adverbien sijaan (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2000: 57).

Interpersonaalisisissa kieliopillisissa metaforissa on puolestaan kyse siitä, että kirjoittaja osallistuu vuorovaikutukseen sekä ilmaisee asenteitaan tai suhtautumistaan tietoon ja lukijaan inkongruenttisesti (Karvonen 1991: 151). Interpersonaalisisissa kieliopillisisissa metaforia ovat siten esimerkiksi käskyn ilmaiseminen deklaratiiivilla imperatiivien sijaan, mielipiteen ilmaiseminen yleisenä totuutena (esimerkiksi jonkin pitäminen huomattavimpana, tunnetuimpana, tärkeimpänä, luonnollisena tai oikeana) tai epävarmuuden ja epätodennäköisyyden ilmaiseminen adjektiiviattribuutilla vartavastisen moduksen eli konditionaalien tai potentiaalien sijaan (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2000: 57; Karvonen 1991: 151, 163).

Kieliopillinen metafora palvelee tekstissä geneeristämistä, abstrahointia, tematisointia ja muutoinkin tekstistrategiaa (Heikkinen, Hiidenmaa, Tiililä 2000: 57). Kieliopillisissa metaforissa kongruentti muoto oletetaan tunnetuksi joko aiemman tekstin tai muun tiedon perusteella. Kieliopillisisissa metaforia sisältävät tekstit ovat yleensä hyvin abstrakteja paitsi siksi, että kieliopilliset metaforat ovat itsessään abstrakteja myös siksi, että kieliopilliset metaforat tapaavat kerätä ympärilleen abstraktia sanastoa. (Karvonen 1991: 150.)

Kieliopillinen metafora on käsitteenä hieman ongelmallinen, mikäli ajatellaan, että se on poikkeama kontekstittomasti prototyypisistä ilmaisusta. Systeemis-funktionaalisisesta näkökulmasta ei nimittäin ole toimivaa ajatella, että jokin ilmaisutapa olisi vakiintunut ilmaisemaan tiettyä asiaa kontekstista riippumatta. Sen sijaan toimivampi ajatus on, että jokin ilmaisu voi olla tyypillinen tietyssä tilanteessa, toisessa ei, kuten Lauranto (2015: 49) toteaa imperatiivista. Kieliopillista metaforaa ei kuitenkaan voi toimivasti tutkia myöskään pelkästään tilanteisena tai tilanteelle tyypillisenä ilmiönä, sillä jokainen tilanne on omanlaisensa eikä jokaisen tilanteen

oman kieliopin luominen ole mielekäästä. Lauranto (2015: 49) ehdottaakin, että imperatiivista puhuttaisiin direktiivisyyden tyypillisen tai prototyypin ilmaisun sijaan direktiivisyyden syntaktisesti yksinkertaisena ilmaisuna, ja hänellä kongruenssin käsitteeseen sisältyykin juuri syntaktinen yksinkertaisuus. Näin ollen kieliopillinen metafora ja inkongruenssi ovat syntaktisesti kompleksisempi ilmiö.

Kieliopillisen metaforan käsite liittyy läheisesti myös kieliopillistumiseen ja käsitteen vertaaminen kieliopillistumiseen tarjoaa mahdollisesti paremman ratkaisun tyypillisyyteen ja vakiintuneisuuteen kuin edellä mainittu kontekstiton prototyypisyys tai tilanteen kielioppi. Nimitään jos kieliopillistumisen ajatellaan perustuvan ilmaisun muotohahmon vakiintuneisuuteen ja rakenteelliseen jäsentyneisyyteen, kieliopillinen metafora voidaan paremmin rajata sellaiseksi muotohahmon vakiintuneisuudeksi, johon ei sisälly kieliopin rakenteellista uudelleenjäsentymistä, jota kieliopillistuminen edellyttää (Lauranto 2015: 20). Kieliopillistumisen asteesta voidaan kuitenkin esittää erilaisia näkemyksiä. Kieliopillistuminen onkin keskeinen osa kieliopillisen metaforan määrittelyä ja laajemmin systeemis-funktionaalista teoriaa (Lauranto 2015: 25).

Kieliopillinen metafora ei ole parempi tai huonompi ilmaisutapa kuin kongruentti muoto eikä välttämättä harvinaisempi tai vähemmän normin mukainen vaan joissakin tapauksissa jopa norminmukaisempi kuin kongruentti ilmaisu. Tästä syystä aiemmassa tutkimuksessa käytetty nimitys *toissijainen käyttö* ei välttämättä ole paras mahdollinen kuvaamaan kieliopillista metaforaa. Kieliopillinen metafora ei myöskään ole synonyyminen kongruenttin muodon kanssa, vaan se on omanlaisensa merkityksen luova valinta. Kieliopillinen metafora säilyttää kongruenttin merkityksensä, kuten metaforissa yleensä on tapana, mutta tuo siihen myös jotain lisää. (Shore 1991: 247; 1992: 181; Halliday 1985: 321; Lauranto 2015: 19.)

2.4 Modaalisuus

Kielentutkimuksessa on totuttu puhumaan modaalisuudesta osana modusjärjestelmää, mutta systeemis-funktionaalisisessa kieliopissa aiemmin modaaliseksi katsotut lausetyypit muodostavat oman semanttisen systeeminsä, joka on erillinen modaalisuuden systeemistä mutta kuuluu interpersonaalisiin valintoihin. Näitä lausetyyppejä voidaankin kutsua modaalisten lausetyyppien ja lausemodusten sijaan vaihtokauppalausetyypeiksi, jotta ne ymmärretään modaalisuudesta erillisiksi (Lauranto 2014: 43). Modaalisuuden käsite on siis systeemis-funktionaalisisessa kieliopissa suppeampi kuin fennistiikassa perinteisesti, ja se voidaan ajatella vaihtokauppalause-

tyyppien vaihtoehtojoukon sisällä toimivaksi vaihtoehtojoukoksi polaaristen ääripäiden välillä. Polaariset ääripäät ovat kunkin puhefunktion myönteinen ja kielteinen kongruentti toteutuma. Systemis-funktionaalissa lähestymistavassa modaalisuus vastaakin polaaristen ääripäiden välille sijoittuvaa *modalisaatiota* ja *modulaatiota* (Halliday & Matthiessen 2004: 146–147). Polaariset ääripäät eivät kuulu modaalisuuteen, mutta ne ovat siinä interpersonaalisia, että ne kuvaavat, kieltäkö vai vahvistaako puhuja proposition tai ehdotuksen (Lauranto 2014: 44, 2013: 172; Shore 1992: 199). Modalisaatioon kuuluvilla todennäköisyyden ja yleisyyden ilmauksilla viitataan kutakuinkin samaan, mitä on perinteisesti ymmärretty *episteemisenä modaalisuutena*, ja modulaatioon kuuluvilla pakon ja halun ilmauksilla viitataan suunnilleen *deonttiseen modaalisuuteen* (Halliday & Matthiessen 2004: 147; Lauranto 2014: 43; Luukka 1995: 32). Shoren (1992: 189) mukaan Hallidayn (1985: 334) modaalisuusanalyysissä keskeinen havainto on se, että modaalisuuden tyyppi lauseessa riippuu lauseen taustalla olevasta puhefunktiosta: modalisaatio on relevanttia väitteissä ja kysymyksissä ja modulaatio puolestaan tarjouksissa ja käskyissä.

Direktiivin käsitteen kannalta keskeistä on, että direktiivin taustalla vaikuttava käskyn puhefunktio voi toteutua metaforisesti moduloidussa deklarativissa ja tulla näin lähemmäs väitteen puhefunktiota. Katson, että väitteen puhefunktion tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen palvelee puhutellun vaihtoehtojen lisäämisen tarvetta. Koska käskyn puhefunktion perustapauksessa puhutellulla ei ole juuri muita vaihtoehtoja kuin toteuttaa toivottu toiminta, moduloitu deklarativi on keino ilmaista sitä, että vaihtoehtoja on käskyn perustapausta enemmän, mutta silti säilytetään samalla käskyn luoma tietty vaihtoehtojen rajallisuus.

3 TEKSTILAJI KOMMUNIKATIIVISENA PÄÄMÄÄRÄNÄ JA GENREHYBRIDI TEKSTILAJIEN SEKOITTAMISENA

Systemis-funktionaalista näkökulmasta kieli on merkityspotentiaali eli jatkuvasti muuntuva ja avoin resurssi eikä niinkään staattinen merkitysten kokoelma (Luukka 2002: 105). Myös tekstilaji voidaan nähdä tästä näkökulmasta potentiaalina, joka on ennemminkin avoin ja dynaaminen resurssi kuin suljettu ja stabiili kategoria. Tässä tutkimuksessa hyväksytään, että tekstilajin aktuaaliset esiintymät voivat erota valinnoiltaan toisistaan ja pitkän ajan kuluessa tekstilajin potentiaali voi muuttua, mutta tekstilajin potentiaali on kuitenkin parempi nähdä pysyvämpiluonteisena ilmiönä, koska analyysin kannalta sitä on toimivampaa tarkastella pysäytettynä ja muuttumattomana. Myös Halliday korostaa, että kieli on myös rajoittava resurssi (Luukka 2002: 105), minkä vuoksi siihen voidaan olettaa tietty pysyvyys. Kuitenkin pelkästään avoimena ja dynaamisena resurssina ymmärrettynä tekstilajin käsite ei mahdollistaisi *genrehybridin* käsitteen hyödyntämistä, joka osoittautuu kuitenkin valaisevaksi, sillä käsitteeseen sisältyy oletus prototyyppisyydestä tai tyypillisyydestä (Mäntynen & Shore 2014: 738), mihin ei sovi vaihtoehtojen laajuutta painottava avoimuus eikä muutosalttius. Systemis-funktionaalista suuntausta edustava Hasan (2000: 43–44) torjuuakin genrehybridin käsitteen, sillä hänen mukaansa genrehybrideistä puhuttaessa kielen käytön oletetaan olevan staattista ja ennalta määrättävien piirteiden toteutumista (Mäntynen & Shore 2014: 744). Genrehybridin käsitteen aineistoa valaisevan luonteen vuoksi tekstilaji nähdään tässä tutkimuksessa suhteellisen pysyvänä, yhteisiä *kommunikatiivisia päämääriä* omaavana joukkona (Swales 1990: 46) ja genrehybridi tekstilajien sekoittamista kuvaavana käsitteenä (Mäntynen & Shore 2014: 738).

Seuraavaksi avaan tekstilajin käsitettä tässä tutkimuksessa tarkemmin ja tuon esiin aineiston rajauksen rajoituksia tekstilajin tarkastelulle. Kuvaan myös hieman lisää *genrehybridin* käsitettä, jonka katson tarpeelliseksi työkaluksi aineiston ominaislaadun kuvaamiseksi. Sen jälkeen kartoitan niiden kolmen tekstilajin piirteitä, joiden katson rakentavan ydinjakson genrehybridin, eli oppaan, johdannon ja esipuheen tekstilajien.

3.1 Tekstilaji ja genrehybridi

Tekstilajin käsitteeseen sisältyy tässä tutkimuksessa kulttuurisidonnaisuus ja yhteys kieleen sosiaalisena toimintana, kuten *genren* käsitteessä on tyypillisesti korostettu (Kalliokoski 1999: 28). Koska tavoitteeni ei kuitenkaan ole kuvata sitä sosiaalista toimintatyyppiä tai instituutiota

ja tilannetyyppejä (ks. Shore 2012: 143–145), jota genre ilmentää, vaan tekstilajin kommunikaatiivisten päämäärien semanttista ilmentymistä, käytän tekstilajin käsitettä. Painotan siis tekstilajissa semanttisuuden myötä ennemminkin kielellisiä piirteitä kuin sosiokulttuurista kontekstia tai kulttuurikontekstia, mutta hyväksyn, että ne ovat silti tietyllä tapaa läsnä, sillä ne vaikuttavat instituution ja tilannetyyppien kautta rekisteriin ja tekstilajiin ja sitä kautta tekstiin. Lisäksi tekstilajin käsitteeseen sopii nähdäkseni paremmin määrittely pysyvämmäksi ilmiöksi, koska genre voidaan liittää useammin muutosta ja avoimuutta korostaviin määrittelyihin. Tässä tutkimuksessa siis genrehybridikin on käsitteellisesti lähinnä tekstilajihybridi, jos tekstilajin ja genren käsitteiden erona nähdään se, että tekstilaji viittaa pysyvään ja genre muutosalttiiseen ilmiöön. Puhun kuitenkin genrehybridistä sen vuoksi, että aiemmassa tutkimuksessa käytetään tätä nimitystä niin, että siihen sisältyy stabiili tekstilajikäsitys (Mäntynen & Shore 2014).

Tässä tutkimuksessa tunnistetaan, että tiettyyn tekstilajiin kuuluvat tekstit voivat olla kielellisiltä piirteiltään tekstilajille enemmän tai vähemmän tyypillisiä perheyhtäläisyyden kautta, mutta kielellisiä piirteitä ei aseteta yksityiskohtaisen tutkimuksen kohteeksi eikä niitä pidetä määrittävinä kriteereinä tekstilajin määrittelyssä vaan Swalesin (1990: 49, 52) tapaan ennemminkin tekstilajin prototyypisyyttä määrittävänä tekijänä, vaikka niiden pitäminen myös tekstilajia määrittävinä olisi mahdollista. Kielellisiä piirteitä ei siis yksioikoisesti sidota tekstilajin määrittelyyn, vaan ne kuvaavat ainoastaan tekstilajin toteutuman tyypillisyyttä, ja tekstilajin määrittely nojaa ensisijaisesti kommunikaatiivisen päämäärän tunnistamiseen, joka kuitenkin pyritään tunnistamaan kielellisen evidenssin perusteella.

Kommunikaatiivisen päämäärän korostamisen seurauksena tekstilaji näyttäytyy nähdäkseni tulkinnanvaraisempana ja joustavampana käsitteenä kuin systeemis-funktionaalisessa lähestymistavassa, jossa korostetaan vahvasti lingvistisiä kriteereitä ja jossa voidaan edellyttää tiettyjä rakenneosia: esimerkiksi *rakennepotentiaalin* määrittelyssä Hasanin (1996; 1989) mukaan tekstin kokonaisrakenteesta on löydettävä tietyt välttämättömät jaksot, vaikka siihen voi kuulua myös valinnaisia jaksoja (Shore & Mäntynen 2006: 32; Mäntynen 2006: 47–50). Toisaalta Hasania on tulkittu myös väljempää käsitystä esiin tuoden niin, että välttämättömän jaksoson puuttuessa teksti voidaan silti lukea tekstilajiin, mutta ei tekstilajin prototyypiseksi edustajaksi (Komppa 2006: 305). Kommunikaatiivisen päämäärän korostamisessa on lisäksi se etu rakenteen ja kielellisten piirteiden tarkasteluun nähden, että siinä tekstin valinnat voivat epätoennäköisemmin johtaa tekstilajin tulkinnassa harhaan: teksti voi rakenteellisesti tai muodollisesti edustaa jotakin tekstilajia, mutta kommunikaatiivisen päämäärän tunnistaminen voi

paljastaa sen edustavan aivan muuta tekstilajia; näin se tarjoaa keinon erottaa todellisuus parodiasta (Swales 1990: 47–49).

Swales (1990: 44–45) nostaa genren käsitteen määrittelyssä ja genreanalyysissa keskeiseksi näkökulmaksi myös sen, että genret sijaitsevat *diskurssiyhteisöissä*, joissa jäsenten uskomukset ja nimeämiskäytännöt ovat olennaisia. Yhtenä keskeisenä tekstilajin tarkastelua ohjaavana seikkana pidänkin tässä tutkimuksessa sitä, että aineisto kuuluu tekstiin, joka on nimetty Johdannoksi. Suhtaudun diskurssiyhteisön merkitykseen kuitenkin hieman varauksella, sillä sen tutkiminen ei varsinaisesti ole tavoitteeni. Nähdäkseni partioyhteisö täyttää silti Swalesin (1990: 24–27) diskurssiyhteisön käsitteen kriteerit: partioyhteisö on diskurssiyhteisö ainakin siitä näkökulmasta, jos diskurssiyhteisön toimintaan voivat osallistua kaikki noviiseinaikin, mutta asiantuntijatehtäviin tarvitaan ja edellytetään perehdytystä. Lisätutkimusta tarvittaisiin kuitenkin siitä, onko partio-oppaan johdanto siinä määrin samanlaisena toistuvaa retorista toimintaa, että sitä voidaan pitää tekstilajina ja sille voidaan antaa nimitys, jos ajatellaan, että tekstilaji on tietyn diskurssiyhteisön vakiintunut tekstiluokka, jolle diskurssiyhteisö on antanut nimen, kuten Swalesilla (Shore & Mäntynen 2006: 27).

Tekstilajin käsitteen hyödyntämistä Swalesin tavoin voidaan aineiston kannalta pitää ongelmallisena siitä syystä, että tutkittavana ei ole kokonainen teksti. Swales (1990: 41) viittaa aiempaan tutkimukseen, jossa katsotaan, että genre voi realisoitua vain kokonaisissa teksteissä tai teksteissä, jotka voidaan tuoda esiin kokonaisina, ja vaikuttaisi näin soveltavan periaatetta myös omassa tutkimuksessaan. Myös systeemis-funktionaalisessa suuntauksessa keskeisenä periaatteena on, että tutkimuskohteena on ennen kaikkea teksti (Luukka 2002: 98). Tästä huolimatta olen tutkimuksen laajuuden rajallisuuden vuoksi päättänyt rajaamaan tekstilajianalyysin johdantolukuun ja ajattelen siitä olevan mahdollista havainnollistaa tekstilajien päämäärien hyödyntämistä, vaikka se onkin kokonaisuudesta rajattu. Analyysini on siis suhteellisen valikoivaa, mitä pidän havainnollistamisen kannalta kuitenkin oikeana ratkaisuna (Mäntynen & Shore 2014: 739). Ilman johdantoluvun tekstilajianalyysia en voisi tehdä havaintoja tekstilajin mahdollisesta vaikutuksesta ja yhteydestä direktiivien muotoiluun.

Tämän tutkimuksen aineistossa hyödynnetään nähdäkseni kolmen tekstilajin kommunikatiivisia päämääriä: oppaan, johdannon ja esipuheen. Tästä näkökulmasta ydinjakso on genrehybridi. Ydinjakso ei ole genrehybridi, jos se määritellään sekoittumisella syntyneeksi lajiksi (Heikkinen & Voutilainen 2012: 37), koska yksittäinen tekstijakso ei voi olla useampaa tekstiä edustava laji. Sen sijaan ydinjakso on tässä tutkimuksessa sellainen genrehybridi, joka

merkitsee kieltä, jossa kauttaaltaan sekoitetaan useamman tekstilajin päämääriä. Näin määriteltynä genrehybridin ei välttämättä tarvitse olla kokonainen teksti.

3.2 Opas tekstilajina

Oppaita on tutkittu eri alojen osalta, mutta eri alojen oppaita yhdistäviä tekstilajipiirteitä tutkiva tutkimusta ei tietääkseni ole tehty. Oppaiden yhteisenä kommunikatiivisena päämääränä voidaan kuitenkin nähdäkseni pitää opastamista, sen kertomista, mitä ja miten kannattaa, on hyvä, pitää tai kuuluu tehdä. Oppaan päämääränä nähdään siis ohjaileminen ja tämä ilmenee direktiivien käyttönä. Koska näen direktiivit laajasti ohjailevina lausumina ja tulkitsen niiden taustalla vaikuttavan puhefunktion ehdotusluonteiseksi, ajattelen, että oppaissa ja niiden direktiiveissä ei ole välttämätöntä vahvasti velvoittaa puhuteltua, jotta päämääränä voidaan pitää ohjailemista. Näin hyvien toimintatapojen kuvaileminen oppaissa nähdään myös ohjailemisena. Edellytyksenä kuitenkin on, että puhuja jää jonkinlaiseen odottajan rooliin, jolloin hän valvoo, toimiiko puhuteltu hyvien toimintatapojen mukaisesti ja mikäli ei toimi, siitä voidaan langettaa jokin seuraamus. Tästä näkökulmasta oppaiden kirjo on kuitenkin vaihteleva, sillä läheskään aina puhujan intresseissä ei ole valvoa puhutellun toimintaa vaan tavoitteena voi olla ennemminkin ajatuksien herättäminen.

Aiempaan tutkimukseen nojautuen Liisa Tainio (1999: 2) esittää, että opaskirjallisuus tavallisesti sisältää teksteiksi kiteytettynä yhteisössä vallitsevia käytäntöjä ja ihanteita. Hertta Hulkkonen (2010: 13–14) puolestaan toteaa, että yksi opaskirjallisuuden leimallisimpia piirteitä on toimintaan suuntautuneisuus, eli se tarjoaa virikkeitä ajatuksille ja toimintaan, ei niinkään esitä tietoa omaksuttavaksi. Oppaiden tavoitteena vaikuttaisi siis olevan ohjata tulkintaa niin, että tietyt asiat näyttäisivät toivottavilta ja/tai välttämättömiltä, ja toisaalta ohjata toimintaa niin, että toivottavina nähtävät asiat siirtyisivät myös käytäntöön. Oppaissa hyvien toimintatapojen kuvailemiseen sisältyy usein myös eksplisiittistä tai implisiittistä argumentointia, jos se ymmärretään pyrkimykseksi vakuuttaa puhuteltu hyvien toimintatapojen hyvydestä ja kannattavuudesta toteuttaa käytännössä.

Oppaissa tietoa välittävä luonne ei kuitenkaan ole täysin poissuljettu, mutta se on erilaista kuin esimerkiksi oppikirjatekstissä: oppaan päämäärä ei ole tiedon välittäminen niin, että puhuteltu omaksuu tiedon sen itsensä vuoksi, vaan kyse on eräänlaisen tiedon, käsitysten ja käytäntöjen, jakamisesta, jotta ohjeet näyttäisivät oikeutetuilta ja perustelluilta. Tietoa välittävän päämäärän takana voi olla myös tarve eräänlaiseen ohjeiden tarkentamiseen, kuten

kehottamiseen ottaa jokin tieto huomioon varsinaisten ohjeiden soveltamisessa. Käytännössä tiedon välittäminen voikin olla siis myös ohjailemista (ks. myös Säaskilahti 2006: 117). Oppaassa tiedon välittämisen tavoitteena ei siis ole kuitenkaan se, että lukija ”pänttää” tietoa, niin kuin oppikirjateksteissä (Karvonen 1995: 12).

Oppaiden välittämää tietoa ei myöskään aina ole välttämätöntä ottaa täysin vakavasti. Joitakin oppaita, kuten psykologisia itsehoitokirjoja, on mahdollista lukea yhdenlaisena viihdekirjallisuutena, jonka ohjeita ja tietoja ei tarvitse ottaa liian vakavasti (Tainio 1999: 3). Näin ollen voidaan todeta, että kaikkien oppaiden ensisijaisena päämääränä ei ole tietynlaisen konkreettisen toiminnan aikaansaaminen vaan ehkä ennemminkin tietynlaiseen ajattelutapaan ohjaaminen tai ajatusten herätteleminen ja niiden kriittiseen tarkasteluun kannustaminen, joskus huumorin kautta.

Partio-oppaissa, kuten myös luovan kirjoittamisen oppaissa, ohjailu ei ole tyypillisesti ehdottoman autoritääristä siinä mielessä, että ohjeiden noudattaminen perustuisi lakiin. Toimintaan ohjaamisessa on siis argumentoitava muilla tavoin kuin vetoamalla ehdottomaan auktoriteettiin ja esimerkiksi rangaistuksen välttämiseen. Luovassakaan kirjoittamisessa ehdottomia normeja oikeasta ja väärästä ei ole, ja partiossakin on monenlaisia tapoja toimia oikein. (Hulkkonen 2010: 1, 17.) Toisaalta partiossa jotkin periaatteet ovat luovuttamattomia ja on olemassa useita osa-alueita, joissa on huomioitava tiettyjä lakisäätteisiä asioita, kuten retkeilemisessä, matkustamisessa ja varainkeruussa.

3.3 Johdanto ja esipuhe tekstilajeina

Johdanto ja esipuhe nähdään tässä tutkimuksessa läheisinä mutta silti erillisinä tekstilajeina, sillä niitä yhdistää tekstiin johdattelemisen kommunikaatiivinen päämäärä, mutta ne eroavat päämääriltään siinä, että johdannon toisena keskeisenä päämääränä nähdään teoksen sisältöön ja aiheeseen keskittyminen, kun taas esipuheen toisena keskeisenä päämääränä on keskittyä teoksen markkinoimiseen. Näkemys johdannon ja esipuheen eroavaisuudesta perustuu Steven Tötösy de Zepetnekin (2010) tutkimukseen, jossa argumentoidaan sen puolesta, että esipuhe (*preface*) on oma tekstilajinsa. Tässä tutkimuksessa suomenkielisen johdannon katsotaan vastaavan englanninkielistä tekstilajia *introduction* ja esipuheen tekstilajia *preface*, mutta on huomattava, että tälle samastamiselle ei tietääkseni ole tähän mennessä saatu tukea tutkimuksesta. Seuraavaksi pyrin osoittamaan johdannon ja esipuheen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia lähtien liikkeelle johdantoa (*introduction*) käsittelevistä tutkimuksista ja siirtyen niistä esipuhetta

(*preface*) käsitteleviin tutkimuksiin. Lopuksi mainitsen lyhyesti direktiivien asemasta johdannossa.

Swalesin (1990) genreanalyttisessä tutkimuksessa käsitellään erityisesti tieteellisen artikkelin johdantoa. Swalesin huomio kiinnittyy erityisesti johdannon rakenteeseen ja hän ehdottaa johdannon koostuvan kolmesta pakollisesta vaiheesta, jotka puolestaan koostuvat vaihtoehdoista askelista ja nämä vaiheet ja askeleet esiintyvät usein tietyssä järjestyksessä. Mäntynen (2006) esittelee artikkelissaan Swalesin tutkimuksessaan luoman CARS (Creating a research space) -mallin tieteellisen artikkelin johdannon rakenteesta. Mallissa ensimmäinen vaihe on tutkimustilan luominen, jossa on askelina tärkeyden osoittaminen, yleistysten tekeminen ja katsaus aiempaan tutkimukseen. Toinen vaihe on oman paikan luominen, joka koostuu aiemman tutkimuksen kritiikistä, tutkimusaukon osoittamisesta, kysymysten asettamisesta ja tradition jatkamisesta. Kolmantena vaiheena on oman paikan ottaminen, jossa on tavoitteiden esittämisen, tutkimuksen esittelyn, tärkeimpien tulosten esittelyn ja artikkelin rakenteesta kertomisen askeleet. (Mäntynen 2006: 53.)

Johdannoissa on monenlaisia toteutustapoja ja Vijay Bhatia (1997: 182) huomauttaakin, että johdannon käsitettä käytetään kovin laajasti akateemisessa diskurssissa ja jopa siinä määrin, että usein se tuntuu edustavan eri asiaa eri ihmisille. Hänen mukaansa johdantojen laajasta kirjosta huolimatta on suhteellisen yleisellä tasolla mahdollista ajatella, että on olemassa akateemisia johdantoja, jotka muodostavat joukon siihen liittyviä genrejä. Akateemiset johdannot voidaan jakaa artikkelijohdantoihin, kirjajohdantoihin ja esseejohdantoihin, joista Bhatian artikkelissa keskitytään keskimmäiseen ja tarkemmin ottaen sen alalajiin, tekijän johdantoon. Kaksi muuta kirjajohdannon alalajia ovat johdantoluku ja kansiteksti. Tekijän johdanto ja johdantoluku eroavat päämääriltään siinä, että johdantoluvun ensisijainen päämäärä on esitellä kirjan ensimmäinen osa, joka puolestaan muodostaa kehyksen koko myöhemmälle tekstille. Näin se muodostaa alustavan osan kirjan sisällöstä. Tekijän johdannon päämäärä on puolestaan paljon kompleksisempi: sen ensisijainen päämäärä on esitellä kirja usein tarkastelemalla kirjan yleistä tarkoitusta ja sen aiottua laajuutta sekä usein myös antamalla hyvä kuvaus kirjan sisällöstä yhdistämällä se kirjan positiivisiin aspekteihin. Tekijän johdannot sijoittuvat usein kirjan sisällön ulkopuolelle, toisin kuin johdantoluvut. (Bhatia 1997: 182–183.)

Johdannolla on yhteistä esipuheen kanssa se, että ne nähdään tässä tutkimuksessa *parateksteinä*, jotka ovat ymmärtämistä sääteleviä aputekstejä (Hosiaislouma 2003: 684). Paratekstin käsitteen luoneen Gérard Genetten (1997: i, 1–2) mukaan paratekstit ovat siirtymien keinoja ja käytänteitä, selkeästi ja pysyvästi rajattujen tilojen sijaan pikemminkin kynnyksiä: alueita

tekstin ja tekstin ulkopuolisen välillä, josta lukijan on mahdollista astua sisään tekstiin tai siitä ulos, ja alueita, jossa ei tapahdu vain siirtymä vaan myös vaihtokauppa ja joka on tärkeä tilanteisen merkityksen luomisen ja lukijaan vaikuttamisen strategian paikka, sellaisen lukijaan vaikuttamisen, joka tähtää tekstin parempaan vastaanottoon ja asiaankuuluvampaan lukemiseen. Tarkemmin ottaen Genette erottaa kahdenlaisia paratekstejä: *peritekstejä* ovat tekstiä välittömästi ympäröivät tekstimateriaalit, kuten kirjailijan nimi, otsikko, väliotsikot, omistuskirjoitus, epigrafi, esipuhe, huomautukset, takakansiteksti, kun taas *epitekstejä* ovat etäisemmät tekstit, kuten teokseen liittyvät haastattelut, kirjeet, päiväkirjamerkinnät, käsikirjoitukset, luonnokset, tekstistä esitetyt kommentit ja arvostelut tms. (Genette 1997: 4–5; Hosiaislouma 2003: 684–685). Johdanto ja esipuhe kuuluvat siis tarkalleen ottaen periteksteihin.

Genetten näkökulmasta (1997: 12) parateksti on kaikissa muodoissaan diskurssi, joka on perimmiltään heterogeeninen, avustava ja tarkoitettu palvelemaan jotain muuta kuin itseään, ja tämä jokin muu on sen olemassaolon syy. Parateksti on aina päätekstinsä alaisena ja tämä funktio on paratekstin olemassaoloa ja vetovoimaa määrittävä ja siten sen ymmärtämisen kannalta olennaista (Genette 1997: 12). Toisaalta paratekstin ajatellaan ohjaavan aktiivisesti päätekstin tulkintaa. Mikko Keskinen (1993: 157) huomauttaa, että Genette (1987: 145–146) mainitsee toistuvasti peritekstien kommentoivan päätekstiään mutta antaa harvoin esimerkkejä siitä, miten se tapahtuu ja mitä tekstin piirteitä se kommentoi. Myös Pirjo Lyytikäinen (1991: 147–148) on havainnut, että Genette olettaa, että paratekstit ohjaavat tulkintaa ja tekstin ymmärtämistä, mutta ei aseta kysymystä, miten ne sen tekevät. Keskinen (1993: 153) mukaan periteksti ei aina auta ymmärtämään päätekstiä eikä ohjaa sen tulkintaa, ainakaan yksipuolisesti, ja hän ehdottaakin, että peritekstin ja päätekstin välisessä suhteessa voisi pikemmin olla kyse transaktiosta, vastavuoroisuudesta.

Esipuheen kommunikatiivisen päämäärän näkökulmasta Genetten (1997) tutkimusta voidaan hyödyntää tarkentamalla, että esipuheen kahtena keskeisenä päämääränä on varmistaa teoksen luetuksi tuleminen ja toisaalta se, että se tulee luetuksi tietyllä tapaa oikein (Genette 1997: 197). Esipuhe pyrkii siis johdantoa enemmän markkinoimaan, miksi lukija lukisi teoksen, sen lisäksi, että se pyrkii saamaan lukijan lukemaan sen oikein. Genette (1997: 198–236) ryhmittelee näihin kahteen päämäärään pyrkimiset miksi- ja miten-teemoihin, joista miksi-teemoihin lukeutuvat a) aiheen tärkeys ja sen osana tutkimisen tai käsittelyn hyödyt b) aiheen omaperäisyys tai vähintäänkin uutuus c) yhtenäisyys d) totuudenmukaisuus e) muiden kuin itsen esiin nostamat ansiot f) valmistautuminen palautteeseen myöntämällä aiheen puutteellinen käsittely, ja miten-teemoihin lukeutuvat puolestaan a) synty, alkuperä (tekstin alkuperä, kirjoittamisen

olosuhteet ja vaiheet, lähteet, kiitokset), b) yleisön valinta c) otsikon kommentointi d) fiktion sopimus e) lukemisjärjestys f) kontekstuaalinen tieto g) tarkoituksen ilmaisut h) genren määrittely ja i) syntipukkien nimeäminen.

Esipuheen päämäärä pyrkii saamaan teos luetuksi tietyllä tavalla kuuluu nähdäkseni tulkinnan ohjaamiseen. Siinä ei siis ensisijaisesti tähdätä tietynlaiseen toiminnalliseen reaktioon, mutta siinä voidaan kyllä pyrkiä tekemään tunnistettavaksi se, että käsillä on ohjaileva teksti ja ohjata ajattelemaan niin, että toimii tietyllä tavalla. Tulkinnan ohjaaminen merkitsee siis sitä, että lukija pyritään saamaan ajattelemaan tietyllä tavalla ja loppujen lopuksi sillä voidaan pyrkiä tietynlaisen toiminnan syntymiseen. Kun teksti luetaan oikein, siinä tunnistetaan sen intentio ja näin esipuheen keskeinen tehtävä on varmistaa, että lukija tunnistaa tekstin intention. Tulkinnan ohjaamista on myös se, kun pyritään varmistamaan teoksen luetuksi tuleminen ylipäätään. Swalesin (1990: 134) tieteellisen artikkelin johdannon näkökulmaa laajentaen voidaankin sanoa, että johdannon tehtävä on motivoida teoksen kirjoittamisen tarpeellisuus suhteessa aiempaan kirjallisuuteen ja sitä kautta osoittaa samalla syy, miksi teos kannattaa lukea. Genetten (1997) luokitus miksi- ja miten-funktioihin saattaa antaa ymmärtää, että tulkinnan ohjaamista tapahtuu ainoastaan yksittäisissä, määritellyissä kohdissa esipuhetta, mutta oma käsitykseni on, että tulkinnan ohjaamista, niin lukemisen varmistamista kuin intention tunnistettavaksi tekemiseen pyrkimistä, tapahtuu koko esipuheessa. Itse asiassa tulkinnan ohjaamisen kannalta kaikki edeltävä teksti voi toimia eräänlaisena esipuheena myöhemmälle tekstille.

Tulkitsen Swalesin (1990) ja Genetten (1997) tutkimuksia kokoavasti yhdessä niin, että katson näiden kahdenlaisten tulkinnan ohjaamisen päämäärien palvelevan johdannossa ja esipuheessa niin sanottuja pienempiä päämääriä, joita Swales kutsuu vaiheiksi ja askeliksi ja Genette funktioiksi. En perehdy tässä tarkemmin siihen, miten kyseiset termit käsitteellisesti vastaavat toisiaan, vaan kohtelen niitä samankaltaisina merkitysyksiköinä. Pyrin analyysissa hyödyntämään heidän tutkimustensa annista vain keskeisimmän tämän tutkimuksen aineiston kannalta eikä näin ollen kaikkia alkuperäisissä tutkimuksissa esitettyjä merkitysyksiköitä käsitellä, ainakaan välttämättä samalla tavalla.

Johdanto ei käsittäkseni ole perinteisesti kauttaaltaan direktiivinen teksti, mutta esimerkiksi lukemisen tavassa ohjaamisessa saattaa esiintyä direktiivisyyttä. Aineiston perusteella vaikuttaisi myös siltä, että etenkin ohjailevan teoksen johdannossa voi olla direktiivisyyttä, koska johdannon tehtävä on tehdä teoksen intentio tunnistettavaksi ja näin direktiivisyyttä voi esiintyä myös tavallisesti ei-direktiivisessä tekstissä. Kuitenkin se, että teksti tulkitaan kauttaaltaan direktiiviseksi, edellyttää nähdäkseni sellaista kontekstia, että johdanto kuuluu ohjailevaan

teokseen, kuten aineistossa on. Sen sijaan akateemisessa kirjoittamisessa direktiivejä on pidetty harvinaisina, mutta Ken Hylandin (2002: 215–216, 218) mukaan direktiivien tutkimusta tässä yhteydessä on laiminlyöty, ja tutkimuksessaan hän osoittaa, että niitä silti käytetään ja hyvin erilaisiin strategisiin päämääriin sekä erilaisten yleisösuhteiden rakentamiseen. Hylandin (2002) tutkimuksesta ei kuitenkaan käy ilmi, esiintyykö direktiivejä juuri johdannoissa.

4 DIREKTIIVIN KÄSITE JA MUOTOILUN STRATEGIOIDEN SOVELLUS

Kuten edellä on käynyt ilmi, tutkimuksen aineistossa on havaittavissa erityisesti kahdentyyppisiä päämääriä, tulkinnan ja toiminnan ohjaamisen päämääriä, joista keskityn jälkimmäisiin. Tämän vuoksi on tarpeen täsmentää, miten toiminnan ohjaaminen ja sitä kuvaava käsite, *direktiivi*, nähdään tässä tutkimuksessa. Direktiivin käsite nojaa erityisesti systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa määriteltyyn käskyn puhefunktioon, mutta koska direktiivin rajojen suhteuttaminen lähi-ilmiöihin on jäänyt aiemmin vähemmälle, teen sen tarkemmin alaluvussa 4.1, jossa pyrin muutoinikin tarkentamaan direktiivin käsitettä. Direktiivin käsitteen määrittelyn jälkeen esittelen luvussa 4.2 luokittelun direktiivien ilmaisemisen suorista ja epäsuorista strategioista ja tarkennan sen soveltamistapaa tässä tutkimuksessa.

4.1 Direktiivi

Direktiivi on tämän tutkimuksen keskeisin käsite, sillä tavoitteeni on kuvata erityisesti toiminnan ohjaamisen päämäärän keinoja aineistossa. Termi *direktiivi* juontaa juurensa puheaktiteoriasta (Honkanen 2012: 9; Rouhikoski 2015: 190), jossa sillä tarkoitetaan kielellistä tekoa, jolla puhuja pyrkii saamaan kuulijan toimimaan tietyllä tavalla (Rouhikoski 2015: 190). Puheaktiteorian luoneelta John L. Austinilta (1976) on peräisin myös lausuman käsite, joskin käsitteellä on vielä aikaisemmat juurensa Mihail M. Bahtinin (1986) työssä.

Oleennaista direktiivin eli ohjailevan lausuman tunnistamisessa on se, että se edustaa kontekstissaan direktiivin puhetoimintoa, joka viedään loppuun (ISK 2004: § 846, 1645; Honkanen 2012: 18). Loppuun vieminen merkitsee erityisesti sitä, että toivottavan toiminnan kohteen sijaitessa sivulauseessa myös sivulause kuuluu osaksi direktiiviä. Ohjailevan lausuman käsitteen myötä direktiivin rajat ovat aineistossa usein samat kuin virkkeen rajat, mutta lauseyhdistelmän sisältävissä virkkeissä voi olla useampi kuin yksi direktiivi, jos lauseilla on eri subjektit tai tekijät. Loppuun vieminen merkitsee siis myös sitä, että toivottava toiminta koskee yhtä henkilöä tai ihmisjoukkoa, jolloin direktiivissä voi olla vain yksi tekijä eli se puhuteltu, jolle toivottava toiminta tulee tehtäväksi, ja tekijä voi tulla näkyviin vain yhden subjektin tai muun tekijäksi rakentumisen kautta. Direktiiveissä toivottavaa toimintaa ilmaisee tyypillisesti finiitti-verbi, mutta se voi olla myös infiniittinen rakenne tai siihen voi yhdistyä ideationaalinen

kieliopillinen metafora. Direktiiveissä ei kuitenkaan aina ilmaista toivottavaa toimintaa, ja lauseen sijaan se voi olla myös yhden tai useamman sanan muodostama lauseke.

Puheaktiteoreettisista juurista huolimatta direktiiviä tarkastellaan tässä tutkimuksessa erityisesti systeemis-funktionaalisen kieliteorian näkökulmasta, jossa ei puhuta direktiiveistä vaan käskyn puhefunktioista, joka toimii tässä tutkimuksessa direktiivin taustalla vaikuttavana puhefunktiona. Puhefunktion käsitettä hyödynnetään tässä tutkimuksessa erityisesti semanttiselta kannalta, ei niinkään muotoon perustuvasti. Systeemis-funktionaalista näkökulmasta deklarativina toteutuvan ohjailevan lauseen taustalla oleva puhefunktio on väite, koska se näkyy lauserakenteessa, mutta se voi toimia retorisesti esimerkiksi käskynä tai ohjeena (Halliday & Matthiessen 2004: 148). Näkökulman mukaan käskyn puhefunktio voi kuitenkin toteutua metaforisesti juuri deklarativina. Systeemis-funktionaaliseen näkökulmaan sopii nähdäkseni tulokinta, että direktiivin taustalla vaikuttaa niin moduloiduissa kuin moduloimattomissakin deklarativissa käskyn puhefunktio metaforisesti sen merkityksen nojalla, että niissä puhuja on pohjimmiltaan vaatijan roolissa, vaikka se ei suoranaisesti näkyisikään lauseen syntaktisissa tai sanastollisissa valinnoissa. Direktiivinen merkitys ei siis välttämättä toteudu kongruentisti, mutta se voi olla olemassa, vaikka muoto ei antaisi merkitykselle tukea.

Hallidayn työstä nousevat käskyn puhefunktion kolme seikkaa, agenttiivisuus, asennoituminen ja temporaalinen suhde (ks. Honkanen 2012: 34–35), eivät läheskään aina toteudu direktiiveissä samoin kuin kongruentissa muodossa. Agenttiivisuus ymmärretään tässä tutkimuksessa lausuman finiittiverbin ilmaiseman toiminnan suorittamiseksi ja agentti on tämän suorittaja. Aina lausumassa ei ole lainkaan agenttia ja joskus se on epäsuorasti ilmaistu, kuten passiivissa tai nollapersoonassa. Asennoituminen ymmärretään puolestaan joko vaihtokauppalausetyypin vaihtoehtoina tai modaalisuusvaihtoehtoina. Temporaalinen suhde kiinnittää huomion nimensä mukaisesti lausuman tempukseen.

Direktiivi voi poiketa käskyn kongruentista muodosta ensinnäkin agenttiivisuuden osalta niin, että agentti tuodaan eksplisiittisesti esiin. Tämä voi motivoitua siitä, että kongruentin käskyn esittäessään puhuja on tyypillisesti tilanteessa, jossa on läsnä kaksi osallistujaa; metaforisessa käskyssä puhujia ja/tai puhuteltuja voi sen sijaan olla useampia, jolloin ohjaillun nimeäminen erikseen on tarpeen. Useampia puhuteltaessa ohjailtavan tarkemman nimeämisen voi mahdollistaa paremmin moduloitu deklarativi, jossa on täysi persoonasysteemi (Halliday & Matthiessen 2004: 148). Asennoitumisen osalta kongruentissa käskyssä puhuja ei nähdäkseni asennoidu tai ilmaise asennoitumista siis modaalisessa mielessä, vaan hän suuntautuu vuorovaikutukseen vaatijana ja odottajana, joka ei anna puhutellulle muita vaihtoehtoja kuin toteuttaa

toivottava toiminta, ja näin ollen hän ei esitä asiaansa minkäänlaisena mielipiteenä, josta voitaisiin keskustella ja josta voitaisiin löytää jokin asenne, josta voidaan olla eri mieltä. Tästä on kyse Laurannon (2015: 63; 2014: 32) määrittelemässä velvoitustahdossa, joka kuvaa käskyn puhefunktion perustapausta, imperatiivilauseen direktiivistä perusmerkitystä, jossa puhuja ilmaisee halunsa saada puhutellun tekemään jokin teko. Kongruentille muodolle tyypillinen tulevaisuuteen tai käsillä olevaan hetkeen viittaaminen ei myöskään välttämättä toteudu metaforisissa käskyissä.

Tässä tutkimuksessa direktiivin esittäjän vaatijan rooli merkitsee sitä, että hän vähintäänkin odottaa tietynlaista toiminnallista reaktiota ja mikäli tämä ei toteudu, hänellä on intressi ja yleensä oikeus langettaa puhutellulle jonkinlaisia seuraamuksia. Direktiivin esittäminen eroaa kuitenkin muista vaikuttamisen keinoista, kuten tulkinnan ja ajattelun ohjaamisesta, siinä, että puhujalla katsotaan olevan oikeus ”sanktoida” puhuteltua, mikäli direktiivin ilmaisema toivottu teko ei toteudu. Kangasniemi (1987: 146) käsittää *sanktion* eräänlaisena rangaistuksena, joka voidaan langettaa jollekulle ja jonka langettaminen perustuu jonkin auktoriteetin tahtoon, kun taas *seuraamus* lankeaa kuin itsestään jollekulle väistämättä. Kangasniemen (1987) näkemys eroaa tässä tutkimuksessa esitetystä näkemyksestä siinä, että direktiivien toteuttamatta jättämisestä ei aina varsinaisesti seuraa rangaistus, eli ne eivät ole hänen merkityksessään sanktioivia, mutta jokin seuraamus kyllä. Kangasniemi (1992: 141) erottaa pakon ilmauksista neuvot, joiden toteuttamatta jättämisestä ei seuraa rangaistusta mutta mahdollisesti vain epämiellyttäviä seuraamuksia. Neuvon oletetaan näin olevan vastaanottajalle hyödyllinen (Kangasniemi 1992: 134). Tässä tutkimuksessa sanktiointi käsitetään niin, että kaikissa direktiiveissä on jollakin tavalla mahdollisuus siihen ja käskyn puhefunktiota kongruentisti ilmaisevissa lauseissa se on vahvimmin läsnä. Mielestäni sanktio voi kuitenkin viitata turhan paljon rangaistukseen, minkä vuoksi se ei ole välttämättä paras termi aineistoni direktiivisyyttä kuvaamaan, mutta direktiivien sanktioinnissa ei mielestäni ole kyse myöskään seuraamuksista, mikäli ne ymmärretään pelkästään ikään kuin automaattisesti tuleviksi tai ilman tahtoa lankeaviksi. Siksi puhuisin ennemminkin seuraamuksista, vaikka käsitän ne enemmän sanktion kaltaisiksi.

Seuraamus voi olla esimerkiksi tietoisien tahon asettama varmistus direktiivin ilmaiseman sisällön vastaanottamisesta. Seuraamus voi toisaalta kyllä olla puhujan asettama rangaistuskin, mutta se voi olla myös kielellistä tai ei-kielellistä palautetta teon tekemättä jättämisestä tai kiellon tekemisestä. Se voi siis olla eräällä tavalla neutraalimpaa palautetta kuin varsinainen rangaistus. Tämänkaltaisen seuraamus näyttää tyypilliseltä juuri partioviestinnässä: partiossa tietyt asiat ovat luovuttamattomia ja jos niitä vastoin toimitaan, ensisijainen keino on kielellinen

palaute siitä, että näin ei toimita partiossa ja mahdollisesti kehoitetaan tekemään jatkossa toisin. Voidaan myös ehdottaa toisenlaista toimintatapaa vanhan tilalle. Varsinainen rankaiseminen on siis harvemmin tarpeen, mutta virheistä on tarkoitus oppia ja siinä palautteella on keskeinen merkitys: ”Partiossa ei ole tarpeen alkaa rangaista virheistä – niitä meistä tekee jokainen – mutta virheistä voi oppia; ei ole tarkoitus, että samaan sudenkuoppaan lankeaa joka marjamatkalla yhä uudelleen.” (Niilo-Rämä 2008: 276).

Tulkitsen käskyn puhefunktion sisältävän siis sanktion mahdollisuuden, mutta moduloidussa deklarativissa modulointi mahdollistaa sellaisen merkityksen, että sanktion mahdollisuus on jostain syystä estynyt tai halutaan rakentaa estyneeksi. Katson, että metaforinen ilmaisutapa ja vaihtoehtojen lisääminen moduloinnin avulla perustuu siihen, että jokin tilanteessa ja toivottavassa toiminnassa on sellaista, että sanktion mahdollisuus on jollain tavalla pienempi. Tilanteessa yksi tällainen piirre voi olla esimerkiksi vuorovaikutuksen kanava: kirjoitetussa kielessä saatetaan harvemmin suosia kongruenttia imperatiivia, koska puhuja ja puhuteltu eivät ole samassa tilanteessa fyysisesti läsnä, jolloin puhujan voi olla vaikeampi langettaa seuraamuksia toivotun toiminnan tekemättä jättämisestä. On myös mahdollista, että puhuja ei esimerkiksi ole tai koe olevansa riittävässä auktoriteettiasemassa asettaakseen seuraamuksia, hänen pyytämänsä toiminta ei ole hänen mielestään niin välttämätöntä tai puhuja haluaa osoittaa ymmärtävänsä puhutellulle koituvan vaivannäön ja siksi laajentaa vaihtoehtoja. Tämä sanktion estymisen näkökulma liittyy nähdäkseni siihen systeemis-funktionaaliseen kieliopissa esitettyyn näkemykseen, että lauseesta voidaan tehdä väiteltävä tekemällä siitä finiittinen joko tempuksen tai modaalisuuden avulla; ehdotuksissa (käskyn ja tarjouksen puhefunktioissa) tämä on kuitenkin mahdollista vain modaalisuuden avulla (Halliday & Matthiessen 2004: 115–116). Näin ollen käskyn puhefunktioista, jossa perustapauksessa eli kongruenttissa muodossa ei ole useita eri vaihtoehtoja toimia, voidaan tehdä väiteltävä ja useampia vaihtoehtoja sisältävä juuri modaalisuuden avulla. Moduloidussa deklarativissa tällaista väiteltävyyttä ei ole, minkä vuoksi sen käyttäminen direktiivinä voi olla puhutellun vaihtoehtoja rajoittavampi kuin moduloitu deklarativi.

Olen aiemmin tuonut esiin, että aineistossani esiintyy myös tulkinnan ohjaamisen päämääriä ja tässä kohtaa on tarpeen tarkentaa, että nämä päämäärät eroavat toiminnan ohjaamisen päämääristä siinä, että niissä ei ole samalla tavalla tarkoituksena velvoittaa puhuteltua ja valvoa, toteuttaako tämä toivotun teon, vaan kyse on enemmänkin mielipiteiden esittämisestä ja mahdollisesti pyrkimyksestä ohjata puhutellun ajattelua, jota ei periaatteessa ole mahdollista valvoa, muutoin kuin pitämällä tekoja ajatusten heijastuksena. Myös Lauranto (2014: 11) erottaa

varsinaista velvoitustahtoa ilmaisevat lauseet niin sanotuista mielipiteistä, joissa puhuja ilmaisee tahtonsa ilmaistua asiantilaa kohtaan, vaikka ne molemmat olisivat imperatiivimuotoisia. Tulkinnan ohjaamisessa on oman tulkintani mukaan siis kyse yhtäältä siitä, että puhuja ennemminkin antaa informaatiota kuin ehdottaa jotain tekoa, ja toisaalta siitä, että puhuja pyrkii saamaan puhutellun tunnistamaan puhujan intention. Nähdäkseni tulkinnan ohjaamisessa informaation antamisen luonne on väitteen puhefunktion kaltaista ja tulkinnan ohjaaminen voidaan nähdä myös argumentaationa, jos argumentaatio nähdään eräänlaisena informaation antamisena eikä niinkään konkreettiseen toimintaan suuntautuneisuutta ja ehdotusluonteisuus on kuitenkin argumentaatiota lähellä siten, että mielipiteiden ja käsitteiden antaminen tai perinteisempi argumentaation tehtävä, väitteiden hyväksynnän ja kannatuksen hankkiminen tai vahvistaminen, tähtää varsin usein juuri toimintaan tai vähintäänkin tietynlaisen toiminta-alttiuden luomiseen (ks. Perelman 1996: 16, 19). Koska argumentaatiossa on kuitenkin kyse sellaisesta vaikuttamisesta, jonka toteutumista eli hyväksynnän saavuttamisen onnistumista ei periaatteessa voi valvoa eikä siten sen toteutumattomuudesta voi asettaa seuraamuksia, argumentaatio on pohjimmiltaan enemmän informaation antamista.

Argumentaatiossa tavoiteltava toiminta-alttiutus perustuu nähdäkseni sellaiseen kulttuurissa melko laajasti hyväksytyyn periaatteeseen, että hyvinä pidettyjä asioita tulee tehdä ja vastaavasti pahoina pidettyjä välttää. Tämän suuntaisesti asian on esittänyt jo Aristoteles, jonka mukaan ”kaikki kehottavat ja kieltävät puheet käsittelevät onnellisuutta ja asioita, jotka edistävät sitä tai ovat sen vastakohtia. On näet tehtävä asioita, jotka aiheuttavat onnellisuutta tai jonnekin sen osan tai mielummin enentävät sitä kuin vähentävät, eikä ole tehtävä onnellisuutta tuhoavia, estäviä tai sen vastaisia asioita” ja näin ollen hyvä perustelu toiminnan puolesta on osoittaa, että siitä seuraa jotain hyvää, ja vastaavasti hyvä perustelu tiettyä toimintaa vastaan on se, että siitä seuraa jotain pahaa (Kakkuri-Knuutila 2012: 13)”. Tämän periaatteen mukaisesti voidaan myös ajatella, että hyvinä pidettyjen asioiden kuvailemiseen voi sisältyä hyvän esimerkin mukaan toimimisen vaatimus. Argumentaation merkittävä rooli toiminnan ohjaamisessa tulee esiin juuri siinä, miten se saa puhutellun vakuutettua siitä, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa toimintaa ja sitä kautta toimimaan niin myös käytännössä. Sen tavoitteena on siis tietyllä tapaa vakuuttaa lukija omaksumaan jokin ideologia, joka toimii oikeutuksena (ks. Rouhikoski 2015: 189) ja otollisena maaperänä ideologiaan nojaavien pyyntöjen tai muiden direktiivien esittämisessä. Argumentaation päämääränä voidaankin nähdä nimenomaan vakuuttaminen eikä esimerkiksi suostuttelemineen, jos ajatellaan, että vakuuttunut puhuteltu toimii omasta tahdostaan ja suostuteltu puhuteltu vastoin tahtoaan (ks. Ryan 1984: 187).

Argumentaatioissa rakennettavalla ideologialla on nähdäkseni keskeinen merkitys myös direktiivin tunnistamisessa siitä näkökulmasta, että yleensä monitulkintaisemmissa tai epäsuoremmissa tapauksissa ilmauksen tulkinta siirtyy todennäköisemmin direktiivin suuntaan, kun puheena on toivottava toiminta (*She must be very careful*), kun taas epätoivottavana pidettävien asioiden ilmaisemisessa toteamuksen suuntaan (*She must be very careless*) (Halliday & Matthiessen 2004: 148). Ideologia voi olla avain myös etenkin niissä epäsuoremmissa tapauksissa, joissa lause ei varsinaisesti kuvaile toivottavaa toimintaa, vaan se, mikä tulisi nähdä toivottavana toimintana, avautuu enemmän kontekstuaalisten ja ideologisten piirteiden nojalla. Täten esimerkiksi sellaiset vihjeet (ks. Blum-Kulka 1987: 133), kuten ”Olet jättänyt keittiöön aikamoisen sotkun” merkinä toiveesta siivoamisesta tai ”Emme halua mitään tungosta” merkinä toiveesta auton siirtämisestä voidaan tulkita myös direktiiveiksi, kun tunnistetaan niissä toivottavana nähty toiminta ja pyyntö sen toteuttamiseen. Mikäli puhuteltu ei näe samaa asiaa toivottavana, hän ei välttämättä tunnista direktiivistä merkitystään.

Direktiivin käsitteen kannalta keskeistä on kuitenkin se, että hyvistä asioista puhuminen tai hyvien toimintatapojen kuvaileminen ei välttämättä suoraan aseta puhutellulle varsinaista vaatimusta toimia kuvatulla tavalla. Näin ollen kuvailevaa ilmausta käyttäessään puhujalla ei ole pyrkimystä valvoa sitä, tekeekö puhuteltu kuvailtua asiaa. Hän ei myöskään aio langettaa seuraamuksia siitä, jos puhuteltu toimii toisin kuin kuvailussa toiminnassa. Kuvaillessaan puhuja sen sijaan ikään kuin antaa puhutellulle lahjan, jolle puhuteltu voi tehdä mielensä mukaan, mitä haluaa. Direktiiveissä sen sijaan puhujan rooli on vaatija ja näin ollen hänen intressinään on omalla tavallaan valvoa toivotun teon toteutumista ja mahdollisesti asettaa seuraamuksia, mikäli toivottu teko ei toteudu.

Luvanannot voidaan nähdä direktiivisyyden kannalta ristiriitaisina, jos ajatellaan, että niissä puhuja ikään kuin kutsuu puhuteltua ottamaan vastaan puhutellun oman toiminnan. Käsittekseni mukaan puhuja ei kuitenkaan voi antaa puhutellun omaa toimintaa puhutellulle, koska hän voi kontrolloida ainoastaan oman toimintansa tarjoamista. Hallidayn kuvaus tarjouksesta onkin toimiva, sillä siinä tarjoukseksi eli puhujan antamaksi toiminnaksi katsotaan pelkästään puhujan oman toiminnan antaminen puhutellulle (ks. tarjouksen esimerkki Halliday & Matthiessen 2004: 108). Hallidayn kuvaukseen vaikuttaisi näin sopivan käsitys, että luvanannoissa on pohjimmiltaan kyse käskyn puhefunktiosta eli siitä, että puhuteltua kutsutaan antamaan puhujalle tavaroita tai palveluita. Se ei ole vahvan velvoittavassa mielessä kutsumista vaan nimenomaan ehdottamisen mielessä. Tätä näkökulmaa mielestäni tukee ajatus siitä, että luvan antaessaan puhuja saattaa omalla tavallaan valvoa sitä, toimiiko puhuteltu luvan myöntämällä

tavalla vähintään jossain tilanteessa, ja mikäli hän ei sitä tee, hän saattaa varmistaa, että puhuteltu on ymmärtänyt ja kuullut, että puhuja on antanut tälle luvan. Puhutellulle saattaa myös koitua jonkinlainen selittämisen tarve, mikäli hän ei tee luvanalaista toimintaa missään tilanteessa, vaikka se olisi mahdollista. Luvanalaista toimintaa ei kuitenkaan ole välttämätöntä tehdä jokaisessa tilanteessa tai välittömästi luvan antamisen jälkeen, toisin kuin monissa varsinaisissa määräyksissä ja käskyissä, vaan sen voi tehdä niin halutessaan.

Lopuksi on tärkeää selvittää se, miten tarkastelen direktiivejä tekstin tasolla. Direktiivin rajat tekstin tasolla ovat usein samat kuin virkkeen rajat, mutta yksi virke voi sisältää useamman kuin yhden direktiivin. Se johtuu siitä, että direktiivi nähdään ohjailevana lausumana, jolla tarkoitetaan yhteisen subjektin omaamisen ja toiminnan loppuun saattamisen lisäksi sitä näkökulmaa, että direktiiviä tarkastellaan osana kontekstia, ei yksittäisenä lauseena tai lauseyhdistelmänä. Myös aiemmassa tutkimuksessa lausuman käsitettä on esitelty samansuuntaisesti (Muikku-Werner 1993: 62). Direktiiveillä on tarkoitettu kirjoitettua aineistoa hyödyntävissä tutkimuksissa usein ohjaavia lauseita, mutta kansainvälisessä direktiivitutkimuksessa direktiivejä on tutkittu myös lausetta laajempina kokonaisuuksina (Honkanen 2012: 11). Tässä tutkimuksessa direktiivin perusyksikkö onkin lausuma, joka voi kuitenkin olla lause tai lauseyhdistelmä, koska lausumat nähdään sellaisina kokonaisuuksina, joissa on mahdollista nähdä yksi toimintaa ohjaava päämäärä yhden kokonaisen lausuman piirteinä. Lausuman käsitteeseen sisältyy myös ajatus, että direktiiviin ei ole välttämätöntä sisältyä jokaisessa lauseessa subjektia, vaikka lauseissa olisi finiittiverbi, vaan esimerkiksi kasvatustavoitteiden kaltaisissa listoissa olevat lauseet ovat myös direktiivejä, vaikka niiden kieliopillinen subjekti mainitaankin vain kerran listauksen alussa. Lausuma mahdollistaa nähdäkseni myös lausekkeiden näkemisen direktiiveinä.

Kaiken kaikkiaan tässä tutkimuksessa ohjailevuus käsitetään laajasti niin, että myös sellaiset toivotut teot, joita ei ole pakko tehdä, katsotaan direktiiveiksi. Näin ollen myös esimerkiksi toivomukset, jotka kuuluvat aiemmassa tutkimuksessa *tahtomuksiin* (ISK 2004: § 1646), katsotaan direktiiveiksi. Edellytyksenä kuitenkin on jonkinlainen valvominen toivotun teon tekemisen suhteen erotuksena mielipiteiden ilmaisemisesta. Myös Honkanen (2012: 63) kutsuu kehoitusjaksoiksi niitäkin ohjailevia jaksoja, joissa ilmaistuja ohjeita ei ole pakko noudattaa, vaan niissä esimerkiksi tarjotaan mahdollisuutta johonkin toimintaan, ja tulkitsee näin direktiivisyyden laajasti. Tämän tutkimuksen laaja direktiivisyydskäsitys poikkeaa systeemifunktionaalisen näkökulmasta, mikäli sen ajatellaan edustavan suppeaa direktiivisyyden näkemystä, kuten Lauranto (2014: 76) tekee. Tämä perustuu nähdäkseni sellaiseen tulkintaan, että varsinaista

direktiivisyyttä – velvoitustahtoa tai käskyn puhefunktiota – ilmaisevat lausumat, joissa puhutellulle ei juurikaan anneta vaihtoehtoja eikä niissä ilmaista sellaisia toivomuksia, joita ei ole pakko noudattaa. Itse katson, että systeemis-funktionaaliseen lähestymistapaan sopii tulkita myös toivomukset ja ehdotukset direktiiveiksi, kun ajatellaan, että niissä puhuja jää loppu viimein odottajan rooliin, jolloin hänellä on oikeus odottaa selityksiä, jos hänen toivomansa toiminta ei toteudu missään tilanteessa, vaikka se ei pakollista olisikaan.

4.2 Direktiivin muotoilun strategioiden sovellus

Tässä tutkimuksessa direktiivin muotoilun strategioita tarkastellaan suoruuden ja epäsuoruuden näkökulmasta. Erittelen direktiivien muotoilun strategioita tukeutumalla Blum-Kulkan (1987) esittämään luokitteluun ja sovellan sitä omaan aineistooni sopivaksi ottamalla vaikutteita Honkasen (2012) tutkimuksesta. Kumpikaan heistä ei puhu varsinaisesti direktiivien muotoilun strategioista, mutta näen *strategia*-nimityksen sopivan tähän yhteyteen, koska direktiivien muotoilu on nähdäkseni tavoitteellista toimintaa eli muotoilukeinon valintaa ohjaa puhujan ja vuorovaiikutustilanteen tavoite.

Vaikka tässä tutkimuksessa sovelletuilla epäsuorilla strategioilla ja osalla suorista strategioista voidaan nähdä yhteys metaforisuuteen eli ne ovat systeemis-funktionaalista näkökulmasta interpersonaalisia metaforia, niitä ei voida kuitenkaan rinnastaa niin, että ajatellaan, että mitä epäsuorempi ilmaus on, sitä metaforisempi se on. Sen sijaan kaikki metaforiset ilmaukset ovat yhtä metaforisia ja systeemis-funktionaalisen kieliopin näkökulmasta kaikki muut direktiivin ilmaisemistavat kuin imperatiivi ovat metaforisia, joten suoriin direktiiveihin kuuluvat performatiiviverbin sisältävät lausumat ovat niin ikään metaforisia.

Blum-Kulkan (1987) pyyntöjen epäsuoruuden ja kohteliaisuuden välistä yhteyttä tutkivassa tutkimuksessa pyynnöt jaetaan suoriin, konventionaalisiin epäsuoriin ja epäkonventionaalisiin epäsuoriin eli vihjeisiin. Suorissa pyynnöissä itse pyytämisen merkitys ilmaistaan joko syntaktisesti imperatiivilla tai muutoin eksplisiittisesti kielen avulla (Blum-Kulka 1987: 134). Esimerkeistä kuvastuu näkemys, että suorissa pyynnöissä pyynnön velvoittavuus on vahvempaa kuin joissakin sellaisissa konventionaalisisissa epäsuorissa pyynnöissä, joissa pyytämisen merkitys kyllä ilmaistaan mutta lievennetysti (vrt. suora *I'm asking you to move your car* ja konventionaalinen epäsuora *I would like to ask you to move your car*). Luokittelun taustalla vaikuttaisi olevan käsitys, että *negatiivinen kohteliaisuus* (ks. Brown & Levinson 1987: 129),

eli puhutellun vapauden lisääminen, ja velvoittamisen merkityksen häivyttäminen on kohteliaampaa kuin velvoittavaa tahtoa eksplisiittisesti ilmaiseva imperatiivi tai performatiiviverbi.

Konventionaalisissa epäsuorissa pyynnöissä, jotka katsotaan Blum-Kulkan (1987) tutkimuksessa kohteliaimmiksi muodoiksi, pyytämisen merkitys tehdään näkyväksi joko puheaktia ilmaisevan sanamuodon avulla, kuten konditionaalimuotoisessa performatiivissa, tai muun semanttisen sisällön avulla, kuten pakon ja halun ilmauksissa sekä tiedusteluvalmisteluissa ja ehdotusmuodoissa (Blum-Kulka 1987: 134). Koska semanttinen sisältö liitetään tutkimuksessa sosiaaliseen konventioon, eroa konventionaalisten epäsuorien ja vihjeiden välille voi olla vaikea tehdä, jos ajatellaan, että sosiaaliseen tilanteeseen vakiintunut tapa ilmaista pyyntöä on konventionaalinen epäsuora tapa ja vakiintumattomat vihjeitä. Vakiintuneet tavat ilmaista pyyntöä vaihtelevat luonnollisesti tilanteesta toiseen. Oma näkemykseni on, että Blum-Kulkan jaotteluun sopii tarkentava ajatus, että konventionaalisissa epäsuorissa pyynnöissä on ainakin jonkinlainen viittaus, kuten finiittiverbi, siihen toivottavaan toimintaan, jota pyydetään (esim. *Partiolainen kehittää itseään ihmisenä* (JO: 3)), kun taas vihjeissä tällaista ei välttämättä ole (esim. *Käsitys oikeasta ja väärästä* (JO: 3)). Lisäksi katson, että konventionaalisissa epäsuorissa on yleensä sellainen viittaus toivottavan toiminnan suorittajaan, joka voidaan ilmaista suoraan pronominilla tai geneerisellä nominilla (esim. *Ikäkausiohjelmaa toteuttavana akelana, sampona, luotsina tai ikäkausivastaavana sinä olet avainasemassa* (JO: 1) ja *Aikuinen toimii partiossa lapsen tai nuoren oheiskasvattajana* (JO: 7)). Näissä tapauksissa puhuteltu rakentuu subjektiksi. Suorien ja konventionaalisten epäsuorien direktiivien keskeisenä erona nähdään puolestaan se, että suorissa direktiiveissä velvoittavan tahdon ilmaisija eli puhuja rakentuu tyypillisesti subjektiksi (*Keskusjärjestö tarjoaa lippukunnille konkretisoinnin sekä päämäärästä että partiomenetelmästä* (JO: 2)), kun taas konventionaalisissa epäsuorissa subjektiksi rakentuu yleensä velvoitettu eli puhuteltu (*Hän ymmärtää, että yhdessä tekemällä saa aikaan suurempaa* (JO: 3)).

Vihjeissä pyytämisen merkitystä ei ole indikoitu millään konventionaalisella kielellisellä keinolla, vaan se on tulkinnan varassa (Blum-Kulka 1987: 134). Vihjeessä on mahdollista, että siinä mikään ei vihjaa tavoiteltuun toimintaan, kuulijoiden osallistumiseen, toiminnan kohteeseen eikä siitä mahdollisesti hyötyvään (Muikku-Werner 1993: 167). Vihjeet voidaan jakaa selviin ja heikkoihin. Selvien kategoriassa lausumaan sisältyy jonkinlainen viittaus siihen objektiin tai elementtiin, johon toivottu toiminta kohdistuu. Heikoissa vihjeissä mitään suoranaista viittausta ei ole ja lausuma on tulkittavissa käskyksi tai muuksi direktiiviksi vain kontekstin perusteella (Muikku-Werner 1993: 162–163.)

Blum-Kulkan (1987: 133) esimerkkien perusteella selvissä vihjeissä voi lisäksi olla suora viittaus toivottavan toiminnan suorittajaan (*You've left the kitchen in a right mess*) ja heikoisakin vihjeissä epäsuora sellainen, kuten kieliopilliseen metaforaan sisältyvä toteuttaja (*We don't want any crowding*). Erotuksena konventionaalisiin epäsuoriin nähden vihjeissä ei kuitenkaan oman tulkintani mukaan tyypillisesti viitata mitenkään toivottavaan toimintaan, mutta se on mahdollista silloin, kun subjektiksi rakentuu joku tai jokin muu kuin tekstin vastaanottaja (esim. *Partio-ohjelman aktiviteetit ja niiden ohjeistukset kannustavat toimintaan luonnossa* (JO: 2) ja [Sudenpentu] *Haluaa liikkua ja ulkoilla* (JO: 4)). Blum-Kulkan *crowding*-esimerkki voisi kuitenkin siinä mielessä olla konventionaalinen epäsuora pyyntö, jos *crowding* tulkitaan kieliopilliseksi metaforaksi, joka on synonyymi ilmaisulle *that you create crowd*, jonka voi nähdäkseni nähdä olevan merkitykseltään samankaltainen kuin *I want you to move your car*, mutta koska toivotun teon tekijä on siinä häivytetty kieliopilliseen metaforaan ja kieliopillisessa metaforassa merkitys aina laajenee eikä ole jonkin muun synonyymi, se voidaan tulkita vihjeeksi.

Blum-Kulkan (1987) jaottelua voidaan edelleen tarkentaa täydentämällä sitä Honkasen (2012) esiin nostamalla seikoilla. Honkasen opetusviraston ryhmäkirjeiden direktiivejä käsittelevässä tutkimuksessa keskitytään kiteytyneisiin direktiiveihin eli sellaisiin ohjaileviin lausumiin, jotka objektivivat eri tavoin ohjailukehyksen kolmea keskeistä merkitysulottuvuutta, agenttiivisuutta, asennoitumista ja temporaalista suhdetta (Honkanen 2012: 34, 36). Hallidayn työstä nousevien kolmen keskeisen merkitysulottuvuuden objektivointi tarkoittaa tutkimuksessa, että ”1) Ensinnäkin prototyypinen kiteytynyt direktiivi koodaa toivotun teon vastuulliseksi TEKIJÄKSI kirjeen vastaanottajan eli sen, jolle lause lausutaan. 2) Toiseksi prototyypinen kiteytynyt direktiivi ilmaisee, että TEKIJÄN vastuulle asetetun teon toteutuminen on OHJAILIJAN³ tahdon mukaista. 3) Kolmas kiteytyneisyyden kriteeri on, että lauseessa on käytössä jokin sellainen kielellinen keino, jolla lauseessa ilmaistun toiminnan ilmaistaan sijoittuvan joko meneillään olevaan tai puhehetkeä myöhempään aikaan.” (Honkanen 2012: 36.)

TEKIJÄN vastuullisuutta tulkitaan Honkasen tutkimuksessa ”merkittävän erityisen objektiivisesti tapauksissa, joissa TEKIJÄ hahmottuu konkreettisesti myös tavoitellun toiminnan agentiksi” (Honkanen 2012: 36). Tutkimuksessa OHJAILIJAN tahdon objektiivisiksi konstruujiksi tulkitaan puolestaan *Ison suomen kieliopin* (2004) direktiiviesityksessä eritellyn

³ OHJAILIJA ja TEKIJÄ ovat kapiteeleilla, koska Honkanen (2012: 33) käyttää niitä aiemman tutkimuksen tapaan merkitsemään kehysten osallistujiin viittaavia käsitteitä.

imperatiivimoduksen, modaalirakenteen tai merkitykseltään ohjailevan performatiiviverbin taipaiset morfosyntaktiset ja leksikaaliset merkintäkeinot. Aikasuhteiden kannalta on keskeistä, että kiteytyneissä direktiiveissä on käytössä preesens, joka mahdollistaa viittaamisen myös tulevaan, kun taas menneen ajan aikamuotoja ei esiinny. (Honkanen 2012: 36.) Tässäkin tutkimuksessa vihjeen keskeisenä merkinä toimii mennyt aikamuoto.

Honkanen (2012: 29) toteaa tutkimuksessaan, että periaatteessa Blum-Kulkan (1987) ja tämän mallia soveltavan Pirkko Muikku-Wernerin (1993) esittelemät suorat ja konventionaaliset epäsuorat direktiivit lukeutuvat kiteytyneiden direktiivien kategoriaan, kun taas vihjeet jäävät tämän luokan ulkopuolelle, ja käytännössä kiteytyneisyyden rajat määritellään tätä ajatusta lähelle tulevalla tavalla. Kiteytyneisyys merkitsee siis jotakuinkin konventionaalistuneisuutta kielisysteemin näkökulmasta (Honkanen 2012: 29). Kiteytyneisyyden rajoja tarvitsee kuitenkin erityisesti konventionaalisten epäsuorien direktiivien ja vihjeiden välisen eron kannalta tarkentaa, mihin ohjailukehyksen kolme merkitysulottuvuutta tarjoavat apua (Honkanen 2012: 30).

Aiemmin jo mainitsinkin, että sosiaalinen konventio voi olla liian monitulkintainen kriteeri konventionaalisen epäsuoran direktiivin tunnistamisessa, minkä vuoksi kaksi lisäkriteeriä voisivatkin olla tekijän ilmaisemisen koodaustapa ja vastaanottajan toivottavaan toimintaan viittaaminen: mikäli lausuma rakentaa tekstin vastaanottajasta toivottavan toiminnan agentin (tekstin vastaanottaja tällöin tyypillisesti subjekti) ja lausumassa viitataan eksplisiittisesti tämän toivottavaan toimintaan, kyseessä on konventionaalinen epäsuora direktiivi, mikäli taas jompikumpi tai ei kumpikaan toteudu, kyseessä on vihje. Tekstin vastaanottajan ei kuitenkaan ole välttämätöntä olla subjekti ja siten eksplisiittisesti ilmaistu agentti, vaan myös implisiittisempi mutta silti havaittavissa oleva agenttiivisuus on mahdollista (esim. tekstin vastaanottajaan viittaava nollapersoona *Näitä asioita ei tule odottaa nuorelta* (JO: 8)). Kun tekijä eli se, jolle toivottava toiminta lankeaa, on tekstin vastaanottaja mutta lausuman agentti on joku muu, kyseessä on vihje (esim. [Sudenpentu] *Pitää lupauksensa* (JO: 4)). Mikäli lausuman tekijä ja agentti olisivat molemmat muita kuin tekstin vastaanottajia, voidaan ajatella, että kyseessä ei ole lainkaan direktiivi vaan ennemminkin mielipide, jossa on mahdollista ajatella puhutellun saattavan voivan vaikuttaa jonkun toisen toimintaan välillisesti tai ilmaistaan pelkästään mielipide, kuten kolmannen persoonan imperatiivissa (ks. Lauranto 2013: 167). Nähdäkseni direktiiveissä tekijän on oltava aina se, jolle lausuma lausutaan; se, että jotakuta velvoitetaan tekemään jotain sanomalla se sellaiselle puhutellulle, joka ei ole tämä henkilö, jota velvoitetaan, ei siis periaatteessa ole mahdollista.

Katson tässä tutkimuksessa Honkasen (2012: 41) esimerkin suuntaisesti, että mikäli lausuman pää- tai sivulauseeseen sisältyy konventionaalistuneena ohjailuvihjeenä toimiva nesessiivirakenne tai -verbi, mutta siitä puuttuu tekijän viittaus, nesessiivisyys on niin vahva ohjailusignaali, ettei tekijään viittaamisen puuttuminen eikä mahdollinen sivulauseasema estä tulkitsemasta lausumaa konventionaaliseksi epäsuoraksi direktiiviksi (esim. *Partio-ohjelma määrittelee, millaisiin ryhmiin lippukunnan lapset ja nuoret tulisi jakaa* (JO: 2)). Katson konventionaaliseksi epäsuoriksi direktiiveiksi myös muulla tavoin moduloituja deklaratiiveja silloin, kun niissä asennoituminen sisältyy vastaanottajan toivottavaa toimintaa ilmaisevaan finiittiverbiin esimerkiksi passiivina ja moduloitu lause toimii upotuksena (esim. *Ohjeet koskevat jäsenten määrää ja sitä, toimitaanko yhteis- vai sekaryhmässä* (JO: 2)).

Konventionaaliseksi epäsuoriksi direktiiveiksi katson myös sellaiset preesensmuotoiset deklaratiivit, jotka ilmaisevat tekstin vastaanottajaksi tulkittavaa, vastuullista tekijää eksplisiittisesti ilman modulointia, kuten *Aikuinen tukee ryhmiä kehittämään symboliikkaa laumoille ja vartioille* (JO: 6). Blum-Kulkan (1987) tutkimus ei anna esimerkkiä siitä, mihin *aikuinen tekee*-tyyppiset moduloimattomat deklaratiivit tulisi sijoittaa suoruuden ja epäsuoruuden jatkumolla, mutta koska Honkanen (2012: 40) luokittelee tällaiset kiteytyneiksi direktiiveiksi, katson, että konventionaalistuneisuuden riittävä kriteeri on hänen havaintonsa polaarisuuden akselista ohjailuvan merkityksen ilmaisukeinona ja näin ollen tällaiset lausumat voidaan katsoa konventionaaliseksi epäsuoriksi direktiiveiksi. Katson, että tätä ratkaisua tukee se, että näissä direktiiveissä ilmaistaan eksplisiittisesti puhutellun toimintaa, josta puhujalla ei yleensä ole muussa tapauksessa tietoa kuin silloin, jos tarkoituksena on ohjailla. Moduloimattomien deklaratiivien tulkintaa ylipäättään direktiiveiksi tukee se, että niissä esitetty ei varsinaisesti esitä uutta tietoa puhutellulle, johon voisi vastata *Niin* taikka *Vai niin*, ja koska puhuteltuun viittaavissa moduloimattomissa deklaratiiveissa viitataan juuri puhutellun toimintaan, olisi pragmaattisesti outoa, jos puhuja kuvailisi puhutellun toimintaa puhutellulle (Hakulinen & Karlsson 1979: 277). Vaikka tällaisten lausumien konventionaalistuneisuudesta ja siten suhteesta vihjeisiin voidaan kiistellä, nähdäkseni kuitenkin selkeä merkki kielisysteemin kannalta konventionaalistuneesta tavasta ohjailla on rakentaa toivottavan toiminnan agentiksi eksplisiittisesti tekstin vastaanottaja. Kun moduloimattomassa deklaratiiivissa agentiksi rakennetaan joku tai jokin muu kuin puhuteltu, direktiivinen tulkinta on edelleen mahdollinen, mutta luonteeltaan ennemminkin vihje.

Tämän tutkimuksen aineiston valossa on huomattava, että koska aineisto on luotu partioyhteisössä ja osoitettu useille partiota johtaville henkilöille, on mahdollista, että lausumassa

kyllä viitataan esimerkiksi aikuiseen toivotun teon agenttina, mutta aikuiset eivät ole tekstin ainoita vastaanottajia. Laajan kohderyhmän vuoksi aineistossa onkin tarpeen tarkentaa, kenelle direktiivi on osoitettu. Tekstin vastaanottajaksi katson aineiston alussa hahmotellun yleisön, partio-ohjelmaa johtavat akelat, sammot, luotsit ja ikäkausivastaavat. Aineistossa on myös mahdollista, että toivotun teon tekijä kuuluu siihen tarkoitteeseen, jonka toivottavasta toiminnasta puhutaan, mutta siihen kuuluu useita muitakin, kuten puhuttaessa partiolaisista. Näin olen se kiteytyneiden direktiivien agenttiivisuus-kriteeri, että agentiksi on hahmotuttava tekstin vastaanottaja, ei aina täyty konventionaalisissa epäsuorissa direktiiveissä samalla tavoin.

Agenttiivisuuden näkökulmasta konventionaalisten epäsuorien direktiivien luokittelussa onkin keskeistä myös se, että lausumissa tulee olla mahdollisuus tulkita toivotun toiminnan vastuulliseksi tekijäksi tekstin vastaanottaja. Näin esimerkiksi passiivimuotoisissa lausumissa ei siis viitata johonkin tilanteen ulkopuolisen joukon toimintaan, vaan ohjailtaan eksklusiivisesti tilanteeseen osallistuvia. Myös Honkanen (2012: 38) katsoo eräät passiivimuotoiset lausumat kiteytyneiksi direktiiveiksi, mutta nähdäkseni vain sellaiset, joissa puhuja ei sisälly toivottavan toiminnan suorittajien joukkoon. Tässä tutkimuksessa on samoin, mutta eksklusiivisissa passiivimuodoissa tekstin vastaanottaja ei välttämättä ole ainoa ohjailun kohde, vaan ohjailtuihin voivat kuulua myös tekstin vastaanottajan vastuulle kuuluvat partiolaiset. Passiivimuoto ei kaikilta osin ole eksplisiittinen keino ilmaista toivotun teon tekijää mutta nähdäkseni riittävän vakiintunut, jotta sellaisen sisältävät lausumat voidaan tulkita konventionaaliseksi epäsuoriksi direktiiveiksi.

Direktiivien luokittelun kannalta olennaista on myös huomata, että lausuman eri osat voidaan nähdä eri luokkiin kuuluvina. Koska direktiivin perusyksikkönä on lausuma, johon voi kuulua useampi lause, jotka yksittäin voivat viitata eri luokkiin, olen päätenyt ratkaisuun, joka korostaa päälauseen merkitystä luokittelussa. Kuitenkin sellaisissa lauseyhdistelmissä, jotka sisältävät päälauseeseen upotetun lauseen, katson, että upotetussa lauseessa oleva mahdollinen modulointi siirtyy koskemaan myös päälauseetta, sillä upotus toimii päälauseen rakenteessa ja on näin kiinteämmin osa päälauseetta. Näin päälauseessa ei välttämättä ole modulointia tai suoraa tekijän ilmausta, mutta katson sen silti konventionaaliseksi epäsuoraksi direktiiviksi.

5 DIREKTIIVIEN MUOTOILU JA GENREHYBRIDIN PÄÄMÄÄRÄT SITÄ SELITTÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ YDINJAKSOSSA

Tässä analyysiluvussa esitän aluksi luvussa 5.1 tekstilajianalyysini ydinjakson alussa sijaitsevista johdantoluvusta, millä pyrin osoittamaan, että aineistoni on osa tekstiä, jossa on johdannon ja esipuheen päämääriä. Näiden päämäärien näen vaikuttavan direktiivien muotoiluun. Johdantoluvun tulkinnan ohjaamisen päämäärä vaikuttaa kehyksenä direktiivien muotoiluun koko ydinjaksossa, minkä vuoksi sitä on tarpeen tutkia. Lukijan tulkintaan vaikuttamista ja intention tunnistettavaksi tekemiseen pyrkimistä tapahtuu luonnollisesti koko Johdannossa, mutta olen rajannut tekstilajin päämäärien yksityiskohtaisen tarkastelemisen erityisesti johdantolukuun. Ydinjakson loppua eli alalukuja 1.1–1.3 en siis tarkastele tekstilajin päämäärien osalta yksityiskohtaisesti, mutta tunnistan, että johdantoluvun vaikutus ulottuu myös niihin. Oletuksena on, että aineistoni on osa tekstiä, johon kuuluu myös oppaan tekstilajin piirteitä, sillä katson, että oppaat sisältävät tyypillisesti direktiivejä. Ohjailevan tekstin direktiivit ovat muotoilultaan yleensä ainakin edes joissakin tapauksissa suoria tai konventionaalisia epäsuoria, sillä mikäli siinä olisi vain vihjeitä, sen direktiivinen merkitys ei välttämättä tulisi esiin.

Luvuissa 5.2–5.4 esitän analyysini direktiivien muotoilun strategioista ydinjaksossa: luokittelen ydinjakson direktiivit suoran ja epäsuoran strategian jatkumolla suoriin, konventionaaliin epäsuoriin ja epäkonventionaaliin epäsuoriin eli vihjeisiin sekä esitän näiden kolmen strategian eri alatyyppejä. Alalukujen 5.2 ja 5.3 lopussa tuon myös esiin joitakin aiemman tutkimuksen sekä omia havaintojani muotoiluun potentiaalisesti vaikuttavista seikoista. Vihjeiden osalta tällaista tietoa ei ole ollut saatavilla. Direktiivien luokittelussa nojaan luvussa 4.2 esitettyihin näkökulmiin ja paikoin tarkennan niitä analyysin lomassa. Lopuksi luvussa 5.5 vertailen lyhyesti tutkimieni kolmen eri muotoilustrategian esiintymien suhteellisia määriä johdantoluvussa ja muussa ydinjaksossa.

5.1 Johdantoluvun päämäärät

Tässä kohtaa tarkastelemaani tekstijaksoa voi kuvata Bhatian (1997) käsitteellistyksen mukaisesti ennen kaikkea johdantoluvuksi sikäli, että se sijoittuu osaksi tekstiä eikä sen ulkopuolelle ja siinä valmistellaan lukijaa teoksen ensimmäiseen jaksoon, koko Johdantoon, joka määrittää koko teosta. Toisaalta se on myös Bhatian määrittelemän tekijän johdannon kaltainen siltä osin,

että siinä epäsuorasti tuodaan esiin teoksen positiivisia puolia ja siinä vihjataan, mikä on teoksen yleinen tarkoitus. Kutsun jatkossa tässä alaluvussa tarkastelemaani jaksoa johdantoluvuksi.

Swalesin (1990) johdantomallin ensimmäinen pakollinen vaihe, tutkimustilan luominen, toteutuu partiotekstin johdantoluvussa luonnollisesti hieman eri tavalla kuin tieteellisessä artikkelissa. Siinäkin kuitenkin luodaan eräänlaista tutkimustilaa esimerkiksi osoittamalla tärkeyttä eri tavoin. Tärkeyden tai relevanssin ja sitä kautta käsittelyn hyödyllisyyden osoittaminen kuuluu myös Genetten (1997) ja Thompsonin (1994) määrittämiin esipuheen ja johdannon funktioihin. Ydinjakson alussa ensinnäkin rakennetaan partiosta ja aikuisen roolista tärkeää, minkä johdosta siinä samaan aikaan luodaan sitä, miten ja miksi lukea teos. Yhtäältä halutaan, että partio harrastuksena ja aikuisen rooli nähdään tärkeänä ja että teos luetaan siitä näkökulmasta. Toisaalta se merkitsee, että halutaan partiota ja aikuisen roolia pidettävän tekstin aiheena tärkeänä ja näin teos nähdään kannattavana lukea. Tärkeyden osoittaminen näkyy seuraavista esimerkeistä (1), (2), (3) ja (4) ⁴:

- (1) Ikäkausiohjelmaa toteuttavana akelana, sampona, luotsina tai ikäkausivastaavana sinä olet *avainasemassa*.
- (2) – – ja aikuisen rooli partiossa *on vahvistunut*.
- (3) Aikuisia *tarvitaan* entistä enemmän tukemaan nuorten kasvua.
- (4) [Partiossa olemme toki tietoisia siitä, että kasvatustehtävässä koti ja vanhemmat ovat lapsuus- ja nuoruusiässä merkittävimmät.] Koulullakin on tässä *vahva tehtävänsä*, kuten *myös* mahdollisesti seurakunnalla, harrastuksilla, tiedotusvälineillä, internetillä ja niin edelleen. Partio on *kuitenkin* oheiskasvattajan roolissa lapsen ja nuoren elämässä. (JO: 1.)

Esimerkeissä (1) ja (2) aikuisen roolia kuvataan tärkeäksi ilmauksilla *avainasemassa* ja *on vahvistunut*. Esimerkki (3) kuvaa *tarvita*-verbin avulla aikuisen tukitehtävää tärkeäksi jo entuudestaan mutta korostaa sitä nykytilanteessa aiempaa vielä enemmän. Esimerkissä (4) myönnetään, että kasvatuksen saralla partio ei ole ainoa eikä merkittävin kasvattaja, mutta partion roolia kasvattajana ei haluta aliarvioitavankaan, mitä kaksi viimeistä virkettä tuovat esiin valinnoilla *vahva tehtävänsä*, *myös* ja *kuitenkin*. Oheiskasvattamiseen viittaaminen perustelee partion

⁴ Aineistosta valikoitujen esimerkkien ulkoasu on muutettu tutkimuksen leipätekstin kaltaiseksi, minkä vuoksi aineistossa käytettyjä lihavoitteja, kursivoitteja tai luettelomerkkejä ei ole esimerkeissä. Kun aineistossa on ollut luettelo, olen muuttanut sen kaksoispisteen ja pilkut sisältäväksi virkkeeksi. Esimerkeistä on myös huomattava, että tässä alaluvussa 5.1 johdantoluvun päämääriä kuvaavat esimerkit voivat esiintyä uudelleen eri tavoin rajattuna ja numeroituna seuraavassa kolmessa alaluvussa (5.2–5.4), joissa tarkastelen ydinjaksoa direktiivien näkökulmasta.

merkitystä lapsen ja nuoren elämässä sekä samalla sitä, miksi aikuisen rooli on partiossa niin merkittävä. Voidaan tulkita, että tärkeyden osoittamisen avulla halutaan osaltaan motivoida direktiivien muotoilua, sillä aikuista ei välttämättä voitaisi yhtä vahvasti velvoittaa toimimaan tietyllä tavalla, ellei sillä olisi niin suuri merkitys. Myös nuorempia johtajia ohjaillaan, mutta päävastuu halutaan pitää aikuisilla ja siksi nuorempia ei yhtä vahvasti velvoiteta.

Tärkeyden osoittaminen ilmenee ydinjaksossa myös johdantotekstin ja koko teoksen tärkeyden epäsuorana perustelemisena: koska ydinjaksossa kuvataan, että partiossa on tietty arvopohja ja päämäärä sekä tietynlainen tapa pyrkiä päämäärään, on johtajan roolia ohjaavan ja partiomaista toimintaa määrittelevän tekstin olemassaolo tärkeää. Mikäli siis mikä tahansa voisi olla partiota ja johtajat voisivat toimia partiossa miten tahansa, ei tällaista ohjaavaa tekstiä tarvittaisi. Arvopohjan ja päämäärän kuvaaminen on siis keskeinen osa intention tunnistettavaksi tekemistä. On myös mahdollista tulkita, että partion arvopohjan ja päämäärän kuvaaminen on keino saada lukija tulkitsemaan ydinjakson direktiivit *praktisen välttämättömyyden* näkökulmasta: praktisessa välttämättömyydessä subjektin tarkoite toimii puhujan mielestä olosuhteisiin nähden tarkoituksenmukaisesti, sillä hän tekee jotain päästäkseen tiettyyn tavoitteeseen eikä niinkään joudu tilanteeseen kausaalisen tai ulkopuolisen pakon ajamana (ISK 2004: § 1555).

Tutkimustilan luomisen toinen askel, yleistysten tekeminen, merkitsee partiotekstissä erityisesti yleistyksiä partio-ohjelman tekemisestä. Jo ydinjakson alussa kuvataan, millaista partio-ohjelman tekeminen on, kuten esimerkistä (5) voidaan huomata:

- (5) Partio-ohjelmaa tehdessä paljon asioita päätyy uudelleenarviointiin, välillä pyörää keksitään uudelleen ja toiminnan perusteetkin tutkitaan pohjamutia myöten (JO: 1).

Esimerkki (5) kuvaa samaan aikaan myös eräällä tapaa aiemman kirjallisuuden katsauksen askelelta, sillä sitä seuraavissa virkkeissä käy ilmi, että näin on toimittu tässäkin prosessissa ja myös aiemmin, kuten esimerkistä (6) huomataan:

- (6) Niin tässäkin prosessissa. Monia asioita *todettiin* edelleen toimivaksi, mutta monia asioita on myös *muokattu*. (JO: 1.)

Esimerkin (6) ensimmäisessä virkkeessä yleistyksen aikaulottuvuutta ei ilmaista millään tempuksella, vaan se jätetään lukijan pääteltäväksi. Yhtäältä se voi viitata kirjoittamisen valmistumisen hetkellä päättyvän prosessin menneisyyteen (näin tehtiin tässä prosessissa), mihin seuraavan virkkeen aikamuodot viittaisivat, mutta toisaalta kontekstuaalisen tiedon valossa se voi

viitata myös partio-ohjelman tekemiseen tulevaisuudessakin (näin tehdään tulevaisuudessakin). Esimerkki (6) kuvaa kuitenkin ennen kaikkea aiemman kirjallisuuden katsauksen tapaan menneisyyttä: liitepartikkeli *-kin* ja adverbiaali *edelleen* toimivat tempusten ohella merkkeinä aieman kirjallisuuden katsauksesta.

Ensimmäinen merkki partio-ohjelman tekemisen historiasta ja aiemman kirjallisuuden katsauksesta löytyy kuitenkin aivan ydinjakson alussa olevasta Robert Baden-Powellin *Partio-pojan kirjasta* lainatusta sitaatista. Sitaatti on partio-oppaiden historian ensimmäisestä teoksesta ja se voidaan tulkita niin, että siinä esitetty pätee edelleen ja käsillä olevassa teoksessakin, sillä se on sijoitettu aivan tekstin alkuun, ikään kuin ohjenuoraksi koko tekstin lukemiseen. Palaan tähän sitaattiin myöhemmin, kun käsittelen tarkoituksen ilmaisun funktiota, jota se keskeisesti ilmaisee.

Esimerkit (5) ja (6) kuvaavat myös omalla tavallaan oman paikan luomisen vaihetta, jos tieteelliseen artikkeliin kuuluvat askeleet, aiemman tutkimuksen kritiikki, tutkimusaukon osoittaminen, kysymysten asettaminen ja tradition jatkaminen, käsitetään partiotekstin kontekstiin soveltuvalla tavalla. Eräänlaisena aiemman tutkimuksen kritiikkinä voidaan pitää sitä, että partio-ohjelmaa tehdessä tavataan uudelleenarvioida ja uudistettaessa monia asioita on muokattu. Menneessä on siis ollut jotain, jota on ollut tarpeen muuttaa ja kehittää, mutta suoraan ei kuitenkaan kerrota, miten ennen on tehty tai mikä aiemmassa on ollut kehitettävää, vaan aiempi partio-ohjelma ja siinä nähdyt heikkoudet oletetaan tunnetuiksi tai tarpeettomiksi avata lukijalle. Myöskään partiomaailman tutkimuksellista aukkoa, joka voidaan ymmärtää eräänlaisena kehittämisen kohteena, ei esitetä varsinaisesti suoraan, vaan asia ilmaistaan nykytilanteen kuvaamisen kautta: aiempi esimerkki (2), joka on osa esimerkkiä (5) seuraavaa kappaletta, kertoo toisin sanoen sen, että aiemmin aikuisen roolia ei ole koettu riittävän vahvaksi.

Esimerkin (6) viimeinen virke on tekstin ensimmäinen, jossa käytetään mennyttä aikamuotoa. Siinä voidaan havaita tradition jatkamisen askel siinä, että monet asiat ovat edelleen toimivia. Itse asiassa koko esimerkki (6) kuvastaa myös tradition jatkamista, sillä siinä kerrotaan, että uudistetun partio-ohjelman tekemisessä monia asioita tehtiin samalla tavoin kuin ennenkin.

Esimerkkiä (6) seuraa kappale, joka käsittelee partio-ohjelmaa uudistumisen jälkeen. Näin käsillä oleva teos asettuu aiempaan partio-ohjelman tekemisen ja siitä kirjoittamisen perinteeseen suhteessa nykyhetkeen; toisin sanoen siinä luodaan katsausta aiempaan ja jatketaan joiltakin osin traditiota. Partio-ohjelman uudistunutta muotoa käsittelevässä kappaleessa samalla otetaan niin sanotusti omaa paikkaa esittelemällä nykyisen, uudistetun partio-ohjelman

ominaisuuksia. Tempus on siinä pääosin perfekti, mutta yhdessä lauseessa, aiemmin mainitussa esimerkissä (3), se on preesens, jolla viitataan sekä nykyhetkeen että tulevaan.

Oman paikan luomisen vaihe jatkuu esimerkkiä (5) seuraavassa kappaleessa, kuten esimerkissä (7), joka kuvaa ”kritiikin kohdetta” ja ”tutkimuksellista aukkoa”:

- (7) Nykyisessä ikäkausijattelussa kaikki alle 22-vuotiaat *kuuluvat* johonkin ikäkauteen partiopesteistään riippumatta. Myös ohjelman kohderyhmä *on laajentunut* ja ikäkausien määrä *on noussut* viiteen. (JO: 1.)

Esimerkissä (7) kuvataan nykytilannetta ensin preesensmuotoisella lauseella ja sitten kahdella menneeseen suhteuttavalla, muutosta kuvaavalla perfektimuotoisella lauseella. Samankaltaista liikettä nykytilanteen ja menneen kuvaamisen välillä on koko kappaleessa, jonka osana esimerkki on, mikä heijastuu aikamuotoon. Tarkoituksena on esittää, mikä on erilaista vanhaan nähden ja siihen sisältyy oletus, että vanhaa on ollut tarpeen muuttaa. Kyse on siis kritiikin esittämisestä. Toisaalta on kyse tradition jatkamisesta omalla erilaisella ja samanlaisella tavalla, kuten esimerkki (6) osoittaa.

Esimerkin (7) kappaleen lisäksi sitä seuraavassa Partion perusteet -alaotsikon alla toinen, viimeinen kappale kuvaa nykytilannetta suhteessa menneeseen. Menneeseen viittaaminen näkyy siinä toisaalta aikamuodossa, mutta toisaalta esimerkiksi nykyhetkeen viittaavina deiktisinä adverbiaaleina, kuten esimerkissä (8):

- (8) Partion päämäärää tarkentavat kasvatustavoitteet. Ne kertovat, miten mielestämme *tässä ajassa* ja *tässä yhteiskunnassa* aktiivisia kansalaisia kasvatetaan. (JO: 1.)

Vaikka varsinaisia tutkimuskysymyksiä ei aineistossa esitetä, ne voidaan nähdä suhteessa tutkimukselliseen aukkoon. Jos yhdeksi kantavaksi tutkimukselliseksi aukoksi katsotaan se, että aiemmin aikuisen rooli partiossa ei ole ollut riittävän vahva, mitä esimerkki (2) implikoi, voidaan ajatella, että tutkimuskysymyksenä voi olla jokin ajatus, joka pyrkii ratkaisemaan tutkimuksellisen aukon. Tällainen voi olla esimerkin (3) ilmaisema ajatus. Se rakentaa aikuisen roolia tärkeää, sillä vaikka partion keinot tukea nuoria, kasvatustavoitteet ja partiomenetelmä, ovat tärkeitä työkaluja ja nekin eräänlaisia tutkimuskysymyksiä, on loppu viimein aikuinen se henkilö, joka kyseisiä työkaluja käyttää ja hänen on käytettävä niitä kasvun tukemiseksi.

Muitakin kehitystä vaativia kohteita kuin aikuisen rooli johdantoluku implikoi: tarkemmin ottaen kaikki, mitä partio-ohjelmassa on muuttunut, voidaan nähdä sellaisena, jota on nähty tarpeellisena kehittää. Näin ollen esimerkiksi ikäkausijaottelu, ikäkausien keskinäinen jaottelu,

vastuutehtävien sovittaminen osaksi ohjelmaa, kasvatustavoitteiden määrittely ja partiomenetelmän kuvaaminen on nähty kehitettävänä, minkä esimerkin (7) sisältävä kappale osoittaa.

Kolmantena, viimeisenä vaiheena Swalesin (1990) mallissa on oman paikan ottaminen, joka aineistossa ilmenee erityisesti eräänlaisena tavoitteiden esittämisenä ja partion pääpiirteiden esittelynä. Keskeisin tavoite ja pääpiirre tiivistetään partion maailmanlaajuiseen päämäärään, kuten esimerkistä (9) ilmenee:

- (9) Partioliikkeen päämääränä on maailmanrauha, jonka saavuttamiseen pyritään kasvattamalla lapsista ja nuorista yhteiskuntaa rauhanomaisesti rakentavia aikuisia. Partion missio on siis kasvatustehtävä. (JO: 1.)

Oman paikan ottamisessa tiivistyksenä partio-ohjelmauudistuksen tuloksiin verrattavista seikoista voidaan pitää puolestaan esimerkin (6) jälkimmäistä virkettä ja sitä seuraavan kappaleen virkkeitä. Näihin sisältyy myös esimerkki (3), joka kertoo, että uudistettaessa huomattiin aikuisia tarvittavan entistä enemmän.

Teoksen rakenteesta kokonaisuudessaan ei johdantoluvussa kerrota, mutta yksi metatekstuaalinen viittaus tulevaan alalukuun tehdään. Swalesin (1990: 161) mukaan atk-alan johdannoissa rakenteesta kertomisen askel on melko yleinen, mutta arvelee sen olevan harvinaisempi useimmilla muilla aloilla. Näin vaikuttaisi olevan ainakin kirjoitetuissa teksteissä. Thompsonin (1994: 175–176) tutkimissa puhutuissa luentojohtannoissa rakenteesta kertomisen funktio on mahdollinen, mutta tutkimuksesta ei selviä, miten yleinen se on ja esiintyykö se kaikilla tutkimusaineistoon kuuluvilla aloilla (soveltava kielitiede, tekniikka ja lääketiede).

Jos palataan vielä esimerkkiin (6), sen viimeinen lause kuvaa omalla tavallaan myös Genetten (1997) uutuuden tai omaperäisyyden ilmaisemisen funktiota, sillä siinä ilmaistaan toisin sanoen, että partio-ohjelma on pidetty monilta osin samanlaisena kuin aiemmin, mutta myös jotain uutta on luvassa. Uutuuden funktio jatkuu esimerkkiä seuraavassa kappaleessa, jossa tuodaan esiin, mitä uutta ja erilaista vanhaan nähden uudessa partio-ohjelmassa on.

Esimerkki (6) kuvaa myös yhtä tulkintakehystä, josta tekstiä kannustetaan lukemaan. Siinä ohjataan lukijaa lukemaan teos tietyllä tavalla tarjoamalla tietoa tekstin syntyprosessista. Siinä ei ehkä varsinaisesti kuvata itse kirjoittamisen olosuhteita vaan laajemmin sitä uudistamisen prosessia, jonka osana teos on syntynyt.

Edellä olen tuonut esiin Genetten (1997) esittämistä funktioista erityisesti teoksen lukemisen varmistamiseen tähtäviä funktioita. Näistä aiheen tärkeyden, omaperäisyyden tai vähintäänkin uutuuden osoittamisen lisäksi johdantoluvussa on havaittavissa valmistautumista

palautteeseen myöntämällä tietyllä tapaa aiheen puutteellinen käsittely. Tämä käy ilmi aiemmin mainitusta esimerkistä (5). Esimerkissä (5) tätä funktiota ilmaisee erityisesti lause *välillä pyörää keksitään uudelleen*, jossa toisin sanottuna ilmaistaan, että kaikilta osin partio-ohjelmauudistus ei välttämättä ole tuonut mitään uutta ja ihmeellistä partiotoimintaan. Tämä voidaan nähdä eräänlaisena puutteena, joskin se ei ole välttämätöntä, sillä joskus vanhat keksinnöt on hyvä löytää uudelleen. Lause kuitenkin nähdäkseni ilmaisee valmistautumista sellaiseen vastaanottoon, joka saattaa nähdä asian niin, että asioita ei ole tarpeeksi muutettu tai keksitty uusia toimintatapoja. Se on samaan aikaan myös muistutus partio-ohjelman pitkästä historiasta, jonka näkökulmasta uudistettu partio-ohjelma ei välttämättä olekaan niin uusi kuin voisi luulla vaan pikemminkin tradition jatkamista suurilta osin.

Genetten (1997) mukaan esipuheeseen kuuluu muiden kuin itsen esiin nostamat ansiot, mutta Johdannon kirjoittamiseen ei ole osallistunut ulkopuolisia, joten siinä ei voi olla muiden kuin kirjoittajien esiin nostamia ansioita. Tötösy de Zepetnekin (2010: 84) mukaan on yleistä, että oman työn kritisointi ja kehuminen nähdään vääränä ja arviointi olisi jätettävä lukijalle. Näin muiden arviot ovat kyllä mahdollisia, mutta omat arviot olisi jätettävä mainitsematta. Tämän tutkimuksen aineisto poikkeaa tästä tietyllä tapaa, sillä siinä kuvataan partio-ohjelman tekemisen prosessin olleen myös pohjamutien tutkimista, kuten esimerkiksi (5) käy ilmi, ja tulkitseen sen viittauksena perusteellisuuteen. Koska johdannon yhtenä tehtävänä voidaan nähdä myös markkinoiminen, on perusteltua esittää teos tai sen syntyprosessi perusteellisena toimintana ja sitä kautta nostaa itse esiin teoksen ansioita. Koska omien ansioiden esittäminen voi kuitenkin olla epätoivottavaa, niiden esittäminen on hyvä esittää mahdollisimman hienovaraisesti. Näin onkin johdantoluvussa toimittu, sillä teosta kuvaavia positiivisia adjektiiveja siinä ei ole lainkaan.

Genetten (1997) luokittelussa teoksen lukemisen tapaa ohjaavista funktioista on aiemmin mainitun kirjoittamisen olosuhteiden lisäksi löydettävissä ainakin yleisön valinta ja tarkoituksen ilmaisu. Yleisön valinta käy ilmi erityisesti esimerkistä (10) ja aiemmin mainitusta esimerkistä (1).

(10) Tervetuloa toteuttamaan partio-ohjelmaa! (JO: 1)

Koko Johdannon aloittavassa esimerkissä (10) tervetuloivotus ilmaisee, että kaikki lukijat ovat tervetulleita toteuttamaan partio-ohjelmaa. Siinä yleisöksi voi hahmottaa lukijan, joka on uuden kynnyksellä. Hän voi olla partio-ohjelman toteuttamista uudistetussa muodossa jatkava

vanha partiolainen tai uuden harrastuksen vasta aloittanut partiolainen. Hän voi olla myös partioharrastuksen tai pestin aloittamista vielä miettivä lukija. Yhtä kaikki tilanne on kaikille uusi, mutta mikäli lukija päättää astua partio-ohjelman toteuttamisen maailmaan, tämä teos lupaa auttaa siinä (ks. esimerkki 11). Esimerkki (10) kuvastaa myös eräänlaista kuulijaan suuntautumista (ks. Thompson 1994), joka kiinnittyy erityisesti kyseisen tekstin kirjoitettuun vuorovaikutustilanteeseen. Ensimmäisenä virkkeenä se pyrkii tekemään lukijan olon kotoisaksi eikä siinä vielä käsitellä teosta objektina tai sisältönä, vaan suuntaudutaan ainoastaan vuorovaikutustilanteeseen. Kirjoitettukin vuorovaikutus on toisaalta aina suuntautumista myös kuulijaan, mutta tässä esimerkissä keskitytään ainoastaan vuorovaikutustilanteeseen.

Seuraavassa, Johdannon toisessa virkkeessä (esimerkissä 1) teksti siirtyy kuulijaan suuntautumisen lisäksi osittain tekstin sisältöön, sillä se kertoo, että partio-ohjelmaa toteuttavan johtajan rooli on tärkeä. Siinä lukijaa puhutellaan *sinä*-pronomiinilla, mikä korostaa lukijaan suuntautumista. Tällainen, esimerkkien (10) ja (1) kaltainen, lukijaan suuntautuminen luo kirjoitetusta tekstistä kasvokkaisen vuorovaikutustilanteen tuntuista, sillä se on tyypillisempää puhutussa kuin kirjoitetussa vuorovaikutuksessa. Ainakin suomessa tällainen *sinä*-pronomiinilla puhuttelemisen voi kirjoitetussa tekstissä kuulostaa vanhahtavalta tai auktoriteettiasemaa korostavalta (Mauranen 2006: 225), minkä vuoksi sitä saatetaan välttää. Samaan aikaan, kun esimerkissä (1) suuntaudutaan lukijaan, siinä siirrytään kuitenkin kohti teoksen sisältöä tai viitekehystä. Seuraava, kolmas virke suuntautuukin jo tekstiin objektina, sillä siinä kuvataan teoksen syntyprosessia.

Esimerkkiä (10) jatkava, aiemmin mainittu esimerkki (1) tarkoittaa yleisöä liittämällä lukijaan viittaavaan *sinä*-pronomiin määritteen *partio-ohjelmaa toteuttavana akelana, sampona, luotsina tai ikäkausivastaavana*. Esimerkki (1) yksilöi siis niin sanotuksi erityisyleisöksi partio-ohjelmaa toteuttavat akelat, sammot, luotsit ja ikäkausivastaavat, vaikka vielä sitä edeltävässä esimerkissä (10) toivotus koskee niin sanottua universaaliyleisöä. Esimerkeissä kuvastuu heti tekstin alusta alkaen, että teoksesta on pyritty tekemään ymmärrettävä kenelle tahansa, vaikka se onkin suunnattu erityisesti partio-ohjelmaa toteuttavien partiolaisten tueksi.

Tarkoituksen ilmaisun funktio toteutuu ydinjaksossa *Partiopojan kirjasta* lainatussa sitaatissa, joka on sijoitettu muusta tekstistä erikseen Johdannon ensimmäiselle sivulle Johdanto-osikon viereen oikealle puolelle oikeaan yläkulmaan. Siinä on lainausmerkit, se on kursivoitu, se on eri fontilla kuin leipäteksti ja se on vahvemmillä kirjaimilla kirjoitettu. Ulkoasultaan se on muuhun tekstiin nähden selkeästi kohosteinen.

- (11) ”Olen koonnut tähän kirjaan kaiken sen, mitä tarvitaan tekemään sinut tällaiseksi hyväksi partiolaiseksi. Jatka siis eteenpäin, lue kirja ja harjoittele kaikkea, mitä se sinulle opettaa, ja minä toivon, että sinulla on edes puoleksi niin hauskaa kuin minulla on partiolaisena ollut.” (JO: 1.)

Vaikka esimerkki (11) on sitaatti toisesta teoksesta, sen sijoittaminen aivan Johdannon alkuun voidaan mielestäni tulkita merkiksi siitä, että tämä lainaus pätee myös tässä teoksessa. Tätä ajatusta tukee se, että sitaatti on partio-ohjelman tekemisen historiaan kuuluvasta teoksesta; ajatuksena on siis, että traditio jatkuu. Esimerkissä kuvataan, että teoksen tarkoituksena on opettaa lukijaa niin, että hän onnistuu partiolaisena. Koska esimerkissä teoksen tarkoituksiksi kuvataan opettaminen ja lukijan rooliksi rakennetaan opetetun harjoittelemineen, esimerkki on ensimmäinen merkki myös siitä, että kyseessä on direktiivinen teos. Teoksen tehtävä on ohjata ja neuvoa, joiltakin osin myös vaatia, mutta esimerkki kuvaa myös sitä, että direktiivejä ei ole tarkoitus ottaa liian raskaasti. On tarkoitus harjoitella ja pyrkiä tietynlaiseen toimintaan, mutta erehtymisenkin on sallittua ja on toivottavaa, että ohjeita voi noudattaa niin, että hauskan pitäminen ei esty kokonaan. Esimerkin (11) kaksi viimeistä lausetta voidaan nähdä myös direktiivin perusteluna tai motivaationa (ks. ISK 2004: § 1658), jolloin ne saavat aikaan merkityksen ’näitä ohjeita kannattaa noudattaa, koska siitä on mahdollista seurata hauskaa’.

Esimerkissä (11) on myös tiivistetty tekstin ja partiotoiminnan tavoitteet: tekstin tavoitteena on tulla luetuksi ja sovelletuksi käytäntöön ja partiotoiminnan tavoitteena on olla tämän tekstin kuvaamien ohjeiden kaltaista hauskuutta unohtamatta. Lukijan ohjaaminen ottamaan roolinsa tietyllä tapaa rennosti palvelee yhtäältä direktiivisen tekstin mahdollisesti aiheuttaman kuormituksen lievittämistä ja toisaalta sellaisen ajatusmaailman juurruttamista, että lukija osaa suhtautua oikein tehtäväänsä ja rooliinsa. Direktiivisen kuormittavuuden lievittämistä ja lukijan suhtautumistavan ohjaamista tapahtuu direktiivisten tekstien johdantojen lisäksi informaation omaksumisen kannalta kuormittavien tekstien johdannoissa, kuten Liisa Kääntä (2005: 59) on tutkimissaan filosofian oppikirjojen johdannoissa havainnut. Johdanto onkin oivallinen paikka lievittää lukijalle koituvaa vaivannäköä, sillä tekstin alussa lukija usein päättää, lukeeko teoksen tai miten sitä lukee. Lukija saattaa olla myöntyväisempi noudattamaan ohjeita, jos hän kokee tulleensa huomioiduksi.

Genetten (1997) esittämistä esipuheen funktioista aineistossa ei esiinny yhtenäisyyden, totuudenmukaisuuden, otsikon kommentoinnin, fiktion sopimuksen, lukemisjärjestyksen, kontekstuaalisen tiedon, genren määrittelyn eikä johdannon kirjoittamisen syntipukkien nimeämisen funktioita. On mahdollista, että moni näistä funktioista olisi toteutuessaan jonkinlaista

metatekstuaalista tekstiä, mutta tämän vuoksi niitä on vältetty. Tätä tulkintaa voi tukea se, että aineistossa ei esiinny myöskään rakenteesta kertomisen askelta, joka olisi luonteeltaan metatekstuaalinen. Joitakin metatekstuaalisia viittauksia aineistossa on, mutta mahdollisesti vähemmän kuin voisi tekstilajin perusteella ehkä odottaa. Toisaalta teoksessa on kyllä sisällysluettelo, joka voidaan nähdä eräänlaisena rakenteesta kertomisen askeleena.

Lopuksi voidaan kokoavasti todeta, että johdantoluvussa rakennetaan kehystä myöhemmän tekstin tulkinnalle eli ohjataan lukijaa lukemaan teos tietyllä tavalla ja tulkitsemaan myöhempiä ohjeita johdantoluvun näkökulmasta. Tulkinnan ohjaaminen ja se, että johdantoluvussa sanottu toimii myöhempien ohjeiden taustaohjeina, ilmenee muun muassa siinä, että johdantoluvussa kasvatustavoitteiden sanotaan tarkentavan päämäärää, partiomenetelmän olevan keino päästä päämäärään ja partiomenetelmän konkretisoituvan partio-ohjelmassa. Tarkoituksena on siis saada lukija tunnistamaan päämäärä kasvatustavoitteiden takana ja partiomenetelmä partio-ohjelman takana. Tämä palvelee sitä partiotoiminnan moninaisuutta, jonka lukijalle mahdollistettu vaihtoehtojen runsaus saa aikaan: on monia tapoja toimia partiossa ja soveltaa ohjeita, kunhan yhteinen suunta on selvä. Yhteistä suuntaa rakennetaan alusta alkaen kertomalla, miten partiossa toimitaan. Kun lukija sisäistää yhteisen suunnan, hän todennäköisesti osaa suhtautua direktiiveihin oikealla tavalla ja tunnistaa myös vihjeet.

Johdantoon tai esipuheeseen ei aiemman tutkimuksen perusteella kuulu ohjailevia askelia tai funktioita, mutta tämän tutkimuksen aineistossa ohjailevuus on kauttaaltaan aineiston ominaisuus. Johdannossa yhteisen suunnan rakentamisen ja tiedon välittämisen avulla pyritäänkin loppujen lopuksi siihen, että aikuinen myös toimii käytännössä oppimallaan tavalla. Siksi tiedon välittäminen ja vailla ohjailevia signaaleja olevat lausumat voidaan nähdä direktiiveinä, ja tarkemmin ottaen vihjeinä. Kaiken kaikkiaan koko ydinjaksoa tulee tarkastella direktiivisyyden näkökulmasta ja johdannossa onkin keskeistä tuoda esiin tämä ohjaileva päämäärä. Imperatiivit sitaatissa ovat eksplisiittinen ja kongruentti tapa ilmaista direktiivisyyttä, joten niiden avulla ohjaileva kehys rakentuu alusta alkaen. Samoin johdantoluvun ensimmäinen direktiivi *Tervetuloa toteuttamaan partio-ohjelmaa!* (JO: 1) valmistaa lukijaa alusta alkaen lukemaan tekstiä toimimisen näkökulmasta. Tulkintaa ohjataan myös toivomalla lukijalla olevan hauskaa, mutta asettamalla tavoitteita, jolloin pyritään saamaan lukija suhtautumaan ohjeisiin tietyllä vakavuudella mutta ei liiallisella totisuudella. Lisäksi tekstissä aikuisen roolia rakennetaan tärkeäksi ja lukijan halutaankin pitävän omaa rooliaan aikuisena tärkeänä, sillä merkitystään arvostaessaan hän todennäköisesti sitoutuu tehtäväänsä vahvemmin ja nauttii siitä.

Seuraavassa kolmessa alaluvussa keskityn kuvaamaan sitä, miten ydinjakson direktiivit voidaan luokitella, millaisia alatyyppejä niissä voidaan havaita. Sen jälkeen tarkastelen lyhyesti, miten ne sijoittuvat ydinjaksoon.

5.2 Suoran strategian direktiivit

Ydinjaksossa suoran strategian eli yksikön tai monikon 2. persoonan imperatiivimuotoisia tai performatiiviverbin sisältäviä direktiivejä on aivan ydinjakson alussa olevassa sitaatissa, kuten esimerkeistä (12) – (15) voidaan huomata.

- (12) Jatka siis eteenpäin,
- (13) lue kirja
- (14) ja harjoittele kaikkea, mitä se sinulle opettaa,
- (15) ja minä toivon, että sinulla on edes puoleksi niin hauskaa kuin minulla on partiolaisena ollut. (JO: 1.)

Esimerkeissä (12) – (14) imperatiivimuotoon on koodautunut agenttiivisuuden ja asennoitumisen merkitysulottuvuudet. Esimerkissä (15) asennoituminen on erityisen eksplisiittistä *toivoa*-performatiiviverbiin yhdistyvän ilmisubjektin myötä ensimmäisessä lauseessa, mutta toisessa lauseessa agenttiivisuus on adessiivisijan myötä hieman epäsuorempaa mutta silti *sinä*-pronominin myötä lähempänä suoraa kuin epäsuoraa. *Toivoa*-verbi on performatiivisuuden kannalta ristiriitainen, sillä sitä voisi myös olla pitämättä performatiiviverbinä. Kuitenkin aiemmassa feninistisessä tutkimuksessa ainakin sellaisia direktiivisen merkityksen sisältäviä verbejä kuin *pyytää* ja *sallia* on pidetty performatiiviverbeinä (Kankaanpää 2006: 57). Performatiivin käsite on peräisin Austinilta (1976), jonka mukaan performatiivista lausumaa käytettäessä ei vain sanota jotain, vaan lausuman avulla tehdään jokin teko (Kankaanpää 2006: 57). Austin (1976: 5, 25–26) nimittää *eksplisiittiseksi performatiiviksi* lausumia, joissa esitetään suoraan sekä tekijä että teko; tällaisissa lausumissa lauseen verbinä on preesensmuotoinen puhumisverbi ja subjektin tarkoitteena taho, joka on sekä lausuman esittäjä että teon, kuten käskemisen tai muun ohjailun, tekijä (Kankaanpää 2006: 57). Tulkitsen, että tekijällä tarkoitetaan siis tässä kohtaa ohjailevan tahdon ilmaisijaa eli puhujaa ja teolla ohjailevaa asennetta ilmaisevaa verbiä, mutta muualla tässä tutkimuksessa tekijä viittaa siihen tahoon, jolle toivottava toiminta lankeaa. Tässä tutkimuksessa performatiiviverbin agentti ilmaisee siis ohjailijaa eli puhujaa ja tekijä puolestaan sitä tarkoitetta, jolle ohjailijan toivoma toiminta tulee tehtäväksi. *Toivoa*-verbi ei välttämättä ole varsinainen puhumisverbi, mutta nähdäkseni direktiivisen merkityksen ja eksplisiittiseen

puhujaan viittaavaan subjektiin yhdistymisen myötä se voidaan nähdä performatiiviverbinä, jossa puhuja ei ainoastaan sano jotain vaan myös tekee samalla jotain.

Tässä tutkimuksessa ohjailevuus nähdään laajasti, minkä vuoksi performatiivisiin direktiiveihin ja siten suoriin direktiiveihin katsotaan myös esimerkin (16) *tarjota*-verbin sisältävän direktiivin kaltaiset direktiivit.

- (16) Keskusjärjestö *tarjoaa* lippukunnille konkretisoinnin sekä päämäärästä että partiomenetelmästä (JO: 2).

Esimerkin (16) substantiivi *keskusjärjestö* rakentuu direktiivistä merkitystä kantavan *tarjota*-verbin subjektiksi ja se voidaan nähdä eksplisiittisenä performatiivina. Esimerkin (16) subjekti ilmaisee ohjailijaa suoraan ja myös ohjailevaa asennetta ilmaiseva teko ilmaistaan *tarjota*-verbillä suoraan. Lauseen tekijäksi hahmottuu kuitenkin allatiivimuotoisella adverbiaalilla ilmaistu *lippukunta* ja ohjailijan toivoma toiminta ilmaistaan epäsuoremmin kieliopillisella metaforalla *konkretisointi*. Tämän vuoksi se asettuu agenttiivisuuden ja kiteytyneen direktiivin kriteereistä kauemmas kuin esimerkiksi imperatiivi, jossa tekijän agenttiivisuus on sisään rakennettuna ja toivottava toiminta ilmaistaan finiittiverbillä. Performatiivisissa direktiiveissä onkin tyypillistä, että tekijä rakentuu ennemmin kohteeksi ja ohjailevaa asennetta ilmaisevan performatiiviverbin subjekti agenttiiviseksi toimijaksi. Esimerkistä (16) tekeekin vihjeen kaltaisen juuri se, että tekijään kohteena viittaamisen lisäksi toivottava toiminta rakennetaan kieliopilliseen metaforaan (*konkretisointi*) ja asennoituminen rakennetaan velvoittamisen sijaan tarjoukseksi. Olen kuitenkin katsonut sen kaltaiset direktiivit suoriksi direktiivistä merkitystä kantavan finiittiverbin ja eksplisiittisen ohjailijaan viittaavan subjektin perusteella.

Performatiiviverbin sisältävissä lausumissa toivottavaa toimintaa ilmaiseva rakenne vaikuttaisi olevan joissakin tapauksissa erilainen velvoittavissa ja mahdollistavissa merkityksissä: mahdollistava performatiiviverbi, kuten *tarjota*, on vaikeampi liittää infinitiivirakenteeseen ilman niiden väliin sijoitettavaa nominia mutta velvoittavassa performatiiviverbissä, kuten *pyytää*, tällaista ei niinkään tarvita (vrt. kuvitteelliset esimerkit *Keskusjärjestö tarjoaa keinon konkretisoida päämäärä ja menetelmä* ja *Keskusjärjestö pyytää konkretisoimaan päämäärän ja menetelmän*). Velvoittavat performatiivit voidaankin nähdä konventionaalisempina keinona ilmaista direktiivisyyttä, jos konventionaalisuuden yhtenä kriteerinä on mahdollisimman yksinkertainen ja kongruentti ilmaisutapa. On tosin huomattava, että performatiivit itsessään eivät ole kaikkein yksinkertaisimpia tapoja ilmaista käskyn puhefunktiota mutta performatiivien

joukon sisällä velvoittavat performatiivit voidaan nähdä konventionaalisempina. Sen sijaan mahdollistavat performatiivit voidaan nähdä luonteeltaan enemmän vihjeinä, mikä heijastuu toivottavaa toimintaa ilmaisevaan verbirakenteeseen: olisi vaikea kuvitella lausetta *Tarjoan sinun mennä/menevän/menemään*. Tästä syystä *tarjota*-verbi voi olla kyseenalaista nähdä performatiiviverbinä, mutta ohjailevan tahdon ilmaisevana verbinä olen katsonut sen sellaiseksi.

Ydinjaksossa on lisäksi kaksi direktiiviä, jotka tietyllä tapaa voidaan nähdä performatiivisina, vaikka niistä toisessa finiittiverbin subjekti ei ole elollinen olio ja toisessa performatiivinen rakenne koostuu passiivimuotoisesta, merkitykseltään melko tyhjästä verbistä sekä performatiivisuuden luonnetta kuvaavasta nominatiiviobjektista. Näin on esimerkeissä (17) ja (18):

- (17) Partio-ohjelma ohjeistaa myös, millainen ihminen voi toimia kunkin ryhmän johtajana.
 (18) Ohjeet annetaan ikäkausijakoon sekä ryhmien kokoonpanoon. (JO: 2.)

Esimerkeissä (17) ja (18) paitsi sanotaan myös tehdään asioita, sillä niissä ohjailaan puhuteltua tai ainakin valmistellaan tällaiseen ohjailuun, minkä vuoksi ne voitaisiin nähdä performatiivisina rakenteina. Nähdäkseni performatiiviverbin subjekti on kuitenkin tyypillisesti elollinen olio, minkä vuoksi katson, että esimerkissä (17) ei ole kyse tyypillisestä performatiivista, kuten ei tarkalleen ottaen myöskään esimerkissä (16), mutta siinä *keskusjärjestö*-substantiivi on lähempänä inhimillistä tarkoitetta kuin *partio-ohjelma*-substantiivi. Subjektin *partio-ohjelma* taakse voidaan kuitenkin kuvitella elollinen toimija ja tällainen tapa on keino esittää ohjailija häivyttynä.

Esimerkissä (18) on siinä mielessä kyse performatiivisuudesta, että se voitaisiin muotoilla myös muotoon: *Ohjeistamme ikäkausijaossa sekä ryhmien kokoonpanossa*. Performatiiviseksi tulkittavissa oleva *ohjeet annetaan* on siis epäsuora tapa ilmaista performatiivista merkitystä *ohjeistamme*. Esimerkkejä (16) – (18) yhdistää se, että niissä performatiivisuus ilmaisee ohjailijan ohjailevaa asennetta mutta itse toivottavaa toimintaa ei ilmaista suoraan infinitiivillä. Vaikka kyseisten esimerkkien performatiiviverbin läsnäolosta voidaan olla eri mieltä, nämä direktiivit sijoittuvat nähdäkseni samanlaiseen kiteytyneiden ja kiteytymättömien direktiivien välimaastoon kuin Honkasella (2012) *Opetusviraston talousyksikkö pyytää kouluilta selvitystä* -tyyppiset direktiivit. Vihjeen kaltaisia ja siten epäkonventionaalisempia niistä tekee toivottavan toiminnan ilmaiseminen performatiiviverbin yhteydessä muulla kuin infinitiivillä sekä epäsuora agenttiivisuus eli se, että tekijä ei rakennu subjektiksi tai muulla tavoin koodaudu agentiksi, kuten vaikkapa imperatiivissa. Esimerkit (17) ja (18) voidaan esimerkin (16) tavoin nähdä

toisaalta direktiivien sijaan direktiiveihin valmistelemina lausumina: voidaan ajatella, että niissä ei vielä kehoteta toimintaan, vaan kerrotaan, että ohjeita on olemassa ja implikoidaan niiden tulevan myöhemmin. Mikäli myös esimerkit (16) – (18) lasketaan suoriin direktiiveihin, niitä on aineistossa yhteensä kahdeksan.

Giovanni Rossi (2012: 426, 430) toteaa italian kieltä koskevassa tutkimuksessaan, että imperatiiveja käytetään, kun pyydetty toiminta on osa meneillään olevaa yhteistä toimintaa ja hyödyttää sekä puhujaa että puhuteltua (Rossi 2012: 426, 430). Tällainen käyttö muistuttaakin esimerkiksi neuvoa, mikäli neuvon oletetaan olevan vastaanottajalle hyödyllinen (Kangasniemi 1992: 134). Imperatiivilla voidaan myös korostaa puhutellun omaa osallisuutta, sillä tyypillisesti velvoitustahtoa ilmaiseva imperatiivi ilmaisee toimintaa, jota subjektitarkoite pystyy kontrolloimaan (Lauranto 2014: 53–54). Näin vaikuttaakin siltä, että johdannon alkuun sijoittuessaan imperatiivimuotoisuus motivoituu tarpeesta saada lukija sitoutumaan teoksessa esitettäviin direktiiveihin ja hänen omaa osallisuuttaan heti alusta alkaen korostamalla se on toimivaa. Tätä ajatusta tukee se, että näissä direktiiveissä kehoitetaan juuri lukemaan teos ja harjoittelemaan kaikkea, mitä teos opettaa. Lisäksi imperatiivimuotoisuus voi motivoitua siitä, että kyseisissä direktiiveissä esitetty toiminta, kuten kirjan lukeminen ja opitun harjoittelu, halutaan esittää ongelmattomana tai vähemmän vaivannäköä vaativana asiana, sillä siinä ei modulaation avulla esitetä epäilystä, etteikö subjektitarkoite voisi tehdä toivottua toimintaa, kuten esimerkiksi muoto *luethan* voisi esittää.

Pirjo Hiidenmaan (2003: 202–204) mukaan nykyisin suoraa lukijaan viittaamista vältetään ja on siirrytty moninaisempiin ja epäsuorempiin toimintaan vaikuttamisen keinoihin, mutta toisaalta lukijan suora puhuttelu esimerkiksi imperatiivilla on vakinaistunut osaksi tiettyjä osia tekstejä, kuten keittokirjan ohjeiden tapaisia tehtäväluetteloita, ja niissä lukijan määrääminen on luonnollistunut eikä sitä koeta päällekkäyväksi tai holhoavana. Imperatiivi onkin ohjailevisakin teksteissä nykyään harvinainen, mutta erityisissä kohdissa, kuten juuri keittokirjan ohjeiden tapaisissa tehtäväluetteloissa sekä otsikoissa tai kuvateksteissä, lukijaa voidaan lähestyä puhuttelemalla suoraan (Hiidenmaa 2003: 202–203). Tämänkin tutkimuksen aineistossa imperatiivimuotoiset direktiivit sijoittuvat kaikki johdantoluvun alun sitaattiin, joka on erillään muusta tekstistä, eikä niitä esiinny varsinaisessa leipätekstissä lainkaan.

Koska osa suoran strategian direktiiveistä sijoittuu aivan ydinjakson alussa olevaan sitaattiin ja kaikki imperatiivimuotoiset tähän erilliseen sitaattiin, voidaan tulkita, että tekstin alussa on tarpeen tuoda eksplisiittisemmin esiin tekstin ohjailevaa luonnetta ja johdannon tavoin ohjata tulkintaa niin, että ohjaileva merkitys syntyy. Performatiiviset direktiivit yhtä

lukuun ottamatta sijoittuvat puolestaan muualle kuin sitaattiin ja johdantolukuun. Niissä tuodaan muita direktiivejä enemmän eksplisiittisesti näkyviin ohjailevan asennoitumisen luonnetta, joka niissä on yleensä toimimisen mahdollisuutta tarjoava tai pikemmin toivova kuin vahvasti velvoittava. Näin vaikuttaisi siltä, että kun ohjailevan asennoitumisen luonne on heti tekstin alussa yhden kerran rakennettu toivomisen luonteiseksi ja tämän ohjailun luonteen jatkuessa tekstissä ei ole tarpeen uudelleen tuoda eksplisiittisesti esiin ohjailevan asennoitumisen luonnetta. Sitaatissa sijaitsevan performatiivisen direktiivin jälkeen seuraava performatiivinen direktiivi rakentaakin ohjailun luonteen toivomisen sijaan tarjoamiseksi.

Suoran strategian direktiivien vähäistä määrää koko ydinjaksossa saattaa selittää johdannon tekstilaji, jossa tyypillisesti ei ohjailla lukijaa muutoin kuin mahdollisesti teoksen lukemisen tavassa. Koska aineisto hyödyntää johdannon ja esipuheen tekstilajien lisäksi oppaan tekstilajin resursseja, siitä on kuitenkin mielekästä löytää myös suoran ja konventionaalisen epäsuoran strategian direktiivejä, sillä direktiivisyys ei välttämättä syntyisi ilman niitä. Johdantoluvussa suoran strategian direktiivejä ei kuitenkaan ole eikä myöskään montaa konventionaalisen epäsuoran strategian direktiiviä, mikä on linjassa tyypillisen johdannon tai esipuheen piirteiden kanssa.

5.3 Konventionaalisen epäsuoran strategian direktiivit

Konventionaalisen epäsuoran strategian direktiivejä on ydinjaksossa kolmenlaisia: moduloituja deklaratiiveja, moduloimattomia deklaratiiveja, joissa toiminnan agentiksi voidaan hahmottaa tekstin vastaanottaja, ja finiittiverbittömiä lausemaisia rakenteita. Deklaratiiveissa on tyypillisesti viittaus tekijään, mutta kuten aiemmin olen tuonut esiin, myös nesessiivirakenteen sisältävä lausuma, jossa ei ole tekijän viittausta, katsotaan konventionaaliseksi epäsuoraksi. Moduloiduissa deklaratiiveissa modulaatio voi sisältyä päälauseeseen tai siihen upotettuun lauseeseen, joka voi olla relatiivilause tai toimia suoraan päälauseen rakenteessa niin, että päälauseen ja sivulauseen paikkaa on vaikea vaihtaa keskenään.

Moduloimattomissa deklaratiiveissa on oltava riittävän suora tekijään viittaus, jotta direktiivi voidaan tulkita konventionaaliseksi epäsuoraksi, sillä niissä ei ole toista konventionaalisuuden selkeää signaalia eli asennoitumisen ilmausta ohjaamassa tulkintaa konventionaalisen suuntaan. Tämä tarkoittaa sitä, että toivottavan toiminnan agentiksi on hahmotuttava tekstin vastaanottaja. Katson, että tekstin vastaanottaja hahmotuu toiminnan agentiksi etenkin silloin, kun tekstin vastaanottaja on lauseen subjekti mutta myös silloin, kun subjektina on tekstin

vastaanottajan yläkäsitteeseen viittaava nomini, johon voi kuulua muitakin kuin tekstin vastaanottajia. Sen sijaan riittävän suoraa tekijän viittausta ei ole niissä moduloimattomissa deklaratiiiveissa, joissa toiminnan agentiksi (ja siten usein subjektiksi) hahmottuu pelkästään tekstin vastaanottajan vastuulla oleva partiolainen. Temporaalisen suhteen osalta konventionaalisuus näyttäytyy preesensinä ja epäkonventionaalisuus menneenä aikamuotona, mutta preesensmuotoisten vaihtoehtojen sisällä konventionaalisuuden tulkinnan ratkaisee ennemmin asennoituminen ja agenttiivisuus.

Finiittiverbittömissä lausemaisissa rakenteissa ilmaistavan toivottavan toiminnan suorittajaksi on voitava katsoa tekstin vastaanottaja, sillä muutoin konventionaalisen epäsuoran direktiivin piirteitä olisi liian vähän, sillä niissä ei modulointi asennoitumisen ilmaisijana eikä tempus voi olla ohjaamassa tulkintaa konventionaalisen suuntaan.

Koska konventionaalisen epäsuoran strategian direktiivejä on aineistossa huomattavasti enemmän kuin suoran strategian direktiivejä, esitän seuraavaksi esimerkkien avulla luokittelun erityyppisistä konventionaalisisista epäsuorista direktiiveistä. Päätyyppien erittelyperusteena on pääasiallisesti direktiivin päälauseen modulointikeino, mutta modulointikeinon sijaitessa päälauseen upotuksessa erittely nojautuu upotuksen modulointikeinoon ja nesessiiviverbin tai -rakenteen sijaitessa sivulauseessa erittely perustuu kyseisen sivulauseen modulointikeinoon. Olen eritellyt moduloimattomia deklaratiiveja myös agentin nimeämisen osalta niin, että olen katsonut eri tyypeiksi pronomiinillisen ja nominillisen deklaratiivin. Sen sijaan en ole eritellyt aikuisiin viittaavia eri nomineja, kuten *aikuinen*, *akela*, *sampo*, *luotsi* tai *ikäkausivastaava* eri tyypeihin mutta eri tyyppin muodostaa nominin *partiolainen* sisältävä direktiivi, sillä se on agenttiivisuuden piirteen osalta vihjeen kaltainen, sillä se ei viittaa pelkästään aikuisiin, mutta olen katsonut sen konventionaaliseksi epäsuoraksi, sillä se voi viitata myös aikuisiin.

Käsittelen ensiksi moduloituja deklaratiiveja ja pyrin etenemään vahvimmin velvoittavasta tyyppistä heikoimmin velvoittavaan ja modulointikeinon sisällä suorimmasta tekijän viitustavasta epäsuorimpaan.

Kieltomuotoiset nesessiiviset tai kieltomuotoiset *saada-* ja *voida-*verbillä moduloidut direktiivit ovat aineiston vahvimmin velvoittavia direktiivejä. Tällaisia ovat esimerkiksi seuraavat direktiivit (19) – (21):

- (19) Aikuinen *ei saa* toimia partiossa lasten ja nuorten kustannuksella, vaan hän toimii kohde-ryhmää varten. (JO: 8).
- (20) Näitä asioita *ei tule* odottaa nuorelta (JO: 8).
- (21) Sen osa-alueita *ei voi* laittaa tärkeysjärjestykseen. (JO: 6)

Esimerkin (19) kieltomuotoinen *saada*-verbi on merkitykseltään lähinnä kieltomuotoista imperatiivia ja siksi vahvimmin velvoittaviin direktiiveihin kuuluva. Agentiivisuus on siinä eksplisiittistä *aikuinen*-subjektin myötä. Esimerkeissä (20) ja (21) agentiivisuus on epäsuorempaa, sillä lauseista puuttuu subjekti nollapersoonan myötä, mutta modulointikeino on hyvin lähellä kieltomuotoista imperatiivia ja siten vahvasti velvoittavaa. Nämä kolme esimerkkiä on tämän modulointityypin ainoat esiintymät, paitsi yksi kieltomuotoinen *voida*-direktiivi esiintyy esimerkin (21) lisäksi, joten ne ovat harvinaisia aineistossa.

Astetta lievemmäksi mutta silti vahvaksi velvoittamiseksi voidaan katsoa myöntömuotoisuuden myötä tAvA-partisiipin sisältävät direktiivit, kuten esimerkeissä (22) – (25).

- (22) Aikuisen on *sitouduttava* partion arvoihin (JO: 6).
- (23) Aikuisella on *oltava* valmiudet selittää lapsille ja nuorille lupauksen sisältö ymmärrettävästi – – (JO: 6).
- (24) Tämä[n] on *tapahduttava* kuitenkin niin, että riittävä turvallisuudentunne säilyy – – (JO: 8).
- (25) *Huomattava* on, että vartiojärjestelmä ei kuulu vain yhteen ikäkauteen (JO: 7).

Esimerkki (22) asettuu agentiivisuuden osalta lähes maksimaaliseen suoruuteen genetiivisubjekti *aikuisen* myötä. Esimerkissä (23) agentiivisuuden osalta adessiivisijainen habitiiviadverbiaali *aikuisella* ei tarkalleen ottaen täytä agentiivisuuden kriteereitä ja on näin epäsuorempi keino. Esimerkeissä (24) ja (25) agentiivisuus on epäsuorempaa, sillä esimerkissä (24) päälauseen genetiivisubjektina on demonstratiivipronomini, joka ei viittaa elolliseen tarkoitteeseen, ja esimerkissä (25) päälauseesta puuttuu subjekti kokonaan. Esimerkki (25) on siltäkin osin epätyypillisempi konventionaalinen epäsuora direktiivi, että siinä ei niinkään ohjailla käytännön toimintaa, vaan ennemminkin pyritään ohjaamaan tulkintaa, mitä ajatteluun ja aisteihin viittaava *huomata*-verbi ilmaisee. Esimerkkien (22) – (25) kaltaisia tAvA-partisiipin sisältäviä direktiivejä on aineistossa yhteensä viisi.

Niin ikään myöntömuotoisuuden myötä astetta lievempää ohjailemista mutta silti modulointikeinon vuoksi vahvaa velvoittamista edustavat pää- tai sivulauseessa nesessiiviverbin sisältävät direktiivit, kuten esimerkeissä (26) – (29).

- (26) Aikuisen *tulee* opetella olemaan läsnä ja saatavilla viemättä nuorelta kuitenkaan mahdollisuutta opetella johtajana toimimista tai itsenäisesti toimimista (JO: 8).
- (27) Kaikkien osien *tulee* olla mukana partiotoiminnassa (JO: 1).

- (28) Lupaukseen *pitää* valmistautua, jotta lupauksen antaja tietää, mitä lupaa, ja osaa näin sitoutua lupaukseensa (JO: 2).
- (29) Partio-ohjelma määrittelee, millaisiin ryhmiin lippukunnan lapset ja nuoret *tulisi* jakaa (JO: 2).

Esimerkissä (26) genetiivisubjekti *aikuisen* myötä agenttiivisuus on lähempänä suoraa kuin epäsuoraa ja siten prototyyppisen kiteytyneen direktiivin kaltaista. Kiteytyneisyyden kannalta esimerkki (27) puolestaan edustaa kiteytyneen ja kiteytymättömän direktiivin välimaastoa samoin kuin Honkasen (2012: 41) tutkimuksessa *Jäljennösten tulee olla oikeaksi todistettuja* -tyyppiset direktiivit, sillä siinä subjektitarkoite ei ole inhimillinen olio, vaan ennemminkin jonkun henkilön vastuulla oleva eloton, ei-inhimillinen olio. Myös esimerkki (28) ilmaisee tekijää epäsuorasti päälauseen subjektin puuttumisen myötä, jolloin se asettuu kauemmas kiteytyneen direktiivin prototyyppistä mutta nesessiiviverbin myötä on vielä tulkittavissa konventionaaliseksi epäsuoraksi direktiiviksi. Esimerkkiin (29) sisältyvä nesessiiviverbi on konditionaalimuotoisuuden vuoksi muita esimerkkejä lievemmin velvoittava. Esimerkkien (26) – (29) kaltaisia direktiivejä on yhteensä 12, joista kaksi on konditionaalimuotoisia, joten tällaisen melko vahvan velvoittamisen direktiivejä on kuitenkin melko vähän mutta silti hieman enemmän kuin tAvA-partisiipin avulla velvoittavia direktiivejä.

Yhden modulointikeinotyyppin muodostavat nähdäkseni myös deonttisesti tulkittavissa olevan substantiivirakenteen sisältävät direktiivit, kuten esimerkeissä (30) ja (31).

- (30) Aikuisen *tehtävä* partiossa on olla sopivasti läsnä (JO: 8).
- (31) Kolmas *asia* on tukea vartionjohtajia (JO: 7).

Tähän modulointikeinotyyppiin katson kuuluvan sellaiset deonttisesti tulkittavissa olevan substantiivin sisältävät predikatiivilauseet, kuten *tehtävä on, rooli on, tarkoitus on, tukirooliin/tehtäviin kuuluu*, joissa viitataan eksplisiittisesti tekstin vastaanottajaan, kuten esimerkissä (30) substantiivin *tehtävä* määrite *aikuisen* tekee. Lisäksi siihen kuuluvat sellaiset deonttisen substantiivin sisältävät predikatiivilauseet, joissa ei mainita toivottavan toiminnan agenttia, mutta joiden ilmaiseman toivottavan toiminnan voidaan katsoa asettuvan tekstin vastaanottajan tehtäväksi, kuten esimerkissä (31). Honkasen (2012: 65) tutkimuksen aineistosta annetussa esimerkissä näiden kaltainen direktiivi on katsottu kiteytymättömäksi, mutta mitä ilmeisimmin siksi, että kyseinen esimerkki ei viittaa tekstin vastaanottajan toimintaan. Tekstin vastaanottajan toimintaan viittaamisen nojalla esimerkit (30) ja (31) ovatkin juuri konventionaalisia epäsuoria direktiivejä. Esimerkkien (30) ja (31) kaltaisten direktiivien agenttiivisuus on siltä osin

kauempana kiteytyneiden direktiivien agenttiivisuudesta, että subjektina ei ole inhimillinen, tekstin vastaanottajaksi tulkittavissa oleva tarkoite vaan eloton, ei-inhimillinen olio, joka voi saada omistussuhdetta ilmaisevan, inhimilliseen toimijaan viittaavan määritteen. Tämän lievemmän velvoittamisen modulointikeinotyyppin direktiivejä on aineistossa yhteensä 16, joista yksi on predikatiivilauseen sijaan omistuslause, mikä asettaa agenttiivisuuden entistä kauemmas prototyypistä.

Epäsuoremmin toivottavan toiminnan agenttia ja tekijää ilmaistaan myös passiivimuotoisissa lausumissa, kuten esimerkissä (32), mutta katson niiden kuuluvan silti konventionaalisiin epäsuoriin direktiiveihin silloin, kun toivottavan toiminnan tekijäksi voidaan katsoa partio-ohjelmaa toteuttava ikäkausijohtaja tai ikäkausivastaava eli tekstin vastaanottaja. Lisäksi passiivilauseet, joissa toivottavan toiminnan suorittajaksi voidaan katsoa tekstin vastaanottajan lisäksi muita partiolaisia, jotka kuuluvat tekstin vastaanottajan vastuulle, olen sisällyttänyt tähän modulointikeinotyyppiin, vaikka ne ovatkin kiteytyneisyyden agenttiivisuuden kriteerin kannalta kiistanalaisempia, kuten esimerkissä (33). Passiivimuotoisuus edustaa aineistossa lievempää velvoittamista erityisesti sen vuoksi, että useinkaan tekstin vastaanottaja ei ole ainoa, jolle toivottava toiminta lankeaa, jolloin yhdessä toimiminen lieventää vastaanottajaan kohdistuvaa velvoitusta. Kieltomuotoisena passiivimuotoinenkin lausuma on kuitenkin vahvaa velvoittamista, kuten esimerkissä (34). Passiivimuotoisuus ilmaisee tekijää epäsuoremmin, sillä siinä ei ole tekstin vastaanottajaan viittaavaa ilmisubjektia, ja ilmisubjektin puuttumisen myötä se on kauempana kiteytyneiden direktiivien agenttiivisuuden kriteerin täyttymisestä. Myös silloin, kun passiivimuoto sijaitsee päälauseen upotuksessa, kuten esimerkissä (35), katson, että vaikka tekijää ei tuodakaan esiin suoraan, myös tällaiset voidaan nähdä konventionaalina epäsuorina direktiiveinä, koska upotus on niin kiinteä osa päälauseetta, että sen modulointikeino voi ulottua myös moduloimattomaan päälauseeseen.

- (32) Arvopohjasta *kerrotaan* lapsille ja nuorille partiolupauksen sekä ikäkausikohtaisten ihanneiden avulla (JO: 2).
- (33) Samoja asioita *harjoitellaan* yhä vaativammin tavoittein (JO: 2).
- (34) Partio toimintaa *ei harrasteta* aikuisten takia (JO: 8).
- (35) Se on työväline, jolla *suunnitellaan* ja *arvioidaan* toimintaa (JO: 1).

Tämän modulointikeinotyyppin direktiivejä on aineistossa yhteensä 32. Tämän modulointikeinon ulkopuolelle jäävät inklusiiviset passiivimuodot, sillä niissä toivottavan toiminnan suorittajaksi rakentuu myös puhuja itse. Inklusiivisuuteen sisältyy ajatus, että niitä on vaikeampi tulkita pelkästään ohjaileviksi, koska puhujan on vaikea velvoittaa itseään. Ulkopuolelle jää myös

yksi sellainen passiivilause-esiintymä, jossa toivottavan toiminnan tekijäksi voidaan katsoa ai-noastaan tekstin vastaanottajan vastuulla olevat partiolaiset. Näihin passiivimuotoisiin eivät kuulu edellä mainittujen lisäksi aineiston kolme passiivimuotoisen, sivulauseasemaisen inter-rogatiivin sisältävää direktiiviä, sillä en ole katsonut näitä sivulauseita upotuksiksi, joiden mo-dulointikeino voisi siirtyä koskemaan myös päälausetta. Tähän tyyppiin eivät kuulu myöskään sellaiset 12 sivulauseasemaista passiivia, joiden päälause on luokiteltu toiseen modulointikei-notyyppiin eivätkä 21 menneen aikamuodon passiivia, koska mennyt aikamuoto on vahva vih-jeen merkki. Kaikki ulkopuolelle jäävät passiividirektiivit olen katsonut vihjeiksi.

Yhden modulointikeinon muodostavat myös deonttisen adjektiivirakenteen sisältävät, re-lationaaliseen prosessiin liittyvät direktiivit. Myös Honkanen (2012: 120) mainitsee tämän tyyppisen esimerkin kiteytyneestä direktiivistä, kuten *Koulukohtaisia päätöksiä tehtäessä on koulupiirin/alueen koulujen rehtoreiden hyvä neuvotella yhteisesti alueen kouluilta anotuista käyttövuoroista*. Tämän tyyppin direktiiveissä voi olla tekstin vastaanottajaan viittaava genetiivisubjekti, kuten esimerkissä (36) tai sitten tekstin vastaanottajaan ei viitata laisinkaan paitsi mahdollisesti epäsuorasti sivulauseen modulointikeinolla, kuten esimerkissä (37).

- (36) Aikuisen on *tärkeä* ymmärtää, että ryhmien omat symbolit ja symbolien luominen yhdessä ryhmän kanssa ovat tärkeitä ryhmähengen luojia (JO: 6).
- (37) *Tärkeää* on, että partiomenetelmän kaikkia keinoja *käytetään* lasten ja nuorten toiminnassa kohtuullisella aikavälillä (JO: 6).

Vaikka Halliday ei käsittäkseni käsittele modaalisten adjektiivien ja substantiivien asemaa moduloinnissa, tulkitsen, että systeemis-funktionaaliseen lähestymistapaan sopii kuvata myös tällaiset kontekstissaan deonttisesti tulkittavat adjektiivirakenteet, kuten *on hyvä* ja *on tärkeä*, osaksi modulointia. Tällaisia direktiivejä on aineistossa yhteensä seitsemän. Ne kuuluvat siis harvinaisempiin tyypeihin. Adjektiivirakenteen avulla ohjailevat direktiivit ovat sikäli lievem-piä velvoittavuudeltaan, että ne kuvaavat toivottavan toiminnan hyväksi tai tärkeäksi toteuttaa mutta ei ainakaan tässä aineistossa esimerkiksi pakolliseksi tai välttämättömäksi, joka olisi mer-kitykseltään lähempänä esimerkiksi nesessiiviverbejä.

Samoin lievempää velvoittamista edustaa *voida*-modaaliverbin avulla moduloidut direk-tiivit, joissa on kyse luvanannosta, joka tässä tutkimuksessa nähdään siinä mielessä velvoitta-misena, että siinä puhujalla on intressi valvoa lupaan tarttumista eli langettaa mahdollisia seu-raamuksia, mikäli puhuteltu ei missään tilanteessa toimi luvatulla tavalla. Luvanannoissa pu-huja kuitenkin ennemminkin kutsuu puhuteltua toteuttamaan tietyn toiminnan kuin velvoittaa.

Tähän modulointikeinotyyppiin olen sisällyttänyt esimerkin (38) kaltaiset indikatiivimuotoiset ja esimerkin (39) kaltaiset konditionaalimuotoiset direktiivit.

- (38) Sudenpennut: Aikuinen *voi* toimia akelana tai akelan tukena (JO: 8).
- (39) Partio-toimintaa *voisi* periaatteessa järjestää pelkästään partion päämäärän ja partiomene-
telmän sekä arvopohjan perusteella (JO: 2).

Esimerkissä (38) *voida*-modaaliverbiin liittyy eksplisiittinen agentin ilmaus, nominatiivimuotoinen subjekti *aikuinen*, mutta esimerkissä (39) agenttia ei eksplikoida. Vaikka esimerkissä (39) ei eksplikoida agenttia, vaan nollapersoonan avulla agentiksi hahmottuu periaatteessa kuka tahansa, niin lauseen toivottavan toiminnan tekijäksi hahmottuu silti tekstin vastaanottaja. Sen sijaan direktiivit, joissa tekijäksi hahmottuu jokin elollinen olio, joka on tekstin vastaanottajan vastuulla, olen katsonut vihjeiksi, vaikka lausuma on sisältänyt *voida*-modaaliverbin.

Esimerkin (39) kaltaiset konditionaalimuotoiset direktiivit ovat sikäli kauempana prototyyppisestä kiteytyneestä direktiivistä, että niissä modus ei niinkään viittaa tulevaan toimintaan vaan mahdolliseen maailmaan, jossa toivottava toiminta voi tulevaisuudessa tapahtua (ISK 2004: § 1545). Tämän tutkimuksen aineistossa tekstin vastaanottajan vastuulle lankeavat konditionaalimuotoiset *voida*-modaaliverbin avulla moduloidut direktiivit kuvaavat kuitenkin itse asiassa tietyllä tapaa epätoivottavaa toimintaa tai vähemmän preferoitua toimintaa niin, että ne hahmottuvat neuvoiksi, joissa kuvataan toimintatapaa, joka on mahdollinen ja saattaa tulla tekstin vastaanottajan mieleen toteuttaa mutta jota ei tekstissä katsota kannattavaksi toteuttaa, ja näin ollen tällainen direktiivi ennemminkin neuvoo olemaan toimimatta kuvatulla tavalla. Näin on myös esimerkissä (39).

Voida-tyypin direktiivejä on aineistossa yhteensä 13, kun niihin ei lasketa sellaisia sivulauseasemaisia *voida*-modulointeja, jotka eivät ole upotuksia eivätkä aikuisten vastuulla olevia partiolaisia agentiksi rakentavia. Passiivimuotoiset *voida*-modaaliverbilauseet olen luokitellut passiivimuotoisiin konventionaalisiin epäsuoriin tai vihjeiden inkluusiivisiin passiiveihin. Näistä kolmestatoista kaksi on kieltomuotoisia ja kolme konditionaalimuotoisia. Lisäksi on huomattava, että yksi *voida*-modaaliverbin sisältävä direktiivi sisältää myös moduloimattoman lauseen, ja niillä on yhteinen subjekti. Olen katsonut tämän direktiivin kuuluvan molempiin tyypeihin.

Luvanantoja ovat myös *saada*-modaaliverbin avulla moduloidut direktiivit, joita on kuitenkin aineistossa ainoastaan yksi myöntömuotoinen, esimerkki (40), ja yksi kieltomuotoinen, joka kieltomuotoisuuden vuoksi ei ole luvananto vaan vahva kieltö, kuten aiemmin mainitusta

esimerkistä (19) voidaan huomata. *Saada*-modaaliverbin avulla moduloiduissa direktiiveissä velvoittavuus voidaan nähdä hieman vahvempana kuin *voida*-modaaliverbin avulla moduloiduissa sen vuoksi, että jälkimmäisissä mahdollistuu selkeämmin deonttisen merkityksen lisäksi dynaaminen merkitys. Kun puhutellun oma kykeneväisyys tuodaan enemmän esille, ulkoa päin tulevan velvoittavuuden voi ajatella lieventyvän.

(40) Myös aikuisilla *saa* olla hauskaa partiossa (JO: 8).

Esimerkin (40) agentiivisuus on tekijään viittaavan adessiivimuotoisen adverbiaalinen *aikuisilla* myötä epäsuorempaa mutta nähdäkseni riittävän eksplisiittistä konventionaalisen epäsuoran tulkinnan tueksi. Lisäksi ohjailevan asenteen ilmausta ilmentävä *saada*-verbi puoltaa tulkintaa.

Moduloitujen direktiivien viimeisen tyyppin muodostavat kieltomuotoiset *tarvita*-modaaliverbin sisältävät direktiivit, kuten esimerkeissä (41) ja (42).

(41) Jokaisen *ei tarvitse* erikseen miettiä, millainen on partion päämäärän mukainen kunnon kansalainen (JO: 2).

(42) Tämän *ei tarvitse* toteutua tietenkään joka hetki vaan toiminnan kokonaisuudessa (JO: 1).

Velvoittavuudeltaan lievin modulointikeino aineistossa on esimerkkien (41) ja (42) kaltainen kieltomuotoisen *tarvita*-modaaliverbin sisältävä lausuma, joka ennemminkin ottaa direktiivistä vastuuta pois kuin antaa sitä lisää. Niissä on silti kyse ohjailusta, sillä ne neuvovat hyödyntämään mahdollisuutta olla toimimatta tietyllä tavalla. Erityisesti esimerkin (42) konventionaalisuuden voi kuitenkin kyseenalaistaa sen nojalla, että siinä ei ilmaista agenttia eikä agentin puuttuminen yhdisty nesessiivirakenteeseen. Olen katsonut sen kuitenkin konventionaalisiin epäsuoriin, koska automatiivinen *toteutua* on eräänlainen agentin ilmaisukeino, hieman samaan tapaan kuin passiivimuoto. Tällaisia direktiivejä on aineistossa yhteensä kaksi, eli esimerkit (41) ja (42) ovat aineiston ainoat esiintymät tässä modulointikeinotyypissä.

Moduloimattomissa konventionaalisen epäsuoran strategian direktiiveissä ei ole modulointikeinoa, jonka perusteella direktiivejä voisi jaotella eri tyyppeihin. Sen sijaan niissä on kyllä erilaisia tapoja ilmaista tekijää, mikä erottaa erilaisia moduloimattomia direktiivejä. Velvoittavuudeltaan vahvimaksi muodoksi voidaan katsoa moduloimattomissa direktiiveissä kieltomuotoinen lause, joka on merkitykseltään lähellä imperatiivia, mutta siinä puhuteltuun viitataan vain geneerisellä nominisubjektilla, kuten myöntömuotoisissakin. Aineistossa kieltomuotoiset moduloimattomat deklaratiiivit, kuten esimerkki (43), ovat harvinaisia: niitä on

yhteensä neljä, joista kaksi sisältää pronominisubjektin ja kaksi nominisubjektin. Sen sijaan myöntömuotoiset moduloimattomat deklaratiivit, joissa subjektina on erilaisia pelkästään tekstin vastaanottajaan viittavia inhimillistarkoitteisia nomineja, kuten esimerkeissä (44) ja (45), ovat aineistossa yleinen konventionaalisen epäsuoran strategia ohjailta. Tällaisia on aineistossa yhteensä 44.

- (43) *Aikuinen ei* kuitenkaan *tyrkytä* apuaan, eli vapaus toimia säilyy (JO: 8).
- (44) *Aikuinen* tukee ryhmiä kehittämään symboliikkaa laumoille ja vartioille (JO: 6).
- (45) *Akela* mahdollistaa sudenpennuille monipuolisen toiminnan luonnossa (JO: 9).

Esimerkkien (43) – (45) kaltaiset moduloimattomat deklaratiivit ovat sikäli kiteytyneen direktiivin kaltaisia, että ne objektivoidut tekstin vastaanottajan ainoaksi toivotun teon toteuttajaksi. Tästä näkökulmasta hieman kiteytyneen direktiivin kriteereistä kauemmas asettuvat sellaiset moduloimattomat deklaratiivit, joissa tekstin vastaanottaja kuuluu kyllä subjektina tai muuna lauseenjäsenenä toimivan nominin tarkoitteen alaan mutta siihen kuuluu muitakin nominin viitatessa ylempään käsitteeseen, ja siksi tällaiset voitaisiin nähdä myös vihjeinä. Tällaisia direktiivejä ovat esimerkiksi ne lausumat, joissa viitataan subjektin tai objektin kautta tekstin vastaanottajaan nominilla *partiolainen*, kuten esimerkeissä (46) ja (47).

- (46) *Partiolainen* kehittää itseään ihmisenä (JO: 3).
- (47) *Partiolaista* kiinnostaa yhteisten asioiden hoitaminen (JO: 3).

Esimerkkien (46) ja (47) kaltaisten direktiivien agenttiivisuus ei ole täysin samanlaista kuin kiteytyneissä direktiiveissä siltä osin, että niissä tekijäksi ei hahmotu ainoastaan tekstin vastaanottaja vaan oikeastaan myös tekstin vastaanottajan vastuulla olevat lapset ja nuoret. Lisäksi esimerkissä (47) partitiiviobjekti *partiolaista* tekstin vastaanottajan objektivoina ei ole tyypillinen nominatiivimuotoinen agenttiivisuuden ilmaisija. Näissä esimerkeissä on kuitenkin kyse tekstin vastaanottajan toiminnan ohjaamisesta, koska ne kuvaavat kasvatustavoitteita, joihin tämän tulee pyrkiä, eli tämän tulee toimia niin, että hänen vastuullaan ovat partiolaiset oppisivat toimimaan kuvatulla tavalla. Koska tekstin vastaanottaja kuitenkin kuuluu *partiolainen*-nominin tarkoitteen alaan, toivottava toiminta koskee myös häntä, eli myös hänen itsensä on toimitava kuvatulla tavalla: näin agenttiivisuus toteutuu osittain samanlaisena kuin kiteytyneissä direktiiveissä. Finiittiverbi kuvaa siis näissä toivottavaa toimintaa, mutta se koskee tekstin

vastaanottajan lisäksi muitakin. Tällaisia laajempaan joukkoon viittaavan nominin sisältäviä direktiivejä on aineistossa yhteensä 31, joista kaikki ovat myöntömuotoisia.

Nominisubjektin tai muun nominillisen tekijän objektivoinnin sisältäviä myöntömuotoisia deklaraatiiveja harvinaisempia ovat aineistossa puolestaan sellaiset myöntömuotoiset moduloimattomat deklaraatiivit, joissa tekstin vastaanottajaan viitataan pronomiinilla, kuten esimerkeissä (48) – (50).

- (48) Ikäkausiohjelmaa toteuttavana akelana, sampona, luotsina tai ikäkausivastaavana *sinä* olet avainasemassa (JO: 1).
- (49) *Hän* pitää huolta itsestään ja terveydestään (JO: 3).
- (50) *Hänellä* on organisaatiolukutaitoa (JO: 3).

Esimerkkien (48) ja (49) subjektit ovat nominatiivimuotoisuuden myötä selkeästi agenttiivisia, mutta aineistossa pronomini voi olla myös esimerkiksi adessiivissa, kuten esimerkissä (50), ja kuulua silti konventionaalisiin epäsuoriin direktiiveihin. Olennaista konventionaalisen epäsuoran strategian luokan kannalta on se, että esimerkkien (48) – (50) kaltaisissa direktiiveissä finiittiverbi kuvaa toivottavaa toimintaa ja tekijäksi ja usein subjektiksi hahmottuu tekstin vastaanottaja. Tarkalleen ottaen esimerkki (48) voisi kuitenkin olla myös vihje, mikäli tulkitaan, että siinä finiittiverbi ei tarkalleen ottaen kuvaa toivottavaa toimintaa. Tällöin lausuman merkitys ei olisi niinkään, että sinun on oltava ratkaisevassa asemassa, vaan sinun on nähtävä itsesi tärkeänä. Tällaisia myöntömuotoisia pronominin avulla tekijää objektivoivia direktiivejä on aineistossa yhteensä 21, jos sellaisia pronominillisia lauseita ei lasketa eri lausumiksi, joissa pronominillinen lause on osa virkettä, jossa virkkeen toiseen lauseeseen sisältyy jo jokin nomini, johon jälkimmäisen lauseen pronomini viittaa anaforisesti.

Aineistossa selvästi harvinaisempia ovat sellaiset moduloimattomat deklaraatiivit, joissa subjektina on ei-inhimillinen olio, jonka määrite viittaa tekstin vastaanottajaan, kuten esimerkeissä (51) ja (52).

- (51) *Aikuisen oma esimerkki* ohjaa muitakin hyvien töiden tekemiseen (JO: 8).
- (52) *Aikuisten tarpeet ja kiinnostuksen kohteet* ovat toissijaisia lasten ja nuorten tarpeisiin ja kiinnostuksiin nähden (JO: 8).

Esimerkkien (51) ja (52) kaltaiset direktiivit ovat konventionaalisia epäsuoria tekstin vastaanottajaan viittaavan määritteen nojalla, sillä määrite objektivoi tekijää, mutta ei-inhimillistarkoitteisen subjektin puolesta ne voisivat olla myös vihjeitä. Tällaisia direktiivejä on aineistossa

yhteensä kolme. Konventionaalisten epäsuorien direktiivien ulkopuolelle ja vihjeiksi katson puolestaan sellaiset deklaratiivit, joissa subjekti ei ole vastaanottajaan viittaava inhimillinen olio eikä sen määrite viittaa tekstin vastaanottajaan.

Viimeisen konventionaalisen epäsuoran direktiivin tyyppin muodostavat lausemaiset finiittiverbittömät rakenteet, kuten esimerkki (53).

(53) Tervetuloa *toteuttamaan* partio-ohjelmaa! (JO: 1)

Vaikka esimerkissä (53) ei ole finiittiverbiä, katson Honkasen (2012: 41) esimerkin suuntaisesti, että konventionaalisen ohjailukeinona voidaan nähdä suuntaa ilmaiseva illatiivimuotoinen MA-infinitiivi *toteuttamaan* samoin kuin allatiivimuotoinen *kohdalle* kiteytyneessä direktiivissä *Rasti opettajan kohdalle, jolla on tunteja myös muualla*. Tämän tyyppin direktiivejä on aineistossa ainoastaan yksi, esimerkki (53). Eräällä tapaa lausemainen rakenne voisi olla myös nolla-anaforan avulla finiittiverbin poisjättävä direktiivi *Niin tässäkin prosessissa*, mutta juuri nolla-anaforan vuoksi olen katsonut sen lauseeksi, joka kuuluu yhtä aikaa inkluusiivisten passiivien ja menneen aikamuodon vihjeisiin. Tähän konventionaalisten epäsuorien tyyppiin eivät kuulu finiittiverbittömät, pelkistä sanoista tai lausekkeista koostuvat otsikot, vaan olen katsonut ne tekstuaalisiksi keinoiksi, jotka eivät ole varsinaisia direktiivejä. Finiittiverbin sisältävät otsikot olen puolestaan katsonut direktiiveiksi.

Tämän alaluvun lopuksi kokoaan joitakin tässä käsiteltyjen direktiivien modulointikeinoa potentiaalisesti selittäviä tekijöitä yleisellä tasolla. Direktiiviset deklaratiivit ovat modaaliaineksettomia eritoten silloin, kun direktiivin antaja on (institutionaalisen tilanteen puitteissa tai kielellisen roolin rakentamana) asiantuntija ja kun direktiivin vastaanottaja on itse pyytänyt neuvoa tai muuten osoittanut sen, että hän tarvitsee ohjeita; jälkimmäisessä tapauksessa tosin lauseesta puuttuu lisäksi subjektipronomini (Lauranto 2014: 68; Lappalainen 2004; ISK 2004: § 1663). Ilmaisubjektittomissa moduloimattomissa deklaratiiveissa direktiivin toteuttaminen on tyyppillisesti ongelmaton (ISK 2004: § 1663). Myös subjektipronominin sisältävää deklaratiivia käytetään direktiivinä, mutta sen käyttö on vakiintunut eri yhteyksiin kuin subjektipronominittoman deklaratiivin käyttö: subjektipronominillisen deklaratiivin direktiivinen käyttömerkitys on pikemminkin käsky kuin neuvonhaun vastaus, sillä se ilmaisee vastaansanomaton direktiiviä, jonka esittäjällä on tilanteessa auktoriteettiasema (Lauranto 2014: 70; ISK 2004: § 1665). Imperatiiviin verrattuna tällainen lause voikin olla velvoittavuudeltaan jopa voimakkaampi, sillä siihen ei sisälly subjektikontrollia, kuten imperatiivilauseessa (Lauranto 2014:

156; Lauranto 2015: 28–29; Langacker 2008: 471–472). En kuitenkaan täysin allekirjoittaisi tätä aina relationaalisen prosessin sisältävissä lauseissa, sillä niissä luonnehtiva ja identifioiva tulkinta voi olla vahvempi kuin ohjaileva. Puhutellun yksilöivän pronominin sijaan geneerisen nominisubjektin sisältävät moduloimattomat deklaratiivit puolestaan eivät vaikuttaisi tämän aineiston valossa olevan yhtä kärkeviä kuin subjektipronominin sisältävät lausumat, sillä niissä velvoitetuksi rakentuu yhden puhutellun sijaan tavallisemmin ihmisjoukko. Tällaisia direktiivejä käytetään ohjauksessa ja valmennuksessa, jossa samoja ohjeita on tavallisesti annettu jo aiemminkin (ISK 2004: § 1664).

Aineistossa konventionaaliset epäsuorat direktiivit sijaitsevat erityisesti aikuisen roolin kuvausten yhteydessä. Tämä on sikäli luonnollista, sillä konventionaalisen epäsuoran direktiivin käsitteen kriteereihin sisältyy ajatus tekstin vastaanottajaan viittaamisesta. Koska aineisto on loppujen lopuksi melko suppea, on vaikea tehdä yleistyksiä siitä, milloin kutakin konventionaalisen epäsuoran direktiivin tyyppiä käytetään missäkin tilanteessa. Nähdäkseni on kuitenkin mahdollista havaita ainakin se, että aiemmasta tutkimuksesta (Honkanen 2012: 133; Sorjonen 2001: 93–95) poiketen moduloimattomat deklaratiivit, kun niihin sisällytetään geneerisen nominisubjektin sisältävät direktiivit, eivät aina ilmaise rutiininomaisia, selviöinä pidettäviä toimintoja, vaan niitä saatetaan käyttää myös silloin, kun halutaan painottaa jonkin teon toteutumisen tärkeyttä. Silloin niissä hyödynnetään moduloimattoman deklaratiivin subjektikontrollin puuttumisen mahdollistavaa vahvaa velvoittamista, ja ne voidaan tulkita vahvoiksi suosituksiksi.

5.4 Epäkonventionaalisen epäsuoran strategian direktiivit

Tähän asti olen käsitellyt niin kutsuttujen kiteytyneiden direktiivien kaltaisia muotoiluja, ja ne muodostavat aineistossa suppeamman joukon kuin jäljelle jäävät kiteytymättömien kaltaiset, epäkonventionaaliset epäsuorat direktiivit eli vihjeet. Näin on myös Honkasen (2012: 41) ryhmäkirjeaineistossa. En jaottele tässä tutkimuksessa vihjeitä selviin ja heikkoihin, vaan käsitteelen niitä yhtenä joukkona. Yleisesti ottaen vihjeille on tässä aineistossa tyypillistä, että ne voitaisiin nähdä myös pelkästään tiedon välittämisenä oman toiminnan organisoimiseksi, kuten Honkasen (2012: 69) esimerkissä 4, sillä niissä puheenaiheena on tyypillisesti tekstin vastaanottajan sijaan tämän vastuulla oleva henkilö tai ei-inhimillinen olio. Tämän aineiston vihjeistä voitaisiin myös sanoa, että ne eivät välttämättä ole vielä direktiivejä vaan ainoastaan nostavat näyttämölle ohjailun kohteen eli sen, johon toivottava toiminta kohdistuu. Joissakin tapauksissa

vihjeiden direktiivisyys on myös siltä osin kiistanalaista, että puhujan voidaan ajatella pikemminkin ohjailevan tulkintaa kuin toimintaa. Vihjeet voivat olla moduloituja tai moduloimattomia, mutta mikäli niissä mainitaan eksplisiittisesti toivottavan toiminnan agentti, agentin tarkoitteen on oltava tekstin vastaanottajan vastuulla oleva partiolainen, jotta kyseessä voi olla vihje. Näin on esimerkiksi esimerkeissä (54) ja (55).

(54) [*Sudenpentu*] Osaa ja uskaltaa sanoa, miltä itsestä tuntuu (JO: 4).

(55) Vartionjohtajalle riittää, että *hän* tuntee ikäkauden ohjelman (JO: 2).

Esimerkeistä (54) ja (55) tekee epäkonventionaalisia epäsuoria direktiivejä juuri se, että ne eivät rakenna subjektiksi tekstin vastaanottajaa vaan tämän vastuulla olevan henkilön. Subjektiksi rakentuu näin aikuisen vastuulla oleva partiolainen, mutta direktiivissä on pohjimmiltaan kyse aikuisen toiminnan ohjaamisesta, sillä direktiivin merkitys ei ole niinkään nuorta partiolaista velvoittava vaan ohjaa aikuista toimimaan niin, että nuori partiolainen oppisi toimimaan kuvattulla tavalla. Esimerkin (54) kaltaisia vihjeitä on aineistossa runsaasti: yhteensä 141, jos *ja*-konjunktioilla rinnastetut finiittiverbit, joilla on yhteinen subjekti, lasketaan yhdeksi direktiiviksi ja mukaan lasketaan myös ne direktiivit, joissa on tekstin vastaanottajan vastuulla olevaan henkilöön viittaava eksistentiaalijohde. Runsaus johtuu siitä, että ydinjaksoon kuuluu kahden sivun mittainen kasvatustavoitelista, joka koostuu lähes pelkästään tämän tyyppisistä vihjeistä. Poikkeuksena on kuusi direktiiviä, joissa ei välttämättä ole lainkaan finiittiverbiä mutta voi olla toivottavaa toimintaa ilmaiseva substantiivi (esim. *Suoraselkäinen elämäntapa kaikilla tasoilla lähiyhteisöstä alkaen* (JO: 5)). Muualla tämän tyyppisiä direktiivejä on joitakin. Ydinjaksossa tekstin vastaanottajan vastuulla olevat partiolaiset kuvataan monesti myös aikuisen toiminnan kohteena, jolloin tekstin vastaanottaja on agenttiivinen subjekti lauseessa ja lause luokituu silloin konventionaaliseksi epäsuoraksi.

Esimerkin (55) kaltaiset, muita kuin tekstin vastaanottajia velvoittavat moduloidut deklaratiivit ovat puolestaan harvinaisia: niitä on yhteensä kolme, mikä johtunee siitä, että teksti on suunnattu erityisesti partio-ohjelmaa johtaville aikuisille, jolloin nuorempien johtajien velvoittaminen on vähäistä. Nesessiiviverbejä ei esiinnykään yhtään nuorempien johtajien toiminnasta puhuttaessa, vaan kaikissa heitä koskevissa lausumissa on esimerkin (55) *riittää*-verbin kaltainen lievästi ohjaileva modulointi. Tekstin vastaanottajan kannalta tämän tyyppisissä direktiiveissä on kyse vihjeistä, sillä niissä käsitellään tekstin vastaanottajan vastuulla olevia partiolaisia koskevia ohjeita. Täten pohjimmiltaan niissä ohjaillaan myös aikuisen toimintaa. Esimerkki

(55) on myös siten epäkonventionaalinen epäsuora direktiivi, että siinä agenttia ilmaistaan tekstin vastaanottajan vastuulla olevaan henkilöön viittaavalla *riittää*-verbin adverbialilla *vartionjohtajalle*, kun taas konventionaalisissa epäsuorissa tekstin vastaanottaja on tyypillisesti subjekti.

Yhdenlainen tekstin vastaanottajan toimintaa ohjaileva vihjetyyppi on sellainen relationaalisen prosessin sisältävä lausuma, jossa tekijän ilmaisemisen epäsuoruus merkitsee sitä, että tekijä häivytetään tekijän toimintaa kuvaavan tarkoitteen taakse. Tällainen lausuma on mahdollista nähdä tietyllä tapaa moduloituna deklarativina, sillä lausuman predikatiiviadverbialina toimiva nomini on deonttisesti tulkittavissa ja predikatiiviadverbialin määritteenä toimivan tarkoitteen taakse voidaan kuvitella tekstin vastaanottaja, vaikka se ei varsinaisesti viittaakaan inhimilliseen tarkoitteeseen. Tällaisessa lausumassa subjektina voi olla infinitiivi (esim. 56) tai sivulause (esim. 57), joka kuvaa toivottavan toiminnan.

- (56) Partio toiminnan *tehtävänä* on tukea lapsen ja nuoren kasvua ja kehitystä kunkin omat lähtökohdat huomioon ottaen (JO: 6).
- (57) Partiokasvatuksen *tavoitteena* on, että yksilö toimii aktiivisesti ja vastuuntuntoisesti suhteessa omaan itseensä, toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja ympäristöön (JO: 3).
- (58) Partio on monipuolista harrastustoimintaa, jonka *tarkoituksena* on tukea ihmisen kasvua ottaen huomioon ihmisen kehitysvaiheet ja yksilölliset ominaisuudet (JO: 3).

Esimerkeissä (56) ja (57) predikatiiviadverbialia viittaa ei-inhimilliseen tarkoitteeseen (*tehtävä, tavoite*), jonka määritteen (*partio toiminta, partiokasvatus*) tekijäksi voidaan ajatella tekstin vastaanottaja ja näin tekijän voidaan ajatella olevan läsnä määritteessä. Koska tekijään ei kuitenkaan viitata suoraan agenttiivisella inhimilliseen tarkoitteeseen viittaavalla nominilla, tekijän ilmaiseminen voidaan katsoa epäsuoraksi. Samoin esimerkin (58) subjekti *partio* voidaan katsoa inhimillisen tekijän häivyttäväksi keinoksi ohjalla aikuisen toimintaa ja ohjaileva asennoituminen ilmaistaan upotuksen moduloinnilla *tarkoitus*. Esimerkeissä (56) – (58) voidaankin nähdä olevan eräänlainen moduloiva elementti (*tehtävä, tavoite, tarkoitus*), mikä voisi ohjata tulkintaa konventionaalisen suuntaan, mutta olen katsonut agenttiivisuuden kriteerien täyttymisen olevan niin kaukana, että olen katsonut tällaiset vihjeiksi. Tällaisia vihjeitä on aineistossa yhteensä neljä.

Kuten edellä mainituista esimerkeistäkin voidaan huomata, vihjeissä on mahdollista olla ilmaisematta agenttia ja tekijää lainkaan: se voidaan häivyttää myös kieliopillisen metaforan taakse, kuten esimerkeissä (59) ja (60).

- (59) Partio-ohjelmaa tehdessä paljon asioita päätyy *uudelleenarviointiin* – (JO:1).
 (60) *Kasvattajana oleminen* ei aina edellytä määrällisesti ja ajallisesti paljoo (JO: 8).

Esimerkkien (59) ja (60) kaltaisten ideationaalisen kieliopillisen metaforan sisältävien direktiivien tekijän ilmaisemisen tapa on niin epäsuoraa, että kun se yhdistyy moduloimattomaan ohjailevan asenteen ilmaisuun, direktiivien tulkitseminen konventionaaliseksi epäsuoriksi olisi selkeästi hyvin vaikeaa. Sen sijaan moniselitteisempää on se, voidaanko tällaiset tapaukset katsoa vihjeiksi tai ylipäättään direktiiveiksi. Yksi seikka, joka puoltaa tulkintaa direktiiviksi, on se, että kieliopillisen metaforan kuvailema toivottava toiminta voidaan laskea tekstin vastaanottajan vastuulle kuuluviin toimintoihin. Toinen seikka on se, että kieliopillinen metafora kuvaa juuri toivottavaa toimintaa. Tällaisia kieliopillisen metaforan avulla agentin häivyttäviä vihjeitä on aineistossa yhteensä 38. Niistä 12:ssa direktiivi koostuu ainoastaan kieliopillisen metaforan sisältävästä lausekkeesta ilman finiittiverbiä. Näissä 38:ssä kieliopillinen metafora ei aina ilmaise pelkästään tekstin vastaanottajan toimintaa, kuten esimerkissä (61).

- (61) Elämyksellisen lupauksenantotilaisuuden *järjestäminen* kullekin ikäkaudelle vaatii *suunnittelua* (JO: 6).

Esimerkissä (61) ilmaistu toivottava toiminta ei koske pelkästään tekstin vastaanottajia eli partio-ohjelmaa johtavia aikuisia, vaan järjestämiseen ja suunnitteluun on toivottavaa osallistua myös lasten ja nuorten. Olen kuitenkin laskenut tällaiset ja myös pelkästään tekstin vastaanottajan vastuulla olevien partiolaisten toimintaa kuvaavan kieliopillisen metaforan sisältävät direktiivit näihin 38:aan mukaan.

Vihjeissä tekijän ilmaiseminen voi olla epäsuoraa myös niin, että päälauseen subjektina on ei-inhimillinen olio, joka on tekstin vastaanottajan vastuulla. Tällaisia vihjeitä on aineistossa yhteensä 120. Olen luokitellut niihin ainoastaan presensmuotoiset direktiivit, ja menneen aikamuodon sisältävät olen luokitellut toisenlaiseksi vihjetyypiksi. Jos tällaiseen ei-inhimillisen subjektin sisältävään päälauseeseen ei sisälly upotusta, jossa olisi tekijää tai ohjailevaa asennetta näkyväksi tekevä modulointi, kuten konventionaalisen epäsuoran direktiivin esimerkissä (35) on, direktiivissä ei ole juurikaan tukea tulkinnalle konventionaalisesta epäsuorasta direktiivistä ja tällaiset ovat eittämättä vihjeitä, kuten esimerkeissä (62) ja (63).

- (62) *Partiomenetelmä* konkretisoituu partio-ohjelmassa (JO: 1).
 (63) Partiokasvatuksessa on *kaksi osaa: partion päämäärä*, jota kasvatustavoitteet konkretisoivat, ja *partiomenetelmä*, jota partio-ohjelma konkretisoi (JO: 1).

Tällaiset vihjeet eivät kerro mitään tekijästä, mutta niiden toteutumisesta huolehtiminen voidaan nähdä tekstin vastaanottajan tehtäväksi. Niissä ainoa merkki ohjailusta on viittaus siihen olioon, johon toivottava toiminta kohdistuu (*partiomenetelmä, kaksi osaa ja partion päämäärä*). Niissä on yhtäältä kyse tiedon välittämisestä, mutta toisaalta siitä, että aikuisen vastuulla on se, että partio-ohjelmassa näkyy ja konkretisoituu partiomenetelmä tai kasvatustavoitteisiin pyrkimisessä näkyy partion päämäärä.

Konventionaalisten epäsuorien direktiivien yhteydessä luokittelin adjektiivirakenteen sisältävät direktiivit yhdeksi modulointikeinotyyppiä. Sen sijaan yksittäisen adjektiivin sisältävissä direktiiveissä, joissa lausumasta puuttuu yleensä tekijän viittaus ja subjektina on yleensä ei-inhimillinen olio, katson tekijän viittauksen puuttumisen ohjaavan tulkintaa vihjeen suuntaan ja tulkiten näin tällaiset tapaukset vihjeiksi. Adjektiivi yksistään ei siis ole modulointikeino, vaan lauseessa on oltava adjektiivirakenne ollakseen konventionaalinen epäsuora direktiivi. Vihjeitä ovat puolestaan sellaiset direktiivit, joissa adjektiivi ei ole osa nesessiivirakenteen kaltaista adjektiivirakennetta, johon liittyy *olla*-verbi, nominatiivi- tai partitiivimuotoinen adjektiivi ja mahdollinen genetiivisubjekti, vaan adjektiivi on esimerkiksi predikatiivin määrite, kuten esimerkissä (64).

(64) Luonto on partiossa *tärkeä* toiminta- ja oppimisympäristö! (JO: 2)

Esimerkin (64) kaltaiset direktiivit olen katsonut vihjeiksi sen nojalla, että niiden subjektina on aikuisen vastuulla oleva ei-inhimillinen olio. Niissä adjektiivi ennemminkin kuvailee pääsanansa kuin toimii ohjailijan tahtoa ilmaisevana adjektiivirakenteena.

Vihjeiksi katson myös sellaiset nollapersoonalauseet, joissa agentiksi voi rakentua tekstin vastaanottajan lisäksi muita partiolaisia. Näin on esimerkissä (65):

(65) Partiossa oppii taitoja, tietoja, asenteita ja arvoja, jotka auttavat elämään kokonaista ja täysipainoista elämää (JO: 3).

Nollapersoonalauseissa, kuten esimerkissä (65), ilmisubjekti puuttuu ja tekijäkin jää tuomatta esiin. Esimerkin kaltaisissa direktiiveissä direktiivistä merkitystä ilmaisee lähinnä toivottavaa toimintaa ilmaiseva finiittiverbi. Tämän vihjetyyppin esiintymiä on aineistossa yhteensä kolme.

Yhden vihjetyyppin muodostavat myös inklusiiviset passiivimuodot, jos hyväksytään, että niiden direktiivisyys on moniselitteistä siltä osin, että niissä mahdollistuu enemmän myös kuvaileva tulkinta, sillä puhujan on vaikeampi velvoittaa itseään. Näin on esimerkeissä (66) ja (67).

(66) -- välillä pyörää *keksitään* uudelleen -- (JO: 1).

(67) -- ja toiminnan perusteetkin *tutkitaan* pohjamutia myöten (JO: 1).

Tämän vihjetyypin direktiivit ovat agenttiivisuuden osalta hyvin kaukana konventionaalisista epäsuorista direktiiveistä sen vuoksi, että agentiksi voidaan hahmottaa puhutellun lisäksi puhuja. Tämän vuoksi tämän tyyppisten direktiivien direktiivisyys ylipäättään voidaan kyseenalaisistaa. Olen katsonut tällaiset kuitenkin direktiiveiksi sen nojalla, että niissä kuvaillaan toivottavaa toimintaa tai ainakin luvanalaisista toimintaa. Lisäksi niissä preesensmuotoisuus voidaan nähdä yhtenä merkinä direktiivisyydestä, jolloin mahdollistuu tulevaan toimintaan viittaaminen. Tämän vihjetyypin esiintymiä on aineistossa yhteensä kuusi. Inklusiivisten passiivilauseiden lisäksi aineistossa on yksi aktiivin indikaatiivin preesensin lause monikon 1. persoonassa, jonka katson olevan inklusiivisten passiivilauseiden kaltainen ja siten vihje. Aineistossa on lisäksi yksi passiivimuodon sisältävä lausuma, jonka ilmaisema toivottava toiminta voidaan katsoa ainoastaan aikuisen vastuulla olevien partiolaisten tehtäväksi. Sen olen katsonut niin ikään vihjeeiksi.

Agenttiivisuuden kriteeristä kauas ja siten vihjeiksi asettuvat myös sellaiset direktiivit, joissa tekstin vastaanottaja rakentuu ennemminkin toiminnan kohteeksi, vaikka pohjimmiltaan direktiivi ohjaileekin vastaanottajan toimintaa. Näin on esimerkeissä (68) ja (69).

(68) Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus *aikuiseen*, jolle voi kertoa asioitaan ja joka välittää hänestä ja hänen tekemisistään (JO: 8).

(69) *Aikuista* tarvitaan osoittamaan nousujohteisuus, jotta nuori huomaisi uuden tiedon omaksumisen tai vanhan tiedon syventämisen tarpeen (JO: 7).

Esimerkissä (68) vihjataan merkitystä, että aikuisen tulee olla saatavilla, jotta lapsen ja nuoren oikeus aikuiseen toteutuu. Illatiivimuotoinen *aikuiseen* ei rakenna aikuisesta aktiivista toimijaa, mutta ohjaileva merkitys rakentuu sitä kautta, mitä sanotaan tekstin vastaanottajan vastuulla olevista henkilöistä. Tämä onkin vihjeille tyypillistä. Esimerkissä (68) voisi korostaa tekstin vastaanottajan vastuulle kuuluvaa ei-inhimillistä subjektia *oikeus*, johon toivottava toiminta kohdistuu, mutta olen katsonut esimerkin kuuluvan omaan, aikuista kohteeksi rakentavaan vihjetyypiin, joiden esiintymiä on aineistossa yhteensä neljä.

Esimerkissä (69) on passiivimuotoinen *tarvita*-verbi, mikä voisi tehdä siitä konventionaalisen epäsuoran, mutta olen katsonut sen vihjeeiksi, koska *aikuinen* on lauseessa kohde, johon määrittelemättömän joukon tarve kohdistuu. Esimerkit (68) ja (69) ovat samankaltaisia

vihjeluontoisuuden myötä kuin Honkasen (2012: 41–42) tutkimuksessa *Opetusvirasto kutsuu täten koulujen rehtorit juhlaan* -tyyppiset direktiivit, jotka hän katsoo kiteytymättömiksi.

Edellä olen käsitellyt erityisesti agentin ja tekijän ilmaisemisen kannalta erilaisia vihjeitä. Vihjeet voivat poiketa toisistaan myös tempuksen osalta sen vuoksi, että katson myös menneen aikamuodon sisältävät lausumat direktiiveiksi ja tarkemmin ottaen vihjeiksi. Suurimmassa osassa vihjeitä tempuksena on preesens mutta myös perfektin on mahdollinen, kuten esimerkissä (70)

(70) Myös ohjelman kohderyhmä *on laajentunut* ja ikäkausien määrä *on noussut* viiteen (JO: 1).

Esimerkin (70) kaltaisissa direktiiveissä kuvataan partiota nykytilanteessa suhteessa menneeseen. Direktiivisyyden kannalta se on ohje siitä, miten nykyisin tulee toimia, jos ennen on toimittu eri tavalla. Tekstin vastaanottajan vastuulla on siis huolehtia, että nykytilanteen kaltainen toimintatapa toteutuu. Perfektimuotoisia vihjeitä on aineistossa yhteensä 29.

Kaikissa aineiston menneen aikamuodon sisältävissä direktiiveissä ainoa merkki ohjailusta on yleensä viittaus siihen olioon, joka on tekstin vastaanottajan vastuulla ja johon toivottava toiminta kohdistuu, kuten esimerkissä (70) *ohjelman kohderyhmä* ja *ikäkausien määrä*. Tämä olio on tyypillisesti subjekti. Kyse ei ole siitä, että tekstin vastaanottajan toivottaisiin tekemän finiittiverbin kuvaamaa toimintaa eli laajentavan kohderyhmää tai nostavan ikäkausien määrää vaan siitä, että tekstin vastaanottajan tulee ottaa toiminnassaan huomioon ja toimia sen mukaan, että nykyisin kohderyhmä on laajempi ja ikäkausien määrä suurempi. Esimerkin (70) kaltaisissa perfektimuotoisissa vihjeissä finiittiverbi ei siis aina kuvaa varsinaisesti toivottavaa toimintaa, vaan ohjaileva merkitys kätketään siihen nominiin, johon toivottava toiminta kohdistuu.

Vihjeet ovat tyypillisesti deklaratiiveja lausetyypiltään, mutta katson myös aineiston interrogatiivimuotoiset lauseet vihjeiksi. Tällaisia esiintymiä on yhteensä 18. En ole laskenut sivulauseasemaisia interrogatiiveja näihin 18:aan mukaan, vaan olen luokitellut ne päälauseen perusteella omaan luokkaansa. Kahdeksan näistä 18:sta toistaa jokaisen partiomenetelmän osaluheen kuvaamisen yhteydessä saman kysymyksen, jonka esimerkki (71) esittää.

(71) Mikä on aikuisen *rooli* sen toteuttamisessa? (JO: 6–9)

Esimerkki (71) vihjaa, että aikuisella on tietynlainen ja erityinen rooli kunkin partiomenetelmäosa-alueen toteuttamisessa, ja tämän kysymysotsikon jälkeen kuvataan, millainen tämä rooli on. Tästä näkökulmasta se ei välttämättä ole vielä direktiivi vaan valmistelua siihen. Olen katsonut tällaiset kuitenkin vihjeiksi samalla periaatteella kuin ne lausumat, joissa subjektina on aikuisen vastuulla oleva ei-inhimillinen olio. Näin niissä direktiivisyyden merkitys syntyy viittauksesta siihen oloon, johon tekstin vastaanottajan toiminta kohdistuu (*rooli*).

Esimerkki (71) on sisältöinterrogatiivi, kun taas vaihtoehtointerrogatiivi voisi olla lause *Laitatko tänne päiväyksen ja allekirjoituksen?* (Rouhikoski 2015: 195) Nähdäkseni sisältöinterrogatiivilla voidaan enemmän hakea kielellistä vastausta kysymykseen kuin vaihtoehtointerrogatiivilla, joka voi toimia paremmin pelkkänä pyyntönä ja johon voidaan vastata preferoidusti toiminnalla, minkä vuoksi sisältöinterrogatiivi on epäkonventionaalisempi tapa ilmaista direktiivisyyttä ja on siksi vihje. Oppaan kaltaisessa painetussa kirjallisessa viestinnässä aito kysyminen on harvinaisempaa ja siksi interrogatiivit voi olla luontevaa tulkita enemmän direktiiviksi. Blum-Kulkan (1987) luokittelussa interrogatiivimuotoiset tiedusteluvalmistelut, kuten *How about cleaning up?*, katsotaan konventionaalisiksi pyynnöiksi ja tulkitseen, että tällaiset pyynnot vastaavat enemmän suomenkielisiä vaihtoehtointerrogatiiveja *Siivoaisitko?* tai *Miten olisi siivoaminen?* kuin sisältöinterrogatiivia *Mitä siivoaminen on?* Tämän ajatustavan nojalla konventionaalisia epäsuoria direktiivejä ovat vaihtoehtointerrogatiivit ja epäkonventionaalisia epäsuoria sisältöinterrogatiivit.

Tekijää ei aina ilmaista lainkaan interrogatiivimuotoisissa vihjeissä. Partiomenetelmän osa-alueiden kuvauksen otsikoissa sijaitsevat toiset kahdeksan samaa kysymystä esittävät toivomuksen siitä, että partiomenetelmän osa-alueita toteutettaisiin käytännössä tietyllä tavalla. Näin niissä kysytään esimerkin (72) kysymys:

(72) Mitä se on käytännössä? (JO: 6–8)

Esimerkissä (72) ei ole minkäänlaista viittausta toivottavan toiminnan tekijään, ei edes kielipillistä metaforaa, johon voisi ajatella sisältyvän tekijään viittaava agentti, kuten esimerkissä (71) substantiivi *toteuttaminen*. Tämä on yleisempää interrogatiivimuotoisissa vihjeissä, sillä näiden kahdeksan lisäksi kahdessa muussa interrogatiivimuotoisessa vihjeessä tekijään ei viitata lainkaan. Esimerkissä (72) on kuitenkin kyse sellaisesta ohjailusta tai sellaiseen ohjailuun valmistelemisesta, jossa neuvotaan, miten kukin partiomenetelmän osa-alueen toteuttaminen tehdään käytännössä. Se on tulkittavissa vihjeeksi siitä näkökulmasta, että se nostaa näyttämölle

sen, johon toivottava toiminta kohdistuu, eli demonstratiivipronominin *se*, joka viittaa esimerkiksi partion arvoihin sitoutumiseen ja joka on aikuisen vastuulla. Esimerkki (72) on siis eräänlainen alkudirektiivi, jota myöhemmin tarkennetaan kunkin osa-alueen osalta kertomalla, mitä esimerkiksi partion arvoihin sitoutuminen merkitsee. Hieman samankaltainen alkudirektiivi mutta esimerkkiä (72) jatkava direktiivi onkin edellinen esimerkki (71), joka tuo direktiiviin aikuisen näkökulman ja tarkentaa sen, mitä partiomenetelmän osa-alueet merkitsevät aikuisen kannalta.

Yhden vihjetyypin muodostavat myös metatekstuaaliset viittaukset, jotka ovat hyvin reuna-alueella direktiivin käsitteen suhteen samalla tavoin kuin ne vihjeet, joissa subjektina on tekstin vastaanottajan vastuulla oleva ei-inhimillinen olio, sillä niissä finiittiverbi ei tyypillisesti ilmaise toivottavaa toimintaa ja ainoa merkki ohjailusta on viittaus siihen oloon, johon toivottava toiminta kohdistuu. Metatekstuaaliset viittaukset ovat tyypillisesti passiivin perfektissä, kuten esimerkissä (73):

(73) Ikäkausikohtaiset kasvatustavoitteet on tiivistetty taulukkoon luvussa 1.2. (JO: 1).

Metatekstuaalisia viittauksia on aineistossa yhteensä kolme, ja niistä yksi on passiivin presensissä ja kaksi passiivin perfektissä. Metatekstuaalisissa viittauksissa finiittiverbi ei ilmaise toivottavaa toimintaa, minkä vuoksi niissä ainoa ohjailevan merkityksen ilmaisun on viittaus siihen oloon, johon toivottava toiminta kohdistuu. Näin esimerkiksi esimerkin (73) merkitys direktiivisyyden kannalta on lähinnä se, että kasvatustavoitteisiin vihjataan tutustumaan ja perehtymään.

Viimeisen vihjetyypin muodostavat yhden tai useamman sanan sisältävät lausekkeet, joissa ei ole finiittiverbiä eikä mitään suuntaa ilmaisevaa elementtiäkään, joka rakentaisi niistä lausemaisia rakenteita, kuten esimerkissä (74).

(74) Luovuus ja kekseliäisyys (JO: 3)

Esimerkin (74) kaltaiset vihjeet ovat metatekstuaalisten viittausten ohella hyvin reuna-alueella direktiivisyyden suhteen, sillä niissä ainoa toivottavaan toimintaan viittaava elementti on viittaus siihen tarkoitteeseen, johon toivottava toiminta kohdistuu eikä lauseke itse asiassa sisällä muuta. Tällaisia vihjeitä on aineistossa kasvatustavoitteiden kuvaamisen yhteydessä, kun on

haluttu nostaa esiin asioista, joita tekstin vastaanottajan tulisi pyrkiä kehittämään ja kannustamaan partiolaisissa. Tämän vihjetyypin esiintymiä on aineistossa yhteensä 16.

5.5 Direktiivien muotoilustrategioiden vertailu johdantoluvun ja muun ydinjakson välillä

Johdantoluvussa toiminnan ohjaamisen päämäärän häivyttäminen on tyypillisempää, kun sitä verrataan muuhun ydinjaksoon. Tämä voidaan havaita direktiivien muotoilustrategioiden esiintymien määrien suhteellisesta jakautumisesta johdantoluvun ja muun ydinjakson välillä. Mikäli johdantolukusivun yläreunassa olevaa lukemisessa opastavaa sitaattia ei lasketa mukaan johdantolukuun, johdantoluvun direktiiveistä noin 12 % (4/34) on konventionaalisia epäsuoria direktiivejä ja loput vihjeitä. Muussa ydinjaksossa, johon sitaatti sisältyy, suoria tai konventionaalisia epäsuoria direktiivejä on noin 35 % (200/566). Vihjeiden avulla ohjaileminen on siis tyypillisempää johdantoluvussa kuin muualla ydinjaksossa. Kaiken kaikkiaan myös koko ydinjaksossa vihjeitä on eniten, noin 66 % (396/600), konventionaalisia epäsuoria noin 33 % (196/600) ja suoria noin 1 % (8/600).

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä päätösluvussa kokoan yhteen keskeiset tulokset, teen päätelmiä tulosten merkityksestä kielentutkimuksessa ja partiokontekstissa, arvioin tutkimuksen onnistumista ja ehdotan jatko-tutkimusaiheita.

6.1 Koonti ja päätelmät

Tutkimuksen aineistoon sisältyvän johdantoluvun päämäärien analyysi osoittaa, että kyseessä todella on johdannon ja esipuheen tekstilajien päämääriä hyödyntävä tekstijakso, sillä aiemmassa tutkimuksessa on havaittu samanlaisia päämääriä kuin ydinjakson johdantoluvussa. Partiokontekstiin lukeutuvan johdantoluvun päämäärät eivät luonnollisesti ole täysin samanlaisia kuin tieteellisen artikkelin johdannon tai kaunokirjallisen esipuheen päämäärät, mutta yhteisiä päämääriä voidaan silti löytää. Esimerkiksi molemmille yhteinen päämäärä, tärkeyden osoittaminen, kohdistuu partiokontekstissa puhutellun eli lukijan tärkeyden osoittamiseen. Yhteisten päämäärien löytyminen vaikuttaisi tukevan käsitystä, että tekstilaji voi pysyä päämääriltään suhteellisen pysyvänä, vaikka tekstilajia edustavat tekstit käsittelevätkin vaihtelevia aiheita, lukeutuisivat eri rekistereihin, kuten tieteeseen, kaunokirjallisuuteen tai partioon, ja olisivat syntyneet erilaisissa diskurssiyhteisöissä.

Koko ydinjakson analyysissä havaitaan, että aineiston kaksi keskeistä päämäärää ovat toiminnan ja tulkinnan ohjaaminen. Toiminnan ohjaaminen ilmenee direktiivien käyttönä, joka on nähdäkseni tyypillistä oppaille, ja tulkinnan ohjaaminen ilmenee pyrkimyksenä saada lukija lukemaan teos ja ymmärtämään sen merkitys oikealla tavalla, joka on tyypillistä johdannoille ja esipuheille. Toiminnan ja tulkinnan ohjaamisen päämäärien myötä aineisto näyttäytyy genrehybridinä, jossa sekoitetaan oppaan, johdannon ja esipuheen tekstilajien päämääriä. Tulkinnan ohjaaminen eli pyrkimys ohjata lukijaa lukemaan teksti ja ymmärtämään tekstin merkitys oikein ilmenee siis johdannon ja esipuheen kommunikatiivisten päämäärien hyödyntämisenä ja direktiivien muotoilussa niin, että ohjaileva intentio tehdään tunnistettavaksi tekstin alussa esimerkiksi eksplisiittisellä imperatiivilla mutta myöhemmin suositaan implisiittisempää ohjailua, sillä tulkinnan ohjaamisessa tarkoituksena on ohjata ennemminkin ajattelua kuin konkreettista toimintaa tai ainakin häivyttää ohjaileva päämäärä. Tulkinnan ohjaamisella pyritään kuitenkin loppujen lopuksi toiminnan ohjaamiseen, joten aineistoa määrittää ennen kaikkea direktiivisyys. Kokonaisuutena tutkimuksen keskeinen tulos genrehybridin päämäärien ja direktiivien

muotoilun välisestä yhteydestä voidaan vahvistaa, jos hyväksytään, että kolmen tekstilajin päämäärät voivat ilmetä yhtäältä direktiivien käyttönä, ja toisaalta vihjeiden yleisyytenä. Aineiston laajemman vertailun puuttumisen vuoksi yhteyden vahvistaminen vaatisi kuitenkin lisätutkimusta.

Direktiivisyys määritellään tutkimuksessa laajasti, minkä vuoksi aineiston katsotaan koostuvan pelkästään direktiiveistä lukuun ottamatta pelkästään lausekkeista koostuvia otsikoita. Toiminnan ohjaamisen päämäärää ei kuitenkaan haluta aineistossa tuoda yleensä suorasti esiin, mikä voidaan havaita suorien ja konventionaalisten epäsuorien sekä vihjeiden määrien keskinäisissä suhteissa. Koko ydinjaksossa vihjeitä on eniten, noin 66 % (396/600), konventionaalisia epäsuoria noin 33 % (196/600) ja suoria noin 1 % (8/600). Vaikka vihjeille tyypillinen ohjailevien signaalien puuttuminen sopii johdannon tulkinnan ohjaamisen päämäärään, on nähdäkseni mielekäästä, että aineisto ei koostu pelkästään vihjeistä, sillä ohjailevien signaalien puuttuminen kokonaan ei välttämättä tekisi ohjailevaa intentiota tunnistettavaksi lukijalle. Näin ohjailevan teoksen johdannossa on odotettavaa käyttää ainakin joitakin suoria tai konventionaalisia epäsuoria direktiivejä, jotta ohjaileva intentio tulee näkyväksi ja paremmin tunnistettavaksi, sillä se on johdannon ja esipuheen tehtävä. Suorien ja konventionaalisten epäsuorien direktiivien myötä myös ohjailevia signaaleja vailla oleviin lausumiin heijastuu ohjaileva näkökulma.

Etenkin johdantoluvussa toiminnan ohjaamisen päämäärän häivyttäminen on tyypillistä, kun sitä verrataan muuhun ydinjaksoon. Mikäli johdantolukusivun yläreunassa olevaa lukemissa opastavaa sitaattia ei lasketa mukaan johdantolukuun, johdantoluvun direktiiveistä noin 12 % (4/34) on konventionaalisia epäsuoria direktiivejä ja loput vihjeitä. Muussa ydinjaksossa, johon sitaatti sisältyy, suoria tai konventionaalisia epäsuoria direktiivejä on noin 35 % (200/566). Vihjeiden avulla ohjaileminen on siis tyypillisempää johdantoluvussa kuin muualla ydinjaksossa ja lisäksi koko ydinjaksossa tyypillisempää kuin suorien ja konventionaalisten epäsuorien direktiivien avulla ohjaileminen. Tämä sopii nähdäkseni johdannon tulkinnan ohjaamisen päämäärään, ja näin tekstilajilla voidaan nähdä yhteys direktiivien muotoiluun johdantoluvussa. Koko aineiston kannalta direktiivien muotoilua ja olemassaoloa selittävät kuitenkin genrehybridin päämäärät, sillä aineistossa yhtäältä ohjaillaan eksplisiittisesti, kuten oppaissa on tapana, ja toisaalta häivytetään ohjaileva merkitys rakentamalla päämääräksi tulkinnan ohjaaminen, kuten johdannoissa ja esipuheissa on tapana.

Suorat direktiivit ovat aineistossa harvinaisia, ja niistä imperatiivimuotoisia ja performatiivisia on lähes yhtä paljon molempia. Sen sijaan esimerkiksi lehdistötiedotteissa performatiiviverbit ovat yleisiä modaalisten verbi-ilmausten ohella (Kankaanpää 2006: 51). On

mahdollista tulkita, että aineistossa ohjailamisen luonne ei muutu tekstin edetessä niin, että luonteen muutosta täytyisi tuoda esiin usein erilaisin performatiiviverbein ja siksi riittää, että lähes ainoa performatiivinen rakenne on tekstin alussa.

Konventionaalisia epäsuoria direktiivejä on selkeästi enemmän mutta vähemmän kuin vihjeitä. Konventionaalisten epäsuorien direktiivien tyyppejä ovat 1) moduloiduissa deklaratii-veissa: kielteinen täytyä, tAvA-partisiippi, myönteinen täytyä, deonttinen substantiivirakenne, passiivit, deonttinen adjektiivirakenne, *voida*-finiittiverbilliset luvanannot, *saada*-finiittiverbilliset luvanannot ja *ei tarvitse* -direktiivit, 2) moduloimattomissa deklaratii-veissa: nominisubjektin, pronominisubjektin, ei-inhimillisen subjektin, jolla inhimillinen määräite ja 3) lausemaiset rakenteet. Yleisin modulointikeino on passiivi ja kaiken kaikkiaan konventionaalisissa epäsuorissa direktiiveissä yleisin tyyppi on moduloimaton generisen nominin sisältävä deklaratii-ve.

Moduloimattomien deklaratii-vejen yleisyyttä aineistossa voi selittää yhtäältä se, että ne mahdollistavat huomaamattomasti vahvan velvoittamisen subjektikontrollin puuttumisen myötä mutta samaan aikaan rakentavat puhutellusta dynaamisen agentin ja korostavat näin puhutellun aktiivisuutta sen sijaan, että rakentaisivat tästä ohjailun kohdetta. Lisäksi moduloimattomaan deklaratii-veeseen voi ajatella sisältyvän suurempi varmuus toivottavan toiminnan toteuttamisesta, minkä voi ajatella rakentavan luottamusta vuorovaikutukseen. Moduloiduissa deklaratii-veissa sen sijaan ohjailijan tahtoa ilmaiseva modulointi saattaa olla toimivaa toivotun teon tärkeyden painottamisen kannalta mutta vähentää puhutellun aktiivisuutta ja varmuutta toivotun teon toteutumisesta. Kuitenkaan aina moduloimattomat deklaratii-veet eivät ilmaise rutiininomaisia, selviöinä pidettäviä asioita, kuten aiemmassa tutkimuksessa (Honkanen 2012: 133; Sorjonen 2001: 93–95), vaan voivat ainoastaan painottaa jonkin toiminnan tärkeyttä, kuten luonnossa toimimista.

Vihjeitä on aineistossa eniten. Vihjeiden alatyyppejä aineistossa ovat 1) inhimillinen, tekstin vastaanottajan vastuulla oleva subjekti, 2) ideationaalinen kieliopillinen metafora tekijän ilmaisijana, 3) ei-inhimillisen olion *päämääränä / tarkoituksena on* + infinitiivi/sivulause, 4) ei-inhimillinen, tekstin vastaanottajan vastuulla oleva subjekti, 5) tekstin vastaanottaja kohteena, 6) sellaisen adjektiivin sisältävä, joka ei ole osa adjektiivirakennetta, 7) nollapersoona, joka ei viittaa pelkästään tekstin vastaanottajaan, 8) inklusiiviset passiivit, 9) menneen aikamuoto, 10) interrogatiivit, 11) metatekstuaaliset viittaukset ja 12) lausekkeet. Näistä selkeästi yleisin on moduloimaton deklaratii-ve, jossa on inhimillinen, tekstin vastaanottajan vastuulla oleva subjekti ja lähes yhtä yleinen on ei-inhimillinen subjekti, joka on tekstin vastaanottajan vastuulla.

Vihjeissä niin ikään tekstin vastaanottajan vastuulla olevan inhimillisen tai ei-inhimillisen olion kuvailu on huomaamaton tapa piilottaa se, että puhuteltu on ohjailtuna. Vaikuttaisi siltä, että aineistossa lukijan oletetaan tunnistavan toivottavan toiminnan, vaikka sitä ei kovin usein tuotaisikaan eksplisiittisesti esiin. Vihjeet eivät siis välttämättä ole epäkohteliaita ja pragmaattisesti epäselkeitä (vrt. Blum-Kulka 1987: 131) ainakaan toisilleen tuttujen kesken, koska vihjeeseen voidaan ajatella sisältyvän tietynlainen luottamus yhteiseen näkemykseen toivottavasta toiminnasta, jolloin ei ole välttämätöntä eksplikoida ohjailijaa, ohjailun luonnetta, ohjailtua tai toivottavaa toimintaa. Vihjeiden yleisyyttä koko ydinjaksossa voi myös selittää vuorovaikutuksen osapuolten vertaisuus ja tietynlainen tuttuus, jos ajatellaan, että vertaisten ja tuttujen kesken pragmaattisesta epäselkeydestä on vähemmän haittaa, sillä osapuolet todennäköisemmin tuntevat toistensa päämääriä entuudestaan tai muun kontekstin valossa.

Partioteksteillä on verrattain suuri yleisö, sillä partio on sekä kansallisesti että kansainvälisesti tunnettu ja suosittu harrastus: Nuorten vapaa-aikatutkimuksen (2009) mukaan suomalaisista 10–29-vuotiaista 7 % kuuluu partiojärjestöön tai on mukana partiotoiminnassa, ja partiolaisia on maailmalla yli 54 miljoonaa aktiivisesti mukana toiminnassa (WOSM 2021). Myös partiotekstien sisällöllä on merkitystä. Partiossa aikuisilla on kasvatustehtävä, ja he toimivat esimerkkeinä, ja tätä käsitystä partiotekstit tukevat ohjaten aikuisia toimimaan oikealla tavalla ja tulemaan hyviksi partiolaisiksi. Aikuisen roolia ohjaavan ja siten aikuisen toimiin käytännössä vaikuttavan tekstin olemassaolo ja tutkiminen onkin tärkeää paitsi aikuisten myös lasten ja nuorten tulevaisuuden kannalta, sillä niiden sisältö voi vaikuttaa sekä määrällisesti useisiin että laadullisesti merkittävästi. Ohjailevien tekstien vaikuttavuus niin partiossa kuin muuallakin perustuu osaltaan siihen, miten hyvin tekstin yleisö saadaan tunnistamaan toivottava toiminta, hyväksymään perustelut sille ja sitoutumaan siihen käytännössä. Tutkimuksen perusteella partiossa vaikuttaisi olevan vahva luottamus siihen, että toivottava toiminta tunnistetaan myös ilman eksplisiittisiä kielellisiä merkkejä ja näin kielen näkökulmasta aikuisen rooliksi hahmottuu ennen kaikkea oivaltaja, joka tuntee vastuunsa ja yhteisen suunnan. Yhteisen suunnan saavuttamiseen ohjailevilla partioteksteillä kannattaa pyrkiä jatkossakin, sillä kokemus on osoittanut, että lasten ja nuorten innostus ja turvallisuus kasvaa, kun yhteinen suunta on selvä.

6.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheita

Laadullisessa tutkimuksessa, jota tämäkin tutkimus edustaa, sillä määrälliset havainnot ovat olleet vain tukemassa laadullista analyysia, tutkimustulosten reliabiliteettia ja validiteettia

mitataan hieman eri tavoin kuin määrällisessä tutkimuksessa. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten toistettavuutta ja validiteetti sitä, että tulokset kertovat juuri siitä, mistä niiden oli tarkoituskin kertoa (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2000: 213). Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetti tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkimuksen toteuttaminen aina teorian valinnasta aineiston analyysiin ja käsitteiden määrittelystä aineiston luokitteluun tulee kuvata riittävän tarkasti siten, että toinen tutkija voi päästä samalla aineistolla, teoriataustalla ja menetelmällä ainakin suhteellisen samankaltaisiin tuloksiin. Validiteetti puolestaan tarkoittaa sitä, että tutkimuksen teoria, tutkimusmenetelmä ja käsitteet on valittu ja määritelty siten, että ne vastaavat tutkimustehtävän, -ongelman ja -kysymysten asettamiin tavoitteisiin.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota direktiivin käsitteen määrittelyyn sekä direktiivien luokitteluperusteisiin, jotka on muodostettu aiemman tutkimuksen luokitteluita ja omaa aineistoa yhdistäen. Olen määritellyt direktiivin käsitteen melko laajasti tässä tutkimuksessa, mikä on huomioitava tutkimustulosten tulkinnassa. Suppeampien direktiivikäsitteiden mukaan kaikki tämän tutkimuksen direktiivit eivät välttämättä ole lainkaan direktiivejä. Laajan määrittelyn vuoksi aineisto on jouduttu rajaamaan melko suppeaksi; toisin sanoen tiukempi rajaus olisi mahdollistanut suuremman aineiston ja paremmin yleistysten tekemisen. Tavoitteeni kannalta pidän kuitenkin mielekkäänä keskittyä pieneen aineistoon, sillä direktiivien luonteen kuvaamisesta olisi saattanut jäädä puuttumaan jotain olennaista, jos monitulkintaisemmat tapaukset olisi jätetty käsittelyn ulkopuolelle. On myös huomattava, että olen lukenut moduloitujen direktiivien joukkoon myös joitakin sellaisia direktiivejä, joita aiemmassa tutkimuksessa ei ole mainittu moduloitujen direktiivien yhteydessä.

Tulevaisuudessa huomiota kannattaisikin kiinnittää lisää tulosten vertailtavuuteen ja direktiivin käsitteen määrittelyyn. Esimerkiksi vihjeiden kohdalla voidaan perustellusti kysyä, olenko rajannut direktiivin käsitteen liian laveasti, ja jatkotutkimuksessa voitaisiin kehitellä lisää kriteereitä vihjeiden ja ei-direktiivien välisen eron tunnistamiseen. Tähän mennessä olen kuitenkin katsonut, että direktiivisessä tekstissä jonkin lausuman subjektin ollessa tekstin vastaanottajan vastuulla tämä subjektin kuvailu voidaan nähdä direktiivinä, vaikka ohjailevaa tahoja, ohjailijaa, ohjailtua tai toivottua toimintaa ei vihjeissä suoraan ilmaistaisikaan. On myös huomattava, että ilman suorien ja konventionaalisten epäsuorien direktiivien läsnäoloa tekstissä muuta tekstiä ei välttämättä katsoisi ohjailemisen näkökulmasta. Tietystä näkökulmasta ristiriitaisena voidaankin pitää sitä, että tässä tutkimuksessa määrällisesti harvinaisempi kielellinen keino määrittää tekstin tulkintaa enemmän kuin yleisempi keino.

Olen soveltanut aineiston johdantoluvun päämäärien analyysissa ESP-tutkimuksessa tutuksi tullutta johdantomallia ja kirjallisuustieteellistä paratekstin käsitettä koskevaa tutkimusta. Tekstilajin päämääriä koskeva analyysi on rajattu johdantolukuun osittain tutkimuksen laajuuden asettamien rajojen vuoksi ja osittain sen vuoksi, että aiempaa tekstilajianalyyttistä tutkimusta partioteksteistä ei ole ollut saatavilla. Koska tekstilajin päämäärien tarkastelussa analyysi kohdistuu yksittäisen teoksen yksittäiseen johdantolukuun, tutkimustuloksia ei voida yleistää partiotekstien johdantoihin tai muutoin johdantoihin yleensä. Tulevaisuudessa aineiston rajauksessa voisi kiinnittää enemmän huomiota tulosten yleistettävyyteen, etenkin, jos tarkoituksena on tehdä määrällisiä havaintoja. Tämän tutkimuksen tapaustutkimusluonteisuuteen sopii kuitenkin rajatumpi aineisto ja mielestäni uuden tutkimusalueen tutkiminen kannattaa aloittaa rajatummassa aineistosta, koska sen jälkeen suurempaa aineistoa voi katsoa monipuolisemmin pienemmän aineiston pohjalta.

Olen soveltanut koko ydinjakson direktiivien analyysissa systeemis-funktionaalista kielioppia, kulttuurienvälisen pragmatiikan pyyntöluokittelua ja fennistisen direktiivitutkimuksen luokittelua sovelletusti. Teoreettis-metodisesti tutkimukseni kehittämisen kohteena on se, että aineiston tekstiä ei ole tutkittu koheesion ja koherenssin näkökulmasta eikä aineistoa voida pitää varsinaisesti tekstinä, vaan se on rajattu jakso kokonaisuudesta, *Johtajankansioista* ja Johdannosta. Tämä on ristiriidassa systeemis-funktionaalisen kieliopin oletuksen kanssa, jonka mukaan tutkimuskohteena tulisi olla teksti, sillä kielenkäytön perusyksikkö on teksti (Luukka 2002: 98). Kuitenkin systeemis-funktionaalisisessa suuntauksessa tekstin määrittelyssä keskeisenä seikkana pidetään myös sitä, että tekstillä on jokin funktio, tehtävä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Halliday 1989: 10–11). Tästä näkökulmasta ydinjakso voisi olla teksti, sillä siinä on havaittavissa tulkinnan ja toiminnan ohjaamisen päämääriä, mutta sitä ei voida sanoa, että tämä ydinjakson funktio olisi jotenkin erilainen tai erityislaatuinen verrattuna Johdantoon tai *Johtajankansioon*, koska sitä ei ole tutkittu. Näin ollen aineistoa luonnehtii ennemminkin ydinjakso, joka on osa tekstiä.

Tutkimuksen eettiset valinnat alkoivat jo tutkimusaiheen valinnasta ja jatkuivat tutkielman kirjoittamisen loppuun asti. Entisenä partiolaisena ja suomen kielen opiskelijana ohjailevan partioviestinnän tutkiminen oli mieluinen valinta ja ajattelen sen lisäävän tutkimuksen tulosten luotettavuutta ja sitä kautta eettisyyttä, kun aihe oli minulle entuudestaan jollakin tavalla tuttu. Toisaalta uutta opittavaa oli paljonkin ja tutkimuskohteen tuttuus saattaa olla myös haaste. Olen kuitenkin pyrkinyt esittämään väitteilleni tekstin kielellisiin valintoihin perustuvaa evidenssiä ja välttämään subjektiivisia näkemyksiä. Täydellinen objektiivisuus on kuitenkin

mahdottomuus tekstien kieltä tutkittaessa ja jaan Norman Hollandin käsityksen, jonka mukaan lukija lukiessaan tietyllä tapaa lukee aina myös itseään (ks. Alanko-Kahiluoto 2008: 214). Etenkin direktiivin tunnistamisen kannalta tärkeän ideologian havaitsemista on vaikea perustella objektiivisesti pelkästään kielellisten valintojen avulla: se, mikä nähdään toivottavana toimintana, riippuu monesti ideologiasta, mutta ideologiaa harvemmin kuvaillaan eksplisiittisesti tekstissä, minkä vuoksi sen luonteen perustelu on vaikeampaa. Olen kuitenkin etenkin vihjeissä pyrkinyt eksplikoimaan sen, minkä näen toivottavana toimintana, ja siten avaamaan ideologista pohjaa. Tutkimusaiheen valinnassa ja eettisyyteen pyrkimisessä minua on motivoinut myös se, että toivon tutkimuksen avartavan tutkimuskohteiden alaa, sillä partiotekstejä on tutkittu vain vähän.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista laajentaa direktiivien tarkastelua ja tutkia esimerkiksi kaikkia *Johtajankansion* direktiivejä ja selvittää, millaisia ne ovat ja miksi. Haasteena olisi kuitenkin aineiston laajuus ja *Johtajankansion* luonne ohjaavana oppaana, minkä vuoksi lähes kaikki siinä kirjoitettu voidaan tulkita direktiivisenä. Rajaamiseen liittyen direktiivin käsitteen operationalisoimisessa olisi siis oltava tarkkana ja etsittävä lisätietoa perustellun käsitteellistyksen ja rajauksen mahdollistamiseksi. Mikäli erilaiset direktiivit onnistuisi kuvata ja direktiivien tarkastelu onnistuisi rajata mielekkäällä tavalla, olisi myös kiinnostavaa edetä samansuuntaisesti kuin Honkanen (2012) ja tarkastella direktiivejä kontekstuaalisesti selvittäen esimerkiksi sitä, milloin *Johtajankansiossa* käytetään tietynlaisia direktiivejä ja mitkä tekstin valinnat saattavat implikoida tietynyyppisen direktiivin valintaa. Silloin saattaisi löytyä hienojakoisempia säännönmukaisuuksia siinä, milloin kunkin kolmen muotoilustrategian alalajin esiintymät tulevat kyseeseen, kun tässä tutkimuksessa voitiin havaita ainoastaan näiden kolmen muotoilustrategian valintaa potentiaalisesti selittäviä tekijöitä.

LÄHTEET

- Alanko-Kahiluoto, Outi 2008: Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. – Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä* s. 206–239. 3. tarkistettu painos. Tietolipas 174. Helsinki: SKS.
- Austin, John L. 1976 [1962]: *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Bahtin, Mihail M. 1986 [1953]: The problem of speech genres. Käänt. Vern W. Mc-Gee. – Caryl Emerson & Michael Holquist (toim.), *Speech genres and other late essays* s. 60–102. Austin: University of Texas Press.
- Bhatia, Vijay K. 1997: Genre-mixing in academic introductions. – *English for specific purposes* 16 (3) s. 181–195. Amsterdam: Elsevier Science Ltd. – <https://www.sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/search/advanced?docId=10.1016%2FS0889-4906%2896%2900039-7&show=50> 13.2.2019.
- Blum-Kulka, Shoshana 1987: Indirectness and politeness in requests: same or different? – *Journal of pragmatics* 11 (2), s. 131–146. North-Holland: Elsevier Science Publishers B.V. – <https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/58195205?accountid=11774> 5.5.2020.
- Brown, Penelope & Stephen C. Levinson 1987 [1978]: *Politeness. Some universals in language usage*. Uusittu painos korjauksin, johdatuksin ja lähdeluetteloin. Studies in Interactional Sociolinguistics 4. Cambridge: University Press.
- Eggs, Suzanne 2004 [1994]: *An introduction to systemic functional linguistics*. 2. painos. New York: Continuum.
- Genette, Gérard 1987: *Seuils*. Pariisi: Seuil.
- 1997 [1987]: *Paratexts: thresholds of interpretation*. Engl. Jane E. Lewin. Literature, Culture, Theory 20. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: SKS.
- Halliday, Michael A. K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. Lontoo: Edward Arnold.
- 1985: *An introduction to functional grammar*. Lontoo: Edward Arnold.
- 1989 [1985]: Part A. – M. A. K. Halliday & Ruqaiya Hasan. *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. 2. painos. Language Education. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, Michael A. K. & Hasan, Ruqaiya 1976: *Cohesion in English*. Lontoo: Longman.
- Halliday, Michael A. K. & Matthiessen, Christian M. I. M. 2004: *An introduction to functional grammar*. 3. painos. Lontoo: Hodder Education.
- Hasan, Ruqaiya 1978: Text in the systemic functional model. – Wolfgang U. Dressler (toim.), *Current trends in text linguistics*. Research in text theory 2. Berliini: Gruyter.
- 1996 [1984]: Nursery tale as a genre. – Carmel Cloran, David Butt & Geoffrey Williams (toim.), *Ways of saying: ways of meaning. Selected papers of Ruqaiya Hasan* s. 51–72. Lontoo: Casell. [Artikkeli julkaistu alun perin vuonna 1984 aikakauslehdessä *Nottingham Linguistic Circular* 13 s. 71–102.]
- 1989 [1985]: Part B. – M. A. K. Halliday & Ruqaiya Hasan, *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective* s. 52–118. Oxford: Oxford University Press.
- 2000: The uses of talk. – Srikant Sarangi & Malcolm Coulthard (toim.), *Discourse and social life* s. 28–47. Harlow: Pearson.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 728. Helsinki: SKS.
- 2000: Virallisen ideologiaa. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiirilä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 297–326. Helsinki: Gaudeamus.

- Heikkinen, Vesa, Hiidenmaa, Pirjo & Tiirilä, Ulla 2000: *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero 2012: Genre – monitieteinen näkökulma. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä ja Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 17–50. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- Heinonen, Jarmo, Schildt, Taina & Ertimo, Minna 2011: *Partio muutoksen tuulissa vuosina 2001–2008*. – <http://partio.infoweb.as.tietotalo.fi/Suomeksi/Aikuiset/Materiaalit/Partiokirjat/Partio-muutoksen-tuulissa> 15.11.2013.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 161–190. 2. muuttamaton painos. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- Hirsijärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000 [1996]: *Tutki ja kirjoita*. 6.–8. painos. Helsinki: Tammi.
- Honkanen, Suvi 2001: *Välttämättömyys, teksti ja toiminta. Ohjailevat ilmaukset ja niiden funktiot Helsingin kaupungin opetusviraston ryhmäkirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2012: *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7731-9> 31.1.2014.
- Hosiaislouma, Yrjö 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY Sanakirjat. Helsinki: WSOY.
- Hulkkonen, Herta 2010: *Kirjoittamisen nyrkkisäännöt: luovan kirjoittamisen opas ohjailevana ja argumentoivana tekstinä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Huomo, Kati 2017: *Etelä-Karjalan Partiolaiset ry:n sisäisen viestinnän kehittäminen*. Liiketalouden opinnäytetyö. Helsinki: Haaga Helia. <http://www.theseus.fi/handle/10024/125734> 20.2.2018.
- Hyland, Ken 2002: Directives: argument and engagement in academic writing. – *Applied linguistics* 23 (2) s. 215–239. – <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1093/applin/23.2.215> 1.4.2019.
- ISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja (toim.), 2004: *Iso suomen kielioppi*. 3. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: SKS.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2012: Puhetaito ja puheiden lajit Aristoteleella. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 6–29. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. – <http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/> 7.4.2020.
- Kalliokoski, Jyrki 1999: Johdanto. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. 3. painos. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kangasniemi, Heikki 1987: ”Miten Alma-täti voi?”. – *Virittäjä* 91 (2) s. 138–163. – <https://journal.fi/virittaja/article/view/38103> 4.12.2018.
- 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: SKS.
- Kankaanpää, Salli 2006: *Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1086. Helsinki: SKS.
- Karvonen, Pirjo 1991: Kieliopillinen metafora ja sen vaikutukset tekstissä. – Tapani Lehtinen & Susanna Shore (toim.), *Kieli, valta ja eriarvoisuus* s. 149–165. 2. muuttamaton painos. Esitelmää 18. kielitieteen päiviltä. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 632. Helsinki: SKS.

- Keskinen, Mikko 1993: Fiktion talon eteiset ja kynnykset. Peritekstit kirjallisuuden kommentaarina ja tulkintana. – Pirjo Ahokas & Lea Rojola (toim.), *Toiseuden politiikat* s. 146–162. Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 47. Helsinki: SKS.
- Komppa, Johanna 2006: Tiedotteen rakenteen potentiaalit. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 303–326. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Kuusisto, Katri 1998: *Svensk scouterterminologi i Finland - begrepps-system, definitioner och termer*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopiston pohjoismaisten kielten laitos.
- Kärnä, Riikka 2008: *Lauma huutaa ja viiri hulmuu: yhteenkuuluvuuden rakentuminen Partio ja Dynamite -lehdissä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Kääntä, Liisa 2005: *Oppikirjan esipuhe vuorovaikutuksena. Interpersoonisten ja kontekstuaalisten merkitysten kriittinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopiston nykysuomen ja kääntämisen laitos.
- Lamminen, Saini 2000: *Partiotoiminnan keskeiset käsitteet ja suomi-saksa partiosanasto*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston saksan kielen kääntämisen ja tulkkauksen laitos.
- Langacker, Ronald 2008: *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: SKS.
- Lauranto, Yrjö 2013: Suomen kielen imperatiivi – yksi paradigma, kaksi systeemiä. – *Virittäjä* 101 (2) s. 156–200. – <https://journal.fi/virittaja/article/view/8312> 4.12.2018.
- 2014: *Imperatiivi, käsky, direktiivi: arkipöytäkirjojen vaihtokauppielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia Suomi 205. Helsinki: SKS.
- 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppielioppia*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. – <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/154288> 21.9.2017.
- Lundberg, Björn 2018: *Naturliga medborgare: friluftsliv och medborgarfostran i scoutrörelsen och Unga Örnar 1925–1960*. Väitöskirja. Lundin yliopisto.
- Luukka, Minna-Riitta 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in communication 4. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielitieteen laitos.
- 2002: M. A. K. Halliday ja systeemisen-funktionaalinen kielitiede. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lyytikäinen Pirjo 1991: Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon *Papin rouvan* intertekstuaalisuus. – Auli Viikari (toim.), *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia* s. 145–179. Tietolipas 121. Helsinki: SKS.
- Mauranen, Anna 2006: Genre, käänös ja korpus. Elämäntaito-oppaat tarkastelussa. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 214–239. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Muikku-Werner, Pirkko 1993: *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio. Julkisten keskustelujen käskyt ja kysymykset kielenopetuksen näkökulmasta*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja N:o 14. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Mäkinen, Sanni 2014: *Organisaation viestintästrategian toteutuminen Facebook- ja Twitter-päivityksissä - Tarkastelussa Suomen Partiolaiset ry*. Kandidaatintutkielma. Vaasan yliopiston viestintätieteiden laitos. – <https://www.partio.fi/tietoa-meista/opinnaytetytotutkimukset-ja-opinnaytteet> 15.12.2017.

- Mäntynen, Anne 2006: Näkökulmia tekstin ja tekstilajien rakenteeseen. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 42–71. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Mäntynen, Anne & Shore, Susanna 2014: What is meant by hybridity? An investigation of hybridity and related terms in genre studies. – *Text & Talk* 34 (6), s. 737–758. – <https://www-degruyter-com.ezproxy.jyu.fi/view/j/text.2014.34.issue-6/text-2014-0022/text-2014-0022.xml> 10.4.2019.
- Niilo-Rämä, Anu (toim.) 2008: *Partiojohtajan käsikirja*. 2. painos. Helsinki: Oy Partio Scout Ab.
- Nordlund, Ilona 2016: *Partiolaisten ryhmäidentiteetin rakentuminen ScoutMeIn-meemisivulla*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/52060> 31.10.2018.
- Nuorten vapaa-aikatutkimus = Myllyniemi, Sami 2009: *Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 92. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja 40. Helsinki: Opetusministeriö. – <https://tietoanuorista.fi/julkaisut/nuorten-vapaa-aikatutkimukset/> 19.9.2018.
- Paltridge, Brian 1994: Genre analysis and the identification of textual boundaries. – *Applied linguistics* 15 (3) s. 288–299.
- Paso, Eija 2007: *Työkyky merkitsee. Työkyvyn merkityksen ja maailman rakentuminen lehtiteksteissä*. Väitöskirja. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. – <http://urn.fi/urn:isbn:9789514283789> 19.11.2013.
- Perelman, Chaïm 1996 [1977]: *Retoriikan valtakunta*. 2. painos. Alkup. *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Rossi, Giovanni 2012: Bilateral and unilateral requests: The use of imperatives and mi x? interrogatives in Italian. *Discourse Processes* 49 (5) s. 426–458. Lontoo: Routledge. <https://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/0163853X.2012.684136> 10.9.2020.
- Rouhikoski, Anu 2015: Laita, laitatko vai laitat? Kolmen direktiivirakenteen variaatio asiakaspalvelutilanteessa. – *Virittäjä* 119 (2) s. 189–222. – <https://journal.fi/virittaja/article/view/41518> 5.5.2020.
- Ryan, Eugene E. 1984: *Aristotle's theory of rhetorical argumentation*. Montreal: Bellarmin.
- Salo, Karoliina 2017: *Suomea toisena kielenä puhuvan lääkärin direktiivit ja potilaan responsit monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. – <https://www.utupub.fi/handle/10024/144239> 22.1.2021.
- Shore, Susanna 1992: *Aspects of a systemic-functional grammar of Finnish*. Väitöskirja. Sydney, N. S. W.: Macquarie University.
- 2012: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä ja Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- Shore, Susanna & Mäntynen, Anne 2006: Johdanto. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Sorjonen, Marja-Leena 2001: Lääkärin ohjeet. – Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.), *Keskustelu lääkärin vastaanotolla* s. 89–111. Tampere: Vastapaino.
- Swales, John M. 1990: *Genre analysis: English in academic and research setting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sääski, Paula 1990: *Study of some British and Finnish Scouting and Guiding terms and general comparison of their semantic fields*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitos.

- Sääskilähti, Minna 2006: *Vapise, kuningas alkoholi. Alkoholivalistuksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana*. Väitöskirja. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. – <http://urn.fi/urn:isbn:9514280059> 24.1.2014.
- Tainio, Liisa 1999: Opaskirjojen kieli ikkunana suomalaisen parisuhteeseen. – *Naistutkimus* 99 (12) s. 2–26. <https://helda.helsinki.fi/handle/10224/3568> 11.12.2018.
- Tedesco, Laureen A. 1999: *A nostalgia for home: daring and domesticity in girl scouting and girls' fiction, 1913–1933*. Väitöskirja. Texas A&M University. – <https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/304563651?pq-origsite=primo> 7.1.2019.
- Thompson, Susan 1994: Frameworks and contexts: A genre-based approach to analysing lecture introductions. – *English for Specific Purposes*, 13 (2) s. 171–186. – [https://www.sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/search/advanced?docId=10.1016/0889-4906\(94\)90014-0](https://www.sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/search/advanced?docId=10.1016/0889-4906(94)90014-0) 9.10.2018.
- Torpo, Lotta 1998: *Aerobic-tuntien direktiivit*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Tötösy de Zepetnek, Steven 2010: Towards a taxonomy of the preface in English, French, and German. – *Neohelicon* 37 s. 75–90. Budapest: Springer. – <https://link-springer-com.ezproxy.jyu.fi/article/10.1007/s11059-010-0053-x> 19.3.2020.
- Ventola, Eija 2006: Genre systeemis-funktionaalisessa kielitieteessä. Esimerkkinä asiointitilanteet. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 96–121. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Virta, Salla 2008: *Tiedotteista jutuiksi. Partion suurjuhlan ulkoinen viestintä ja julkisuus*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopiston viestintätieteiden laitos. – <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/6478> 7.4.2021.
- WOSM = World Organisation of Scout Movement 2021: *Scouts. Creating a Better World*. – <https://www.scout.org/> 8.1.2021.
- Åkerblom, Lina 2015: *En prima grabb eller vem som helst: representation genom sändar-mottagrelationen i tre scouthandboker*. Pro gradu -tutkielma. Åbo Akademin kielten ja viestinnän yksikkö.
- Österholm, Anna 2006: *The absent girl in Scouting for boys*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopiston englannin kielen laitos. – <https://www.tritonia.fi/fi/e-opinnaytteet/tiivistelma/1866/The+Absent+Girl+in+Scouting+for+Boys> 31.10.2018.

Aineistolähde:

- Johdannon ydinjakso, luvut 1–1.3, s. 1–9. – Eskola, Elina & Huosianmaa, Helena (toim.) 2009: *Johtajankansio*. Helsinki: Oy Partio Scout Ab.

LIITTEET

Liite 1. Pieni partiosanasto

Aikuinen	Yli 22-vuotias partiolainen.
Akela	Lauman johtaja. Akela on aikuinen tai vaeltajaikäinen.
Ikäkausi	Partiolaisen ikäkohtainen viiteryhmä, joka on suurempi kuin toimintaryhmä. Ikäkausia ovat sudenpentu-, seikkailija-, tarpoja-, samoaja- ja vaeltajaikäkausi.
Ikäkausijohtaja	Erään ikäkauden ryhmän johtaja. Ikäkausijohtajia ovat akela, sampo ja luotsi.
Ikäkausivastaava	Erään ikäkauden kaikista ryhmistä vastaava johtaja. Ikäkausivastaavia ovat sudenpentu-, seikkailija-, tarpoja-, samoaja- ja vaeltajavastaava.
Joukkue	Seikkailijoista koostuva ryhmä.
Lauma	Sudenpennuista koostuva ryhmä.
Lippukunta	Partiolaisen paikallinen viiteryhmä.
Luotsi	Tarpoja-, samoaja- ja/tai vaeltajavartion johtaja. Luotseja ovat tarpojaluotsi, samoajaluotsi ja vaeltajaluotsi.
Partiolainen	Suomen kansallisen partiojärjestön Suomen Partiolaiset ry - Finlands Scouter rf:n jäsen.
Partio-ohjelma	Ikäkausikohtaisesti toteutettava määritelty toiminta.
Pesti	Määritelty ja tuettu tehtäväkokonaisuus.
Samoaja	15–17-vuotias partiolainen.
Sampo	Joukkueen johtaja. Sampo on aikuinen tai vaeltaja.
Sudenpentu	7–9-vuotias partiolainen.
Tarpoja	12–15-vuotias partiolainen.
Toimintaryhmä	Partiolaisen ikäkohtainen viiteryhmä, joka on pienempi kuin ikäkausi. Toimintaryhmät kokoontuvat lippukunnassa säännöllisesti suunnittelemaan ja toteuttamaan partio-ohjelmaa yhdessä.
Vaeltaja	18–22-vuotias partiolainen.
Vartio	Tarpojista, samoajista tai vaeltajista koostuva ryhmä. Vartioita ovat tarpojavartio, samoajavartio ja vaeltajavartio.
Vartionjohtaja	Seikkailija-, tarpoja-, samoaja- tai vaeltajaryhmän jäsenten keskuudestaan valitsema johtaja, jonka johtamispesti kestää ikäkausijohtajan johtamispestiä lyhyemmän ajan ja kiertää ryhmän jäsenten kesken. Vartionjohtaja voi olla sijais- tai vertaisjohtaja

Liite 2. Skannattu kuva Johdannon sisällysluettelosta, johon lisätty käsin kirjoittamalla tarkennus painetun ja verkkoversion eroista otsikoiden nimissä

Johtajankansio

Sisällysluettelo

Johdanto

Johdanto	1
1.1 Partiokasvatus	1
1.2 Kasvatustavoitteet	2
1.3 Partiomenetelmä	6
1.4 Partio-ohjelma	9
1.4.1 Lupaus ja ihanteet	9
1.4.2 Symboliikka	11
1.4.3 Ryhmät, toimijat ja johtaminen	14
1.4.4 Johtajat ja aikuisen rooli	16
1.4.5 Keskusjärjestön ja piirin ohjelmatapahtumat	19
1.4.6 Siirtymät	20
1.5 Ohjelman toteuttaminen ja soveltaminen	21
1.5.1 Lippukunnan tapahtumat	21
1.5.2 Ohjelman soveltaminen	22
1.5.3 Sisupartio	24
1.5.4 Maahanmuuttajat partiossa	24
1.5.5 Leikit	25
1.5.6 Iltapuheet ja hiljentymiset	34
1.5.7 Partiotarinat	37
1.6 Käytännön ohjeita	38
1.6.1 Ryhmän ja ihmisten johtaminen, ajankäytön hallinta	38
1.6.2 Ryhmähenki, ryhmäyttäminen	39
1.6.3 Toiminnan suunnittelu ja arviointi, toimintasuunnitelma	40
1.6.4 Kokouksen suunnittelu ja toteuttaminen	41
1.6.5 Retkien suunnittelu ja johtaminen	43
1.6.6 Partiolaisten vanhempien huomioiminen	46
1.6.7 Ratkaisumalleja ongelmatilanteisiin	48
1.7 Turvallisuusohjeet	50
1.7.1 Suomen Partiolaisten turvallisuusohjeet	50
1.7.2 Kriisitiedottaminen ja jälkipuinti	51
1.8 Termistö	52